EUROOPA
KOMISJON

Brüssel, 7.3.2018
SWD(2018) 205 final

KOMISJONI TALITUSTE TÖÖDOKUMENT

2018. aasta aruanne Eesti kohta

Lisatud dokumendile:

KOMISJONI TEATIS EUROOPA PARLAMENDILE, NÕUKOGULE, EUROOPA KESKPANGALE JA EURORÜHMALE

Euroopa poolaasta 2018: struktuurireformide elluviimisel ning makromajandusliku tasakaalustamatuse ennetamisel ja korrigeerimisel tehtud edusammude hindamine ning määruse (EL) nr 1176/2011 kohase põhjaliku analüüsi tulemus

{COM(2018) 120 final}

SISUKORD

Kokkuvõte 1

1. Majanduse olukord ja väljavaated 3

2. Edusammud riigipõhiste soovituste järgimisel 8

3. Reformiprioriteedid 12

3.1. Riigi rahandus ja maksustamine 12
3.2. Finantssektor 15
3.3. Tööturu-, haridus- ja sotsiaalpoliitika 18
3.4. Investeeringud 29
3.5. Poliitika sektorite kaupa 36

A lisa. Ülevaatetabel 42

B lisa Makromajandusliku tasakaalustamatuse menetluse tulemustabel 46

C lisa Standardtabelid 47

Viited 53

TABELITE LOETELU

Tabel 1.1. Eesti peamised majandus-, finants- ja sotsiaalnäitajad 7
Tabel 2.1. Eesti edusammud riigipõhiste soovituste järgimisel 9
Tabel 3.2.1. Pankade rahanduslik usaldusväärsus 15
Tabel B.1. Makromajandusliku tasakaalustamatuse menetluse tulemustabel Eesti kohta (häiremehhanismi aruanne 2018) 46
Tabel C.1. Finantsturu näitajad 47
Tabel C.2. Sotsiaalse tulemustabeli põhinäitajad 48
Tabel C.3. Tööturu ja haridusnäitajad 49
Tabel C.4. Sotsiaalse kaasatuse ja tervise näitajad 50
Tabel C.5. Tooteturu tulemus- ja poliitikanäitajad 51
Tabel C.6. Keskkonnahoidlik majanduskasv 52

JOONISTE LOETELU

Joonis 1.1. SKP reaalkasv ja selle komponendid 3

Joonis 1.2. Kvartali THHI-inflatsioon (aastapõhine muutus protsentides) 3
Joonis 1.3. Reaalne tegelik vahetuskurss 4
Joonis 1.4. Välispositsiooni jaotus (jooksevkonto ja kapitalikonto) 4
Joonis 1.5. Kaupade ja teenuste ekspordi turuosa, nominaalväärtuses 5
Joonis 1.6. Netolaenuandmine/-võtmine sektorite lõikes 5
Joonis 1.7. Tööhõive sektorite kaupa 6
Joonis 2.1. Aastate 2011–2017 riigipõhiste soovituste üldine mitmeaastane rakendamine praeguseni 8
Joonis 3.2.1. Laenumahu kasv 15
Joonis 3.2.2. Ettevõtete rahastamisallikad 16
Joonis 3.2.3. Palgakasv ehitussektoris ja majanduses tervikuna 17
Joonis 3.3.1. Tööturu põhinäitajad 18
Joonis 3.3.2. Töövõimereformi mõju tööpuudusele (puudeliikide kaupa) 20
Joonis 3.3.3. Korrigeerimata sooline palgalõhe 21
Joonis 3.3.4. Maksustamise ja sotsiaalsiirete korrigeeriv mõju 2016. aastal 22
Tabel 1. QUEST-simulatsiooni tulemused 23
Joonis 3.4.1. Vahe euroalaga ja selle jaotus 29
Joonis 3.4.2. Absoluutkasvu jaotus Eestis aastatel 2005–2016 29
Joonis 3.4.3. Välismaised otseinvesteeringud, netosissevool kokku (% SKPst) 30
Joonis 3.4.4. Investeerimismäärad (kokku) 30
Joonis 3.4.5. Investeerimismäärad (avalik ja erasektor) 30
Joonis 3.4.6. Investeeringud intellektuaalomandiõigustega seotud toodetesse 31
Joonis 3.4.7. Maksujõuetusmenetluse näitajad 34
Joonis 3.4.8. Nominaalpalga kasv Eestis võrreldes palga võrdlusnäitajatega 35
Joonis 3.5.1. Palju tsiteeritud publikatsioonid(*) 37
Joonis 3.5.2. Kulutused teadus- ja arendustegevusele, toimesektor ja rahastamisallikas (2015) 37
Joonis 3.5.3. Elektrienergia hulgimüügihinnad 41
Joonis 3.5.4. Elektritootmise turu kontsentratsiooni indeks 41

TEKSTIKASTIDE LOETELU

Tekstikast 2.1. Eestile struktuurseteks muudatusteks antava ELi abi konkreetsed tulemused 11
Tekstikast 3.3.1. Seiretulemused Euroopa sotsiaalõiguste samba raames 19
Tekstikast 3.3.2. Üksikisiku tulumaksu reform Eestis 23
Tekstikast 3.4.1. Eesti investeerimisprobleemid ja reformid 33
Tekstikast 3.5.1. Poliitika põhisuunad: e-valitsus 40

KOKKUVÕTE

Eesti tugev majanduskasv ja suur tööhõive annavad võimaluse jätkata oluliste reformidega. Tõhusad poliitikameetmed, mis on suunatud demograafilise languse ohjamisele, Eesti sotsiaalkaitsesüsteemi kitsaskohtade kõrvaldamisele ning teadustegevuse ja innovatsiooni edendamisele, aitaksid paremini kasutada vahendeid, sealhulgas inimkapitali, suurendades seeläbi riigi kasvupotentsiaali([1]).

Tänu välismajanduskeskkonna paranemisele ja investeeringute mahu taastumisele oli Eesti SKP reaalkasv 2017. aastal üle 4 %. Prognooside kohaselt peaks SKP reaalkasv stabiliseeruma 2018.–2019. aastal 3 % kandis, kuna investeeringute taastumise algne mõju möödub. Eksport ja sisetarbimine peaksid jääma tugevaks kasvumootoriks, kuigi inflatsioon ja pingeline tööturg võivad nende arengut mõjutada. Eesti eelarvepoliitika on muutunud lõdvemaks, kuna uued kuluplaanid ei ole täielikult kaetud tuludega. Prognooside kohaselt peaks struktuurne eelarvepuudujääk aastatel 2018–2019 märkimisväärselt suurenema (ligikaudu 1,5 %-le SKPst).

Eesti tööturg on toiminud hästi ning tööhõive ja tööjõus osalemise määr on kõrge, kuid vähenev tööjõu pakkumine on probleem. Soodsa majanduskeskkonna toel on töötus alates 2010. aastast püsivalt vähenenud ja on praegu üks ELi väiksemaid (6,8 % SKPst 2016. aastal ja 6 % 2017. aastal). Töötus peaks järgmistel aastatel siiski mõõdukalt suurenema, kuna töövõimereform toob tööturule piiratud töövõimega inimesi, kes ei pruugi kohe tööd leida. Prognooside kohaselt peaks tööealine elanikkond keskpikas perspektiivis märkimisväärselt vähenema. Seetõttu peaks suurenema surve tööjõukuludele. Ka oskuste nappus tekitab mõningaid probleeme.

Eakate vaesusrisk on suurenenud, mis on tingitud peamiselt sellest, et pensionid ei ole pidanud sammu majanduskasvuga. Sõltuvusmäära suurenemise tõttu muutub pensionide piisavuse tagamine tõenäoliselt suuremaks probleemiks. Pikaajalise hoolduse vajadust ja kulusid suurendab elanikkonna kiire vananemine.

Tootlikkuse kasv Eestis on hiljuti kiirenenud, kuid mitte kriisieelse tasemeni. Tööviljakuse kasv on võrreldes kriisieelse kasvumääraga vähenenud poole võrra ja jääb maha palgakasvust. 2017. aasta esimesel poolel tööviljakuse ja palkade lõhe vähenes, kuna tööviljakuse kasv kiirenes ja oli esimest korda mitme aasta jooksul reaalpalkade kasvust kiirem. Samas osutab investeeringute määra vähenemine ELi keskmisele tasemele, et kiire järelejõudmise etapp võib olla läbi. Edaspidi on esmatähtis kasutada nappe ressursse tõhusamalt, et säilitada riigi majanduskasvumudel. Nõrgad innovatsioonitulemused ning väiksed erainvesteeringud teadus- ja arendustegevusse panevad siiski tundma muret, kas teadmistemahuka tegevuse osakaalu majanduses suudetakse suurendada.

Eesti on teinud mõningaid edusamme 2017. aasta riigipõhiste soovituste järgimisel. Mõningaid edusamme on tehtud sotsiaalse turvavõrgu asjakohastamisel ja soolise palgalõhe vähendamisel, kuid võetud meetmete mõju hindamiseks on vaja rohkem aega. Eesti on teinud mõningaid edusamme teadus- ja arendustegevusse tehtavate erainvesteeringute edendamisel ning ettevõtete ja teadusasutuste vahelise koostöö tugevdamisel.

Strateegia „Euroopa 2020" riiklike eesmärkide osas täitis Eesti tööhõive määra eesmärgi (76 %) ja kolmanda taseme hariduse eesmärgi juba 2015. aastal. Samuti läheb Eestil hästi taastuvenergia, energiatõhususe ja kasvuhoonegaaside heite vähendamise valdkonnas. Samas ei ole tulemused piisavad koolist väljalangemise määra vähendamisel ning vaesuse määra ning teadus- ja arendustegevuse kulude riiklike eesmärkide saavutamisel.

Paljud Euroopa sotsiaalõiguste sammast toetava sotsiaalnäitajate tulemustabeli näitajad on Eestil suhteliselt head, kuid jätkuvalt on ka probleeme. Hoolimata sellest, et aktiivse tööturupoliitikaga kaetud töötute arv näib väike, toimib Eesti tööturg hästi. Elanike hinnangul on suur rahuldamata vajadus arstiabi järele.

([1]) Käesolevas aruandes hinnatakse Eesti majandust Euroopa Komisjoni iga-aastase majanduskasvu analüüsi taustal, mis avaldati 22. novembril 2017. Komisjon kutsub analüüsis ELi liikmesriike üles rakendama struktuurireforme, et muuta Euroopa majandus tootlikumaks, vastupidavamaks ja kaasavamaks. Seda tehes peaksid liikmesriigid keskendama jõupingutused majanduspoliitika kolmele prioriteetsele valdkonnale – investeeringute suurendamine, struktuurireformide elluviimine ja vastutustundliku eelarvepoliitika tagamine.

Sotsiaalkaitset ja sotsiaalset kaasatust pärsib sotsiaalsiirete suhteliselt väike tulemuslikkus vaesuse vähendamisel. See mõjutab ka sissetulekute ebavõrdsust, mis hoolimata olukorra hiljutisest paranemisest on jätkuvalt suhteliselt suur.

Käesolevas riigiaruandes esitatud analüüsi peamised järeldused ja nendega seotud poliitilised väljakutsed on järgmised.

- **Asjakohasema sotsiaalse turvavõrgu tagamine koos paremate teenuste osutamisega on Eestis jätkuvalt suureks väljakutseks.** Maksukärped loovad tööhõivestiimuleid madala sissetulekuga inimestele, kuid ei vähenda märkimisväärselt ebavõrdsust. On astutud samme piisavama pensioni, toimetulekutoetuse ja suuremate perehüvitiste tagamiseks, kuid üha suurem osa elanikkonnast elab suhtelises vaesuses. Rahastamise ebapiisavus on suurim pensionide, puudega inimeste toetuste ja pikaajalise hoolduse teenuste puhul. Käimasolev haldusreform võib parandada kvaliteetsete teenuste osutamist.

- **Eestis on probleeme seoses töötervishoiu ja tervishoiuteenuste kättesaadavusega.** Tööealise elanikkonna tervislik seisund osutab, et töötingimused ei võimalda täielikult inimestel pikendada tervena elatud tööelu. Tervishoiuteenuste kättesaadavus on eriarstiabi pika ooteaja tõttu jätkuvalt probleem. Olukorra parandamiseks võetakse meetmeid ja kaalutakse reforme, kuid nende mõju avaldumiseks on vaja aega.

- **Hoolimata mõnest meetmest on sooline palgalõhe endiselt üks ELi suurimaid.** Vanemapuhkuse ja -hüvitiste süsteemi muudetakse paindlikumaks ja sellega nähakse ette ühekuuline vanemapuhkus üksnes isadele. See peaks lühendama naiste pikki karjääripause, mis soodustavad soolist palgalõhet. Palkade läbipaistvuse suurendamiseks kavandatavaid õigusakte on plaanis kohaldada üksnes avaliku sektori asutuste suhtes. Need meetmed näivad olevat samm õiges suunas, kuid nende tulemuslikkus ilmneb hiljem.

- **Eestil läheb hariduse ja koolituse valdkonnas üldiselt hästi, kuid jätkuvalt on mitmeid probleeme.** Õpilastel on head põhioskused ja kolmanda taseme hariduse omandamine on üle ELi keskmise. Kuid koolist väljalangemise määr on endiselt kõrge. Eriti kõrge on see kutsekeskhariduse ja -õppe esimese aasta õpilaste hulgas. Kuigi täiskasvanuõppes osalemine on kiiresti kasvamas, on see madala kvalifikatsiooniga inimeste puhul siiski üsna vähe levinud. Huvi doktorikraadi omandamise vastu on üsna piiratud, kuid see võib muutuda, sest doktoranditoetusi on suurendatud. Rakendatakse meetmeid kõrge kõrgkoolist väljalangemise määra vähendamiseks.

- **Selleks et tagada kasvu jätkumine ilma konkurentsivõime vähenemiseta, peab Eesti tagama piisava tootlikkuse kasvu.** Keskpikas perspektiivis näivad peamised palgakasvu tegurid Eestis olevat riigisiseste palkade lähenemine kõrge palgatasemega riikide palkadele ja vähenev tööjõu pakkumine. Kuigi konkurentsivõime kaotuse oht on seni olnud piiratud, võib tööviljakuse suurendamiseks suunatud tõhusate meetmete puudumine pärssida sissetulekute edasist lähenemist ELi keskmisele.

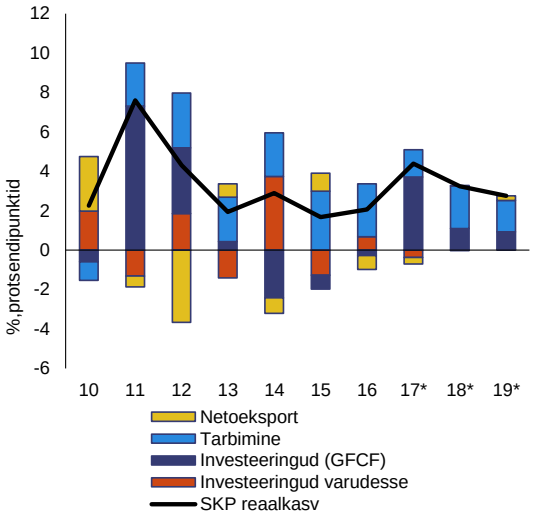
- **Eesti vähene tootlikkuse kasv võib olla seotud tema tagasihoidlike tulemustega teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni valdkonnas.** Kuigi Eestis on mõned kõrge lisandväärtusega ja teadmistemahukad sektorid, on erasektori teadus- ja arendustegevus, teadusasutuste ja ettevõtete koostöö ning ettevõtete innovatsiooni ja tehnoloogiline suutlikkus jätkuvalt tagasihoidlikud, mis pärsib Eesti tootlikkust. Avaliku sektori kulutused teadus- ja arendustegevusele on olnud traditsiooniliselt üle ELi keskmise, kuid avaliku sektori teadus- ja arendustegevuse ebapiisav prioriseerimine on endiselt probleem. Laiem keskendumine inimkapitalile ja oskustele innovatsiooni edendamisel võib olla esmatähtis Eesti kasvupotentsiaali suurendamiseks, kuna muud raamtingimused, sealhulgas ettevõtluskeskkond ja e-valitsus, toimivad hästi. Pikk ja ebatõhus maksejõuetusmenetlus on siiski jätkuvalt investeeringuid pärssiv takistus.

1. MAJANDUSE OLUKORD JA VÄLJAVAATED

SKP kasv

Hinnanguliselt oli Eesti majanduskasv 2017. aastal üle 4 % (joonis 1.1). Peamine majanduskasvu mootor oli sisetarbimine, kusjuures investeeringute panus majanduskasvu oli eriti suur, mis oli peamiselt tingitud ELi rahastatavate investeeringute olulisest suurenemisest, võrreldes 2016. aasta madala tasemega. Lisaks toetas tugev välisnõudlus ekspordi ja tööstustoodangu laiapõhjalist suurenemist.

Joonis 1.1. **SKP reaalkasv ja selle komponendid**

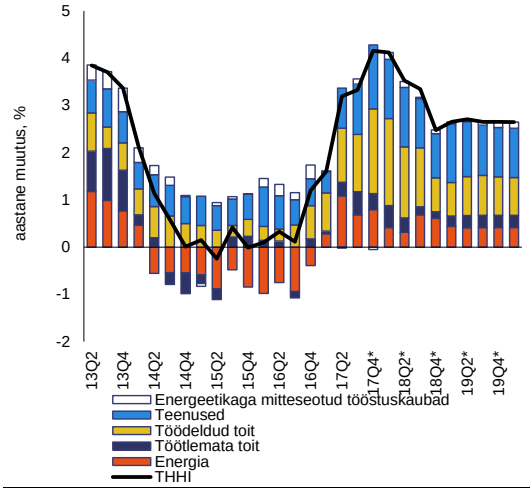
Aastate 2017-2019 prognoosid põhinevad eeldusel, et poliitikat ei muudeta.
Allikas: Euroopa Komisjon

Eesti SKP reaalkasv peaks prognoosi kohaselt aastatel 2018–2019 aeglustuma ligikaudu 3 %-le, kuna ELi rahastatud investeeringute mõju vaibub. Sisenõudlus peaks sel perioodil jääma kasvumootoriks. 2018. aastal peaksid kiiresti suurenema nii kodumajapidamiste tarbimine kui ka investeeringud (vt tekstikastid 3.3.2 ja 3.4.1).

Inflatsioon

Aktsiisitõusude ning ülemaailmsete toidu- ja energiahindade kasvu toel jõudis inflatsioon 2017. aastal haripunti 3,7 %, mis on üle ELi keskmise. Prognooside kohaselt peaks inflatsioon aastatel 2018–2019 aeglustuma ligikaudu 3 %-le (vt joonis 1.2), kuna ülemaailmsed kaubahinnad stabiliseeruvad ja aktsiiside tõus on nendel aastatel väiksem.

Joonis 1.2. **Kvartali THHI-inflatsioon (aastapõhine muutus protsentides)**

* Majandus- ja rahandusküsimuste peadirektoraadi 2017. aasta sügisprognoosi kohaselt.
Allikas: Euroopa Komisjon

Finantssektor

Pangandussektor on tugev ja seda toetab tugevdatud usaldatavusraamistik. Pankade kasumlikkus on jätkuvalt suhteliselt hea ja viivislaenude osakaal piiratud. Ettevõtetele laenude andmine on alates 2012. aastast mõõdukalt suurenenud ja kiirenes 2017. aasta esimesel poolel ligikaudu 5 % aastases arvestuses. Kodumajapidamistele laenu andmine on eluasemelaenude toel alates 2012. aastast samuti pidevalt kiirenenud. 2017. aasta esimesel poolel suurenesid majapidamistele antud laenud ja eluasemelaenud aastases arvestuses üle 6 %.

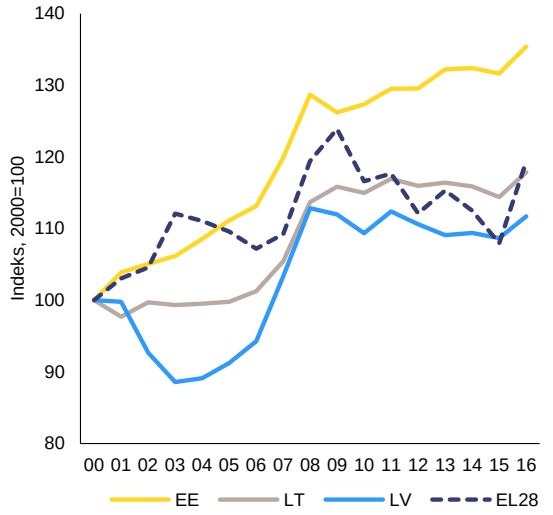
Kulupõhine konkurentsivõime

Eesti majandus on väike ja avatud ning sõltub välisnõudlusest ja enda konkurentsivõimest. Keskmiselt moodustab väliskaubandus Eesti SKPst 80 %, mis on kaks korda suurem EL 28 keskmisest näitajast (42 %).

Eesti kulupõhine konkurentsivõime võrreldes ELiga on pidevalt vähenenud. Soodsad majandusväljavaated koos tööturu pingestumisega on tekitanud pideva surve töötajate palkadele, mis on alates 2012. aastast kasvanud tootlikkusest oluliselt kiiremini. See on omakorda toonud kaasa tööjõu ühikukulu suurenemise ja reaalse tegeliku vahetuskursi tugevnemise võrreldes ELi ja teiste

Balti riikidega (vt joonis 1.3). 2017. aasta esimesel poolel kasvas tööviljakus esimest korda pärast mitut aastat tegelikust tööjõu ühikukulust kiiremini, vastates välisnõudluse taastumisele. Tegelik tööjõu ühikukulu vähenes 2017. aasta esimeses kvartalis 2,1 % ja teises kvartalis 0,8 %. Ka välismaised otseinvesteeringute sissevool on alates 2010. aastast pidurdunud ja vähenes hiljuti, vastupidiselt ELi üldistele suundumustele.

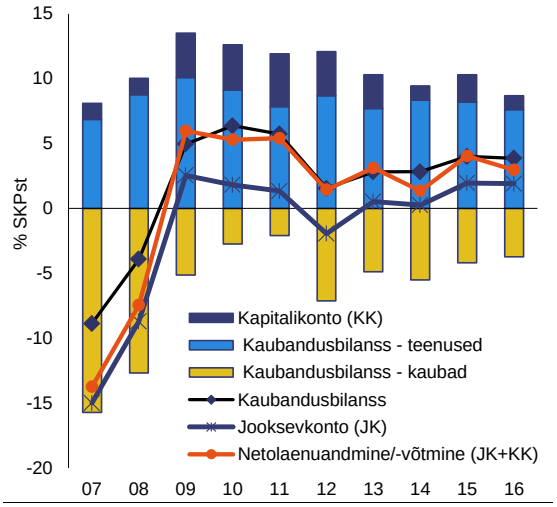
Joonis 1.3. **Reaalne tegelik vahetuskurss**

Allikas: Euroopa Komisjon

Hoolimata kulupõhise konkurentsivõime jätkuvast vähenemisest on Eesti jooksevkonto endiselt ülejäägis. Euroopa Komisjoni 2017. aasta sügisprognoosi kohaselt on jooksevkonto ülejääk aastatel 2018–2019 ligikaudu 2 %. See tuleneb peamiselt teenuste ekspordist, mis on kasvanud viimastel aastatel kaupade ekspordist kiiremini. Kaubavahetus on olnud viimastel kümnenditel aastast aastasse puudujäägis. Eesti rahvusvaheline netoinvesteerimispositsioon on muutunud oluliselt vähem negatiivseks, kui see oli 2008. aasta buumi ajal (vt tabel 1.1).

Joonis 1.4. **Välispositsiooni jaotus (jooksevkonto ja kapitalikonto)**

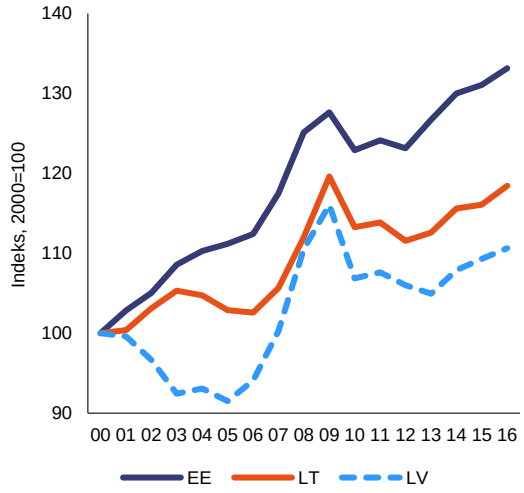

Allikas: Euroopa Komisjon

Jätkuv jooksevkonto ülejääk osutab, et osaliselt kompenseerib kulupõhise konkurentsivõime vähenemist mittekulupõhise konkurentsivõime parandamine (vt punkt 3). Eesti ekspordi turuosa suurenes 2000. aastatel ja taastus pärast finantskriisi kiiresti. Riigi mikromajanduslikud näitajad (nt ettevõtluskeskkond ja tööturu paindlikkus),([2]) mis mõjutavad ka konkurentsivõimet, on head, samuti juurdepääs rahastamisele.

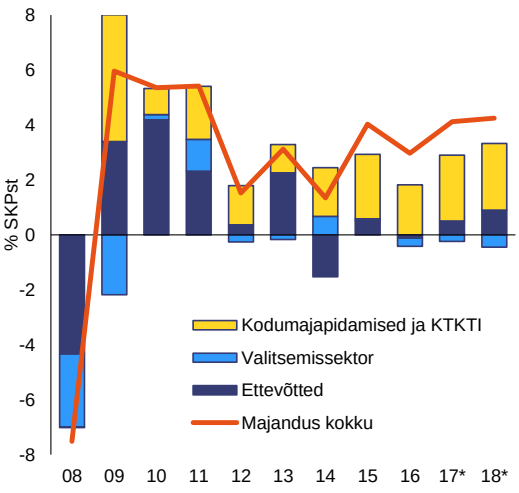
([2]) Vt 2017. aasta riigiaruanne.

Joonis 1.5. **Kaupade ja teenuste ekspordi turuosa, nominaalväärtuses**

Allikas: Makromajandusliku tasakaalustamatuse menetluse tulemustabel

Joonis 1.6. **Netolaenuandmine/-võtmine sektorite lõikes**

KTKTI – kodumajapidamisi teenindavad kasumitaotluseta institutsioonid.
Allikas: Euroopa Komisjon

Riigi rahandus

Hoolimata tugevast majanduskasvust on eelarve prognooside kohaselt aastatel 2017–2019 jätkuvalt väikeses nominaalsest puudujäägis. Komisjoni 2017. aasta sügisprognoosi kohaselt on struktuurne puudujääk samal perioodil oluliselt suurem – ligikaudu 1,5 %. 2018. aastal jõustuvad mitmed uued maksumeetmed, eelkõige üksikisiku tulumaksu vähendamine, mida kompenseerib aktsiiside (alkoholi-, tubaka- ja kütuseaktsiis) tõstmine, ja äriühingu tulumaksu reform. Kulude poolel käivitatakse aastate 2018–2020 investeerimisprogramm mahus 0,4 % SKPst ja mitu uut kuluprogrammi tervishoiu, hariduse ja sotsiaalvaldkonna rahastamiseks. Valitsemissektori võlg peaks jääma väga väikseks ja stabiilseks – ligikaudu 9 % SKPst.

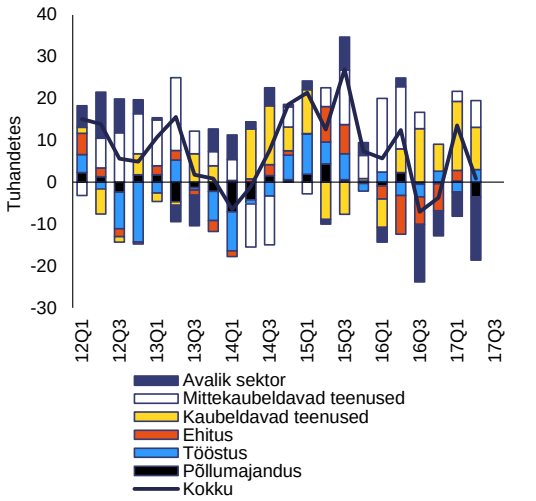
Tööturg

Eesti head tööturunäitajad ei lase välja paista probleemidel, mida põhjustab tööealise elanikkonna kahanemine (vt punkt 3.4.1). Viimastel aastatel on palkade dünaamika ja tööpakkumiste suur arv koos sotsiaalkindluse reformidega (nt pensioniea tõstmine ja töövõimereform) aidanud suurendada tööjõus osalemist. Tööhõive määr (20–64aastaste vanuserühmas) oli 2016. aastal 76,6 %, mis ületab Euroopa 2020. aasta strateegia ja riiklikke eesmärke. 2017. aastal suurenes tööhõive kõigis sektorites, välja arvatud põllumajandus ja avalik sektor (vt joonis 1.7). Viimast mõjutab valitsemissektori vähendamise kava, mille eesmärk on viia avaliku sektori töötajate arv kooskõlla demograafiliste suundumustega. Töötus on alates 2010. aastast vähenenud ja on praegu üks ELi väiksemaid. Demograafiliste prognooside kohaselt peaks tööealine elanikkond järgmistel aastatel jätkuvalt vähenema.

Kiire majanduskasvu ja tööjõupakkumise vähenemise tulemusel kasvavad palgad kiiresti. 2016. aastal oli keskmine brutokuupalk 1 146 eurot. Seda on võrreldes 2015. aastaga 7,6 % rohkem. See on suurim aastane muutus alates 2008. aastast. 2017. aasta esimesel poolel palgakasv mõnevõrra aeglustus ja oli 6,2 %. Palgakasv on osaliselt seotud olukorra jätkuva pingestumisega tööturul. Uuringu andmetel (Euroopa Komisjon, 2017) on selliste ettevõtete osakaal, kelle hinnangul on tööjõu nappus nende äritegevust pärssiv oluline tegur, Eestis suurem kui teistes ELi liikmesriikides. Selliste ettevõtete osakaal on alates 2009. aastast suurenenud. Tööjõu puudust on täheldatud paljudes sektorites, nt teaduse, tehnoloogia ja tehnika valdkonnas, samuti juhtivate ametikohtade ning õigus- ja tervishoiuvaldkonna elukutsete puhul (OECD,

2017) ([3]). Uuringu kohaselt on tööjõu puudus eriti suur IKT sektoris, hoolimata üliõpilaste ja lõpetajate arvu suurenemisest.

Joonis 1.7. **Tööhõive sektorite kaupa**

Allikas: Eurostat

Sotsiaalprobleemid

Hoolimata olukorra mõningasest paranemisest on sissetulekute ebavõrdsus Eestis endiselt suhteliselt suur. Sotsiaalse tulemustabeli kohaselt olid 20 % jõukamate leibkondade sissetulekud 20 % vaesemate leibkondade sissetulekutest 5,6 korda suuremad, samas kui ELi keskmine on 5,2 korda. Ka suhtelise vaesuse määr on alates 2010. aastast suurenenud, mis mõjutab eelkõige eakaid, puudega inimesi ja tööta leibkondi. Suur sissetulekute ebavõrdsus võib olla tingitud suhteliselt väikestest sotsiaalkaitsekulutustest ning maksu- ja hüvitiste süsteemi piiratud suutlikkusest jõukuse ümberjagamisel. 2017. aastal võeti vastu üksikisiku tulumaksu reform, et muuta süsteem astmelisemaks. Modelleerimistulemused näitavad, et selle mõju sissetulekute ebavõrdsuse vähendamisele peaks jääma piiratuks (vt tekstikast 3.3.2).

Eestil läheb päris hästi erinevatele elanikkonnarühmadele võrdsete võimaluste tagamisel. Võrreldes teiste ELi riikidega on seos laste vaesuse riski ja vanemate haridustaseme vahel Eestis suhteliselt nõrk. Samuti on sotsiaalmajanduslikust taustast tingitud erinevused õpilaste õpitulemustes ELi väikseimad. Kuid tervishoiuteenuste kättesaadavus on raskendatud, millele osutab eriarstiabi pikast ooteajast tingitud suur rahuldamata tervishoiuvajadus, mis veelgi suureneb.

([3]) OECD Economic Surveys: Estonia 2017

Tabel 1.1. **Eesti peamised majandus-, finants- ja sotsiaalnäitajad**

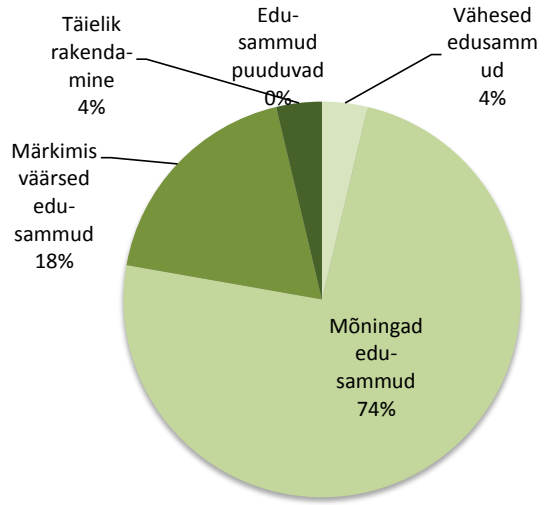
	2004-07	2008-12	2013-14	2015	2016	prognoos 2017	2018	2019
Reaalne SKP (aastane muutus)	8,4	-1,5	2,4	1,7	2,1	4,3	3,3	2,8
Potentsiaalne kasv (aastane muutus)	5,6	0,8	2,0	2,6	2,5	3,1	2,9	2,7
Eratarbimine (aastane muutus)	9,6	-3,0	3,4	4,6	4,4	.	.	.
Avaliku sektori tarbimine (aastane muutus)	4,5	1,1	2,6	3,3	1,9	.	.	.
Kapitali kogumahutus põhivarasse (aastane muutus)	13,3	-4,1	-3,8	-2,9	-1,2	.	.	.
Kaupade ja teenuste eksport (aastane muutus)	14,8	5,4	2,6	-0,7	4,1	.	.	.
Kaupade ja teenuste import (aastane muutus)	16,6	2,0	2,8	-1,8	5,3	.	.	.
Panus SKP reaalkasvu:								
Sisenõudlus (aastane muutus)	10,5	-3,2	1,2	2,3	2,4	.	.	.
Varud (aastane muutus)	0,2	-0,4	1,1	-1,3	0,7	.	.	.
Netoeksport (aastane muutus)	-2,6	2,2	-0,1	0,9	-0,7	.	.	.
Panus potentsiaalsesse SKP kasvu:								
Tööhõive kokku (tundides) (aastane muutus)	0,1	-1,0	0,3	0,9	0,8	0,8	0,5	0,3
Kapitali akumulatsioon (aastane muutus)	3,4	1,4	1,3	0,9	0,8	1,2	1,2	1,2
Koguteguritootlikkus (aastane muutus)	2,0	0,4	0,5	0,8	0,8	1,0	1,1	1,2
SKP lõhe	8,6	-2,0	1,6	1,0	0,5	1,8	2,2	2,2
Töötuse määr	7,2	11,6	8,0	6,2	6,8	6,9	7,7	8,5
SKP deflaator (aastane muutus)	7,8	3,6	2,5	1,2	1,6	4,3	3,6	2,9
Tarbijahindade harmoneeritud indeks (THHI) (aastane muutus)	4,6	4,5	1,9	0,1	0,8	3,7	3,1	2,6
Nominaalne töötasu töötaja kohta (aastane muutus)	15,6	3,7	5,6	3,3	5,9	6,4	5,5	5,2
Tööviljakus (reaalnäitajates, töötaja kohta, aastane muutus)	6,5	0,1	1,4	-1,2	1,8	.	.	.
Tööjõu ühikukulu (kogumajandus, aastane muutus)	8,5	3,6	4,2	4,5	4,0	2,6	2,5	2,7
Tööjõu ühikukulu reaalnäitajates (aastane muutus)	0,7	0,0	1,6	3,3	2,4	-1,5	-1,0	-0,2
Reaalne tegelik vahetuskurss (tööjõu ühikukulu, aastane muutus)	6,7	0,8	4,1	2,4	3,4	2,7	2,2	0,9
Reaalne tegelik vahetuskurss (THHI, aastane muutus)	2,0	1,0	2,7	0,8	1,6	0,4	2,9	.
Kodumajapidamiste säästumäär (netosääst protsendina kasutada olevast netotulust)	-9,0	4,4	5,3	7,4	7,3	.	.	.
Erasektori krediidivoog, konsolideeritud (% SKPst)	21,5	0,5	4,6	3,0	5,9	.	.	.
Erasektori võlakoormus, konsolideeritud (% SKPst)	104,8	133,7	116,9	115,2	115,4	.	.	.
millest kodumajapidamiste võlakoormus, konsolideeritud (% SKPst)	36,1	49,7	39,8	40,3	41,4	.	.	.
millest finantssektoriväliste ettevõtete võlakoormus, konsolideeritud (% SKPst)	68,7	84,1	77,2	74,9	74,0	.	.	.
Ebatõenäoliselt laekuvad ja mittetöötavad laenud (bruto) (% kõigi võlainstrumentide ning kõigi laenude ja ettemaksete kogusummast) (2)	.	5,6	2,3	1,9	1,5	.	.	.
Ettevõtete netolaenuandmine (+) või -laenuvõtmine (-) (% SKPst)	-6,9	1,2	0,4	0,5	-0,1	0,5	0,9	0,6
Ettevõtete tegevuse koguülejääk (% SKPst)	32,7	29,8	31,1	28,2	26,6	27,7	27,8	28,0
Kodumajapidamiste netolaenuandmine (+) või -laenuvõtmine (-) (%	-6,4	1,8	1,4	2,3	1,8	2,4	2,4	2,5
Deflateeritud eluasemehindade indeks (aastane muutus)	.	-10,7	10,3	7,1	3,8	.	.	.
Investeeringud eluasemeehitusse (% SKPst)	5,4	3,1	3,7	4,4	4,8	.	.	.
Jooksevkonto saldo (% SKPst), maksebilanss	-12,7	-1,0	0,4	2,0	1,9	1,7	1,5	1,4
Kaubandusbilanss (% SKPst), maksebilanss	-8,0	2,9	2,8	4,0	3,9	.	.	.
Kaupade ja teenuste kaubandustingimused (aastane muutus)	1,8	-0,3	1,0	0,6	0,9	0,7	0,3	0,0
Kapitalikonto saldo (% SKPst)	1,2	3,1	1,8	2,1	1,1	.	.	.
Rahvusvaheline netoinvesteerimispositsioon (% SKPst)	-78,9	-66,5	-48,5	-39,8	-37,1	.	.	.
Turukõlblik netovälisvõlg (% SKPst) (1)	-16,9	-16,9	10,1	16,9	19,8	.	.	.
Turukõlblik brutovälisvõlg (% SKPst) (1)	79,9	93,3	78,6	78,5	75,1	.	.	.
Eksporditulemused võrreldes arenenud riikidega (protsentuaalne muutus 5	57,5	30,4	23,3	9,5	-3,5	.	.	.
Ekspordi turuosa, kaubad ja teenused (aastane muutus)	7,9	1,4	2,1	-7,8	5,9	.	.	.
Välismaiste otseinvesteeringute netovoog (% SKPst)	-6,4	-5,0	-1,7	0,6	-2,4	.	.	.
Valitsemissektori eelarvepositsioon (% SKPst)	2,3	-0,8	0,3	0,1	-0,3	-0,2	-0,4	-0,5
Struktuurne eelarvepositsioon (% SKPst)	.	0,1	-0,3	-0,1	-0,4	-1,1	-1,4	-1,5
Valitsemissektori brutovõlg (% SKPst)	4,4	6,8	10,4	10,0	9,4	9,2	9,1	9,1
Maksude suhe SKPsse (%)	30,8	32,8	32,3	33,9	34,7	33,7	34,0	34,0
Maksumäär keskmist palka teeniva isiku kohta (%)	19,8	19,1	19,6	18,5	18,3	.	.	.
Maksumäär 50% keskmisest palgast teeniva isiku kohta (%)	15,2	15,4	16,5	15,6	10,2	.	.	.

(1) Rahvusvaheline netoinvesteerimispositsioon, välja arvatud otseinvesteeringud ja portfelliinvesteeringud.
(2) Kohalikud pangagrupid ja eraldiseisvad pangad, väliskontrolli (EL ja ELi-väline) all olevad tütarettevõtjad ja filiaalid.
Allikas: Eurostati ja EKP andmed 30. jaanuari 2018. aasta seisuga, kui need on kättesaadavad. Euroopa Komisjoni prognoosi näitajad (reaalse SKP ja THHI puhul 2018. aasta talveprognoos, muude näitajate puhul 2017. aasta sügisprognoos).

2. EDUSAMMUD RIIGIPÕHISTE SOOVITUSTE JÄRGIMISEL

Eestile 2017. aastal esitatud soovituste rakendamisel tehtud edusamme[4] tuleb käsitleda pikemas perspektiivis alates Euroopa poolaasta kehtestamisest 2011. aastal. Vaadates riigipõhiste soovituste rakendamise mitmeaastast hindamist alates nende esmakordsest vastuvõtmisest, tuleb tõdeda, et 96 % puhul kõigist Eestile esitatud soovitustest on tehtud mõningaid edusamme. 18 % puhul kõnealustest riigipõhistest soovitustest on tehtud märkimisväärseid edusamme (vt joonis 2.1). Märkimisväärseid edusamme on tehtud mitmes tööturu valdkonnas, nt kehtestades töövõimereformiga seotud tööstiimulid.

Joonis 2.1. **Aastate 2011–2017 riigipõhiste soovituste üldine mitmeaastane rakendamine praeguseni**

* Eelarvepoliitikaga seotud riigipõhiste soovituste järgimise üldise hindamise käigus ei hinnata vastavust stabiilsuse ja kasvu pakti nõuetele.
** 2011-2012: erinevad riigipõhiste soovituste hindamise kategooriad.
*** Riigipõhiste soovituste üldise mitmeaastase hindamise käigus hinnatakse riigipõhiste soovituste rakendamist alates nende esmasest vastuvõtmisest kuni 2018. aasta riigiaruandeni.
Allikas: Euroopa Komisjon

Eesti on aastate jooksul võtnud olulisi meetmeid tööturu probleemide lahendamiseks. Eesti on vastu võtnud töövõimereformi ja rakendab seda, et suurendada piiratud töövõimega isikute tööhõivet. Samuti on ta muutnud ja kehtestanud uusi aktiivseid tööturumeetmeid, et edukalt tuua tööturule noori ja pikaajalisi töötuid. Need kõik on olulised sammud, et lahendada väheneva tööjõu üldist probleemi ja kasutada ära mitteaktiivsete isikute potentsiaali. Samuti on Eesti võtnud meetmeid tööstiimulite parandamiseks, vähendades tööjõu maksukoormust kõigi sissetulekurühmade, sealhulgas madalapalgaliste töötajate puhul. Eesti on vähendanud üksikisiku ja äriühingu tulumaksu ning töötuskindlustusmaksete määra, kaotanud tööga seotud õpingutelt erisoodustusmaksu ja kehtestanud madalapalgaliste töötajate maksutagastuse. Kuigi sooline palgalõhe on endiselt ELi suurim, on valitsus palju aastaid soodustanud juurdepääsu lastehoiule, pakkudes rahastamist ja muutes õigusnorme. Heaolu arengukava 2016–2023 rakendamine aitab vähendada soolist segregatsiooni tööturul ja võidelda stereotüüpidega. Reformide mõju ilmneb siiski hiljem.

Ulatuslikud reformid on vastu võetud hariduse ja koolituse valdkonnas. Alates 2013. aastast on Eesti vastu võtnud reformid kõrghariduse ning kutsehariduse ja -koolituse valdkonnas ning jätkab koolivõrgu ratsionaliseerimist vastavalt demograafilistele muutustele. Valitsus on astunud samme, et hõlbustada üleminekut hariduse omandamiselt tööellu. Selleks rakendatakse 2014.–2020. aasta elukestva õppe strateegiat ja 2015. aastal vastu võetud täiskasvanute koolituse seadust. Kutsehariduse ja -koolituse programm 2015–2018 aitab suurendada osalemist kutsehariduses ja -koolituses ning õpipoisiõppes, kus väljalangemise määr on jätkuvalt probleemiks.

Omavalitsuste haldusreform on oluline samm Eesti haldussuutlikkuse parandamisel. Aastaid on väikeste omavalitsuste eelarvevõimaluste ja neile pandud kohustuste mittevastavus takistanud kättesaadavate ja kvaliteetsete teenuste pakkumist. 2016. aastal võttis Eesti vastu omavalitsuste haldusreformi ja rakendab seda, mis peaks looma elujõulised kohalikud omavalitsused, kes suudavad pakkuda kvaliteetseid teenuseid.

Eesti on viimastel aastatel võtnud meetmeid teadus- ja innovatsioonisüsteemi tugevdamiseks, kuid jätkuvalt on probleemiks teadus- ja arendustegevuse vähene intensiivsus, eelkõige ettevõtlussektoris. Riigi ametiasutused võtsid 2014. aastal vastu Eesti kolmanda teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni strateegia

([4]) Muude varem rakendatud reformide hindamise kohta vt eelkõige punktid 4.1, 4.2, 4.3 ja 4.5.

Tabel 2.1. **Eesti edusammud riigipõhiste soovituste järgimisel**

Eesti (euroala seisukohast olulised riigipõhised soovitused)	2017. aasta riigipõhiste soovituste järgimisel tehtud edusammude üldine hindamine
Esimene riigipõhine soovitus. *Järgida oma eelarvepoliitikas stabiilsuse ja kasvu pakti ennetava osa nõudeid, mis eeldab, et 2018. aastal peetakse kinni keskpika perioodi eelarve-eesmärgist. Parandada sotsiaalse turvavõrgu piisavust. Võtta meetmeid soolise palgalõhe vähendamiseks, eelkõige palkade läbipaistvuse suurendamise ja vanemahüvitise süsteemi läbivaatamise kaudu.*	**Mõningad edusammud** • Mõningad edusammud sotsiaalse turvavõrgu piisavuse parandamisel. • Mõningad edusammud soolise palgalõhe vähendamisel. • Vähesed edusammud palkade läbipaistvuse suurendamisel. • Mõningad edusammud vanemapuhkuse süsteemi läbivaatamisel.
Teine riigipõhine soovitus. *Edendada erainvesteeringuid teadusuuringutesse, tehnoloogiasse ja innovatsiooni, sealhulgas teadusasutuste ja ettevõtete koostööd tugevdavate meetmete kaudu.*	**Mõningad edusammud** • Mõningaid edusammud teadus- ja arendustegevusse ning innovatsiooni tehtavate erainvesteeringute edendamisel. • Mõningad edusammud ettevõtete ja teadusasutuste vahelise koostöö tugevdamisel.

1) Selle raames ei hinnata vastavust stabiilsuse ja kasvu pakti nõuetele.
Allikas: Euroopa Komisjon

„Teadmistepõhine Eesti 2014–2020“, mille eesmärk on järgida teatavaid riigipõhiseid soovitusi teadus- ja arendustegevuse valdkonnas – eelkõige seoses teadus- ja arendustegevuse süsteemi rahvusvahelistumise ja spetsialiseerumisega. Samuti on Eesti valitsus võtnud meetmeid ettevõtete ja teadusasutuste koostöö parandamiseks. Sellest hoolimata pärsivad Eesti innovatsioonitulemusi ebapiisav teadmussiire avaliku sektori teadusuuringute süsteemist erasektorisse ja ettevõtete nõrk tehnoloogiline suutlikkus.

Eesti on teinud mõningaid edusamme ([5]) 2017. aasta riigipõhiste soovituste järgimisel. Eesti on teinud mõningaid edusamme soolise palgalõhe vähendamisel: aastatel 2018–2020 rakendatakse vanemapuhkuse ja -hüvitiste süsteemi muudatused ning kavas on parandada tasustamise läbipaistvust avaliku sektori asutustes. Mõningaid samme on astutud piisavama pensioni, toimetulekutoetuse ja suuremate perehüvitiste tagamiseks, kuid sotsiaalsed turvavõrgud ei paku ikka veel piisavat sissetulekutoetust, eelkõige eakatele. Mitmeid meetmeid on võetud erasektori teadusuuringute ja innovatsiooni tulemuste parandamiseks ning ettevõtete ja teadusasutuste koostöö tugevdamiseks.

Euroopa struktuuri- ja investeerimisfondid on esmatähtsad kaasava majanduskasvu ja lähenemise edendamisel Eestis. Euroopa struktuuri- ja investeerimisfondid hõlbustavad investeeringuid teadus- ja arendustegevusse, tugevdavad ettevõtete ja teadusasutuste koostööd, parandavad ettevõtete ressursitõhusust, edendavad haldusreformi ja suurendavad kohtusüsteemi tulemuslikkust. Euroopa struktuuri- ja investeerimisfondid on olulisel määral aidanud viia haridus- ja koolitussüsteemid vastavusse tööturu vajadustega, reformida üldhariduskoolide võrgustikku, stabiliseerida energiatarbimist ja minna üle vähese süsinikdioksiidiheitega majandusele (vt tekstikast 3.4.1).

Liikmesriigid võivad taotleda komisjonilt tehnilist abi majanduskasvu edendavate struktuurireformide ettevalmistamiseks, kavandamiseks ja rakendamiseks. Struktuurireformi tugiteenistus annab koostöös asjaomaste komisjoni talitustega liikmesriikide taotluse korral vajadusepõhist tehnilist abi, mis ei nõua kaasrahastamist. Abi antakse ELi majanduse juhtimise protsessi raames kindlaks määratud prioriteetide jaoks (st riigipõhiste soovituste

([5]) Teave riigipõhiste soovituste vastavates osades antud poliitikasoovituste järgimiseks võetud meetmete ja tehtud edusammude kohta on esitatud lisa ülevaatetabelis. Üldise hindamise käigus ei hinnata vastavust stabiilsuse ja kasvu pakti nõuetele.

rakendamine), kuid struktuurireformi tugiteenistuse antava abi ulatus on laiem, kuna see hõlmab ka muude komisjoni prioriteetidega seotud reforme või liikmesriigi algatusel tehtavaid reforme. Eesti on taotlenud struktuurireformi tugiteenistuselt tehnilist abi, et rakendada reformid finantssektoris, eelkõige parandades ettevõtete rahastamisvõimalusi.

Tekstikast 2.1. **Eestile struktuurseteks muudatusteks antava ELi abi konkreetsed tulemused**

Eesti saab toetust Euroopa struktuuri- ja investeerimisfondidest ning võib saada 2020. aastani kuni 4,4 miljardit eurot. See moodustab ajavahemikul 2014–2018 ligikaudu 3 % SKPst aastas ja 44 % avaliku sektori investeeringutest([1]). 2017. aasta 31. detsembri seisuga oli konkreetsetele projektidele eraldatud hinnanguliselt 2,5 miljardit eurot (57 % kogusummast). See on võimaldanud üle 830 ettevõtjal teha koostööd teadusasutustega; toetatakse üle 4 000 ettevõtet; lapsehoiutaristu suutlikkust on suurendatud, et pakkuda hoiuteenust veel lisaks 640 lapsele. Võrreldes aastatega 2007–2013 peaks rahastamisvahendite kasutamine suurenema 57 %.

Euroopa struktuuri- ja investeerimisfondid aitavad lahendada struktuuripoliitika probleeme ja rakendada riigipõhiseid soovitusi. Rahastatavad meetmed hõlmavad muu hulgas erasektori teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni edendamist (kavas on seatud eesmärgiks suurendada 2023. aastaks erasektori kulutusi teadus- ja arendustegevusele kuni 2 %ni SKPst), ettevõtete ja teadusasutuste vahelise koostöö tugevdamist, ettevõtete ressursitõhususe parandamist ja piirkondade majandusarengu soodustamist. Samuti parandatakse avalike teenuste kvaliteeti, sealhulgas kohalike omavalitsuste reformi ning kohtusüsteemi tulemuslikkuse toetamise kaudu. Võetakse meetmeid kogu elanikkonnale kiire internetiühenduse kättesaadavuse tagamiseks. Investeeringud säästvasse transporti peaksid parandama eri transpordi- ja liikuvusviiside ühendust ja kahekordistama rongireisijate arvu aastas (4,2 miljonilt 2013. aastal 8,4 miljonile 2023. aastal). Tänu töövõimereformile peaks 2020. aastaks tööturule tulema ligikaudu 15 000 praegu töötut või mitteaktiivset vähenenud töövõimega inimest. Aktiveerimisteenuseid on pakutud juba 21 468 inimesele. Toetust on antud haridus- ja koolitussüsteemide tööturuvajadustega paremini kooskõlla viimiseks ja üldharidussüsteemi reformimiseks. Samuti aitavad fondid üle minna vähese süsinikdioksiidiheitega majandusele, et stabiliseerida energiatarbimine 2020. aastal 2010. aasta tasemel.

Euroopa struktuuri- ja investeerimisfondide toetuse eeltingimusena on juba tehtud mitmesuguseid reforme ([2]). Töötati välja teadusuuringute ja innovatsiooni aruka spetsialiseerumise strateegia, et edendada spetsialiseerumist tugeva turupotentsiaaliga valdkondades. See on aidanud parandada ka ettevõtjate, riiklike teadus- ja arendustegevusasutuste, klastrite ja pädevuskeskuste koostööd, et ettevõtetel oleks hõlpsam luua uusi uuenduslikke tooteid ja teenuseid. Riiklik transpordikava on aidanud õigel ajal ette valmistada projekte, mida rakendatakse mitte üksnes Euroopa struktuuri- ja investeerimisfondide vahendite abil, vaid ka Euroopa ühendamise rahastu, Euroopa Investeerimispanga laenude ja riikliku rahastamise kaudu. Tervishoiualaste investeerimisvajaduste kaardistamise alusel koondatakse eriarstiabi pädevuskeskustesse ja luuakse esmatasandi tervishoiukeskuste võrgustik.

Samuti teeb Eesti edusamme Euroopa Strateegiliste Investeeringute Fondi (EFSI) vahendite kasutuselevõtul. 2017. aasta detsembri seisuga on EFSI raames heaks kiidetud meetmete rahastamise kogusumma 112 miljonit eurot, mis peaks käivitama kokku peaaegu 803 miljoni euro ulatuses erasektori ja avaliku sektori ja investeeringuid. Konkreetselt on taristu- ja innovatsioonikomponendi raames seni heaks kiidetud 5 Eestiga seotud projekti (millest 4 hõlmavad mitut riiki), mida Euroopa Investeerimisfond rahastab EFSI raames 43 miljoni euroga. See peaks tooma kaasa investeeringuid ligikaudu 111 miljoni eurot. VKEde komponendi raames on seni heaks kiidetud 6 lepingut finantsvahendajatega. EFSI raames Euroopa Investeerimisfondilt saadava rahastamise maht on 69 miljonit eurot, mis peaks kaasama investeeringuid kokku ligikaudu 691 miljonit eurot. Sel viisil toetatakse ligikaudu 5 222 väiksemat ettevõtjat või idufirmat. Heaks kiidetud projektide ja mahu seisukohast on esikohal VKEd, kellele järgnevad transpordisektor ning teadus- ja arendustegevus.

Lisaks Euroopa struktuuri- ja investeerimisfondidele saadakse rahastamist ka programmist „Horisont 2020“, Euroopa ühendamise rahastust ja muudest otse hallatavatest ELi fondidest. 2017. aasta lõpuks oli Eesti sõlminud Euroopa ühendamise rahastustu projektide puhul lepinguid kogusummas 208 miljonit eurot.

([1]) Avaliku sektori investeeringud on määratletud kui kapitali kogumahutus põhivarasse + investeeringutoetused + riiklikud kulutused põllumajandusele ja kalandusele.

([2]) Enne programmide vastuvõtmist peavad liikmesriigid täitma mitmeid eeltingimusi, mille eesmärk on parandada tingimusi enamikus avaliku sektori investeeringute valdkondades. https://cohesiondata.ec.europa.eu/countries/EE

3. REFORMIPRIORITEEDID

3.1. RIIGI RAHANDUS JA MAKSUSTAMINE

3.1.1. EELARVESUUNDUMUSED JA -RAAMISTIK

Eesti eelarvepoliitika on viimasel aastal muutunud lõdvemaks, kuna uued kuluplaanid alates 2018. aastast ei ole täielikult kaetud tuludega. Valitsus on teinud 2018. aastaks teatavaks maksureformid, millega nihutatakse maksukoormust tööjõult tarbimisele. Kulude poolel on suurendatud tervishoiu-, haridus- ja sotsiaalvaldkonna poliitikaprioriteetide rahastamist. Samuti on valitsus teinud teatavaks investeerimiskava, mille maht on 0,4 % SKPst aastas ajavahemikul 2018–2020. Sellega rahastatakse transporditaristu ning info- ja kommunikatsioonitehnoloogia projekte, samuti teatavaid konkreetseid eluasemeehitus- ja turismiprojekte.

Eesti nominaalne eelarvepositsioon peaks püsima väikeses puudujäägis, kuid struktuurne eelarvepuudujääk peaks suurenema oluliselt rohkem – ligikaudu 1,5 %-le SKPst 2018. ja 2019. aastal ([6]). Komisjoni sügisprognoosi kohaselt jääb nominaalne eelarvepuudujääk aastatel 2016–2019 peaaegu muutumatuks – pisut alla ½ % SKPst (Euroopa Komisjon, 2017a). Kuid võttes arvesse, et komisjoni hinnangul on struktuurne puudujääk oluliselt suurem, võib juhtuda, et Eesti ei suuda oma eelarve-eesmärke täita.

Võttes arvesse praegust väga väikest avaliku sektori võlga, on riigi rahanduse jätkusuutlikkust ohustavad riskid keskpikas ja pikas perspektiivis väikesed. Ka eelarve jätkuruutlikkuse pikaajalised riskid on hinnangu kohaselt väikesed, kuna elanikkonna vananemisega seotud kulusurve on piiratud. Eelkõige peaks 2070. aastani püsivalt vähenema riiklike pensionikulude (hõlmab ka uusi töövõimetoetusi, mis asendavad varasemat invaliidsuspensioni) suhe SKPsse, mis on peamiselt tingitud keskmise riikliku pensioni (esimese samba) ja keskmise palga suhte vähenemisest ([7]). Kogupensioni (riiklik pension pluss erapension) suhe keskmisesse palka pensionile minekul (keskmine asenduse kogumäär) peaks jääma peaaegu samaks ka tulevikus. Kuid pensionid on suhteliselt väiksed ja pensionide ebapiisavus on probleem, kuna eakate suhtelise vaesuse määr on Eestis ELi keskmisest kõrgem (vt ka punkt 3.3.2.).

Eesti eelarveraamistiku nurgakiviks on struktuurselt tasakaalus eelarve nõue (keskpika perioodi eelarve-eesmärgid). Seevastu ei kasutata kulureegleid ega siduvaid kulude kasvu eesmärke, mis võib piirata eelarveraamistiku suutlikkust seista vastu majanduse tsüklilistele teguritele. Eelarvenõukogu([8]) hindab makromajanduslikke ja riigi rahanduse prognoose, mida kasutatakse eelarve planeerimisel, ja jälgib eelarvereeglite järgimist.

([6]) Praegustel majanduslikult headel aegadel on eelarvepositsioonile juhuslikest tuludest tulenev positiivne mõju. Arvates maha kõnealuse soodsast majandustsükli faasist tuleneva positiivse mõju, on struktuurne eelarvepositsioon hinnangu kohaselt nominaalsest eelarvepositsioonist nõrgem.

([7]) See on tingitud esiteks sellest, et riiklikud pensionid suurenevad palkadest aeglasemalt, kuna need on 80 % ulatuses indekseeritud palgakulu ja 20 % ulatuses tarbijahinnaindeksiga, ja teiseks sellest, et osa sotsiaalmaksetest ja sellega seotud pensioniõigustest kantakse üle kohustuslikku individuaalsesse erapensionisse (teise sambasse), et rahastada üleminekut kahe samba pensionisüsteemile. Seega peaks kogupensionkulu (riiklik pension pluss erapension) suhe SKPsse jääma üldiselt samaks, kuna riiklike pensionikulude vähenemist peaks suures osas kompenseerima individuaalsete erapensionide suurenemine (vt Euroopa Komisjon, 2018. aasta aruanne rahvastiku vananemise kohta; avaldamisel).

([8]) http://www.eelarvenoukogu.ee.

3.1.2. MAKSUSTAMISRAAMISTIK

Eesti üldine maksukoormus on ligikaudu 35 % SKPst (Euroopa Komisjon, 2017b), mis on alla ELi keskmist (40 %). Prognoosi kohaselt olid kaudsed maksud 2017. aastal 15 % SKPst (võrreldes 13,5 %ga ELis) ja otsesed maksud ligikaudu 8 % SKPst (ELis 13 %).

Eestis on suhteliselt tõhus maksuhaldus, mida toetab info- ja kommunikatsioonitehnoloogia, mis hõlbustab maksukohustuste täitmist. Maksude maksmist käsitleva 2018. aasta aruande kohaselt kulus ettevõtjal maksukohustuste täitmiseks 50 tundi aastas, mis on tõhususe seisukohast parim tulemus ELis. Käibemaksutagastuse saamiseks ja äriühingu tulumaksu tasumiseks vajalike nõuete täitmiseks kuluv aeg on üks ELi väiksemaid (PricewaterhouseCoopers, 2018). Selline tõhusus on saavutatud tänu info- ja kommunikatsioonitehnoloogia laialdasele kasutamisele: tuludeklaratsioonide elektrooniline esitamine on üldlevinud ja laialdaselt kasutatakse üksikisiku tuludeklaratsiooni eeltäitmist. Üldiselt on maksukuulekus suhteliselt hea ja veelgi paranemas. Näiteks ajavahemikul 2013–2015 vähenes käibemaksulõhe([9]) Eestis üle kahe kolmandiku võrra. See moodustas 2015. aastal käibemaksukohustuste kogusummast 4,9 %, mis on märkimisväärselt alla ELi keskmise (12,8 %) (Sotsiaal- ja majandusuuringute keskus, 2017).

Maksusüsteemi stiimulid

Eesti maksusüsteem on suhteliselt majanduskasvu soodustav, mida iseloomustab suhteliselt väike otseste maksude osakaal. Kuna ettevõtted võivad maha arvata kõik ettevõtlusega seotud kulud ja kuna jaotamata kasumilt ei pea maksma äriühingu tulumaksu,([10]) soodustab äriühingu tulumaksu süsteem investeeringuid teadus- ja arendustegevusse, kuigi puuduvad erisätted, mis soodustaksid otseselt seda valdkonda. Seega soodustab süsteem küll investeeringuid, kuid puuduvad stiimulid, mis aitaksid eelistada teadus- ja arendustegevust muud liiki investeeringutele. 2018. aastal tehakse äriühingu tulumaksu puhul mõned muudatused, sealhulgas vähendatakse regulaarse kasumijaotamise korral maksumäära 14 %-le (tavapärane maksumäär 20 %). Eesmärk on muuta Eesti ettevõtluskeskkond välisinvestoritele atraktiivsemaks ja kehtada äriühinguid regulaarselt jaotama ülemäärast jaotamata kasumit ([11]). Lisaks kohaldatakse Eesti maksuresidendist krediidiasutuse suhtes alates 2018. aastast äriühingu tulumaksu ettemakse kohustust. Selle uue nõude eesmärk on tagada, et tulumaksutulud laekuksid riigieelarvesse regulaarsemalt. Maksumäär on 14 % ning maksu arvutatakse ja makstakse kogunenud kasumi põhjal kord kvartalis.

Hargmaised ettevõtjad võivad kasutada Eesti äriühingu tulumaksu süsteemi teatavaid omadusi agressiivse maksuplaneerimise eesmärgil. Sellised omadused hõlmavad eelkõige teatavate kuritarvitusevastaste eeskirjade puudumist([12]) ja makstavatelt dividendidelt ja intressidelt maksude kinni pidamata jätmist ([13]). See võib viia olukorrani, kus sellised maksed jäävad üldse maksustamata, kui neid ei maksustada makse saaja jurisdiktsioonis. See võib hõlbustada agressiivset maksuplaneerimist.. Hiljutise parimaid dividendide koduriiki väljaviimise võimalusi käsitleva uuringu ([14]) kohaselt näib Eesti olevat riik, mille kaudu on võimalik dividende koduriiki välja viia. Maksustamise vältimise vastaste direktiivide sätted tuleb siseriiklikusse õigusse üle võtta 2018. ja 2019. aasta lõpuks. Sellega kehtestatakse uued kuritarvitusevastased eeskirjad. Oluline on hinnata, mil määral piirab kõnealuste direktiivide ülevõtmine agressiivset maksuplaneerimist Eestis.

([9]) Maksulõhe on tegelikult kogutud maksusumma ja maksualaste õigusaktide alusel teoreetiliselt kogumisele kuuluva prognoositava maksusumma vahe.

([10]) Äriühingu tulumaksu makstakse üksnes kasumilt, mis jaotatakse välja dividendidena, aktsiate tagasiostmiselt, kapitali vähendamiselt või likvideerimisest saadavalt tulult või kasumi jaotamisena käsitatavalt tegevuselt (nt siirdehindade korrigeerimised, äritegevusega mitteseotud kulud ja maksed, kingitused, annetused ja esinduskulud).

([11]) Kasumi jaotamist peetakse regulaarseks, kui jaotatav summa ei ületa 3 viimase aasta keskmist jaotatud kasumit, mida maksustatakse Eestis.

([12]) Eesti maksuõiguses on ette nähtud põhjalikud üldised maksustamise vältimise vastased normid, kuid puuduvad kuritarvitusevastased eeskirjad, nt intresside mahaarvamist ja alakapitaliseeritust käsitlevad eeskirjad ning välismaiseid kontrollitavaid äriühinguid käsitlevad eeskirjad. Maksustamise vältimise vastase direktiivi (nõukogu 12. juuli 2016. aasta direktiiv (EL) 2016/1164) kohaselt peavad liikmesriigid kõnealused eeskirjad vastu võtma.

([13]) Ramboll Management Consulting ja Corit Advisory (2016).

([14]) van't Riet ja Lejour (2017).

Eestis maksustatakse omandit ja transporti ELi keskmisest oluliselt vähem. Korduvad omandimaksud, mis pärsivad majanduskasvu kõige vähem, olid 2015. aastal 0,3 % SKPst. Omandimaksudest saadav kogutulu oli 2015. aastal 0,4 % SKPst. See on ELis eelviimasel kohal ja ELi keskmisest (2,6 %) märkimisväärselt madalam. Maa väärtust (kohalik maksubaas) ei ole alates 2001. aastast ümber hinnatud, et võtta arvesse turuhindade kasvu.

Keskkonnamaksud olid 2016. aastal 3,1 % SKPst, mis on üle ELi keskmise (2,4 %)([15]). Suurem osa tuludest saadi energiamaksudest. Eestis puudub sõidukite maksustamine, välja arvatud raskete kaubaveokite liiklusmaks ja alates 2018. aastast uus raskete kaubaveokite teekasutustasude kord. Seetõttu moodustasid transpordimaksud (välja arvatud kütusemaksud) üksnes 0,06 % SKPst, mis on ELis oma väiksuselt eelviimasel kohal([16]). Samas on Eestis ostetavad uued sõidukid kõige keskkonnavaenulikumad ELis. 2016. aastal oli nende keskmine CO^2-heide 134 grammi kilomeetri kohta, mis on üle ELi keskmise (118 grammi) (Euroopa Keskkonnaamet, 2016).

Eesti jätkab tööjõu maksukoormuse vähendamist ja muudab alates 2018. aastast maksustamise astmeliseks. 2018. aastal suureneb üksikisiku maksuvaba tulu märkimisväärselt – 180 eurolt 500 eurole kuus. Üle keskmise sissetulekuga inimeste puhul kohaldatav maksuvaba tulu väheneb püsivalt ja jõuab nulli juhul, kui isiku palk on üle 2 100 euro kuus. Sellega muudetakse Eesti tulumaksusüsteem astmeliseks. Kuid astmelisus on suhteliselt väike ja aitab üksnes pisut vähendada üldist netosissetuleku ebavõrdsust (vt tekstikast 3.3.2). Reform peaks siiski aitama vähendada varasemat suhteliselt suurt maksukiilu ([17]) madalapalgaliste töötajate puhul ja tooma kasu nii madala kui ka keskmise palgaga töötajatele.

Kohalike omavalitsuste rahastamine

Kohalike omavalitsuste suutlikkus oma tulusid mõjutada on väga piiratud, mis võib pärssida nende suutlikkust osutada jätkusuutlikult kvaliteetseid teenuseid. Hiljutine kohalike omavalitsuste reform on vähendanud kohalike omavalitsuste arvu 213-lt 79-le, kuid reformi järgmine etapp on veel lahtine. Selle eesmärk on tasakaalustada uute kohalike omavalitsust rahalisi vahendeid ja ülesandeid. Kohalike omavalitsuste tulubaas sõltub keskvalitsuse tasandil tehtud otsustest. Rahastamise jätkusuutlikkus on esmatähtis, et tagada kvaliteetsete teenuste ühetaoline osutamise kohalikul tasandil.

([15]) Eurostat: Environmental tax revenues (http://ec.europa.eu/eurostat/web/products-datasets/-/sdg_17_50)

([16]) Alates 2018. aastast kohaldatakse Eestis raskeveokite suhtes teekasutustasu, mis osaliselt sõltub nende tekitatavast heitest.

([17]) Maksukiil kajastab töötaja töölevõtmisega kaasnevate tööjõukulude ja töötaja netopalga vahet. See on määratletud kui üksikisiku tulumaks ning tööandja ja töövõtja sotsiaalmaksed (ilma peretoetusteta) protsendina kogutööjõukuludest (palk ja tööandja sotsiaalmaksed).

3.2. FINANTSSEKTOR

3.2.1. PANGANDUSSEKTOR

Eesti pangandussektor on stabiilne ja hästi kapitaliseeritud. Keskmine kapitali adekvaatsuse määr oli 2017. aasta juunis ELi kõrgeim, mis oli peamiselt tingitud kõige kvaliteetsematest esimese tasandi omavahendite instrumentidest (vt tabel 3.2.1.). Viivislaenude osakaal oli jätkuvalt väike – 2 %. Pankade laenuportfellide hea kvaliteet on nende hea kasumlikkuse aluseks. Keskmine omakapitali investeeringute tootlus on 11,1 % ja varade tootlus 1,5 % (2016), mis on tugevasti üle ELi keskmiste näitajate (vastavalt 3,5 % ja 0,2 %). Likviidsuse osas on pangad alates 2010. aastast poole võrra vähendanud sõltuvust oma Rootsi emapankade poolsest rahastamisest, asendades selle kohalike hoiustega. Laenude ja hoiuste suhtarv on siiski üle 100 %, mis osutab jätkuvale hoiustega rahastamise puudujäägile pankade bilanssides. Seda puudujääki saab katta emapankade poolse rahastamisega või kapitaliturupõhise rahastamisega. Eesti Panga hinnangul([18]) on praeguse seisuga suurim risk finantsstabiilsusele võimalik majanduslangus Põhjamaades.

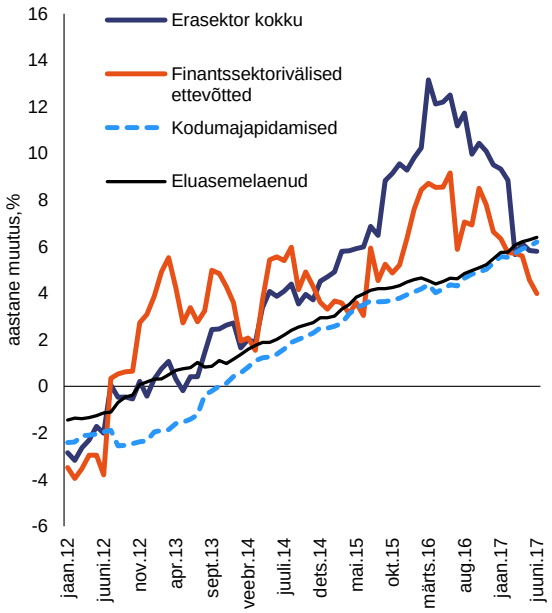
Tabel 3.2.1. **Pankade rahanduslik usaldusväärsus**

(%)	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017Q2
Viivises olevad võlakohustused	9,3	4,5	3,0	1,9	2,6	1,9	1,5	1,9
Viivislaenud	-	-	-	-	3,2	2,2	1,7	2,0
Viivislaenud (finantssektorivälised ettevõtted)	-	-	-	-	2,8	2,9	2,4	3,0
Viivislaenud (kodumajapidamised)	-	-	-	-	4,0	3,0	2,2	2,1
Kattekordaja	85,0	53,4	75,0	75,3	37,7	42,5	46,8	30,0
Laenude ja hoiuste suhe*	162,8	144,5	134,4	128,9	124,0	122,1	122,5	123,3
Esimese taseme omavahendite suhtarv	12,7	18,5	22,8	22,7	41,3	34,9	33,8	35,3
Kapitali adekvaatsuse määr	16,3	19,4	23,2	23,1	41,8	35,4	34,4	35,9
Omakapitali investeeringute tulusus**	3,6	22,9	11,7	10,7	9,7	6,8	11,1	-
Varade tootlus**	0,4	3,1	2,0	1,8	1,6	1,1	1,5	-

*EKP koondbilanss: laenud, v.a valitsemissektorile ja rahaloomeasutustele / hoiused, v.a valitsemissektori ja rahaloomeasutuste hoiused.
** Võrreldavuse eesmärgil on esitatud üksnes iga-aastased väärtused.
Allikas: EKP konsolideeritud pangandusandmed

Laenumahu kasv on mõõdukas. Kui 2016. aasta alguses kasvas ettevõtetele laenuandmine ligikaudu 10 %, siis 2017. aasta juuniks aeglustus kasv 4 %-le (joonis 3.2.1.). Kodumajapidamistele laenude andmine on eluasemelaenude toel alates 2012. aastast pidevalt kiirenenud. 2017. aasta seisuga oli kodumajapidamistele antavate laenude ja eluasemelaenude aastane kasvumäär 6 %. Viimastel aastatel on karmistatud finantsvaldkonda reguleerivaid õigusakte, mille eesmärk on vähendada finantssüsteemi kui terviku riske, ja piiratud eluasemelaenude intressimaksete maksustatavast tulust mahaarvamise võimalusi. Kui laenuturg kasvaks märkimisväärselt või eluasemehinnad hakkaksid taas kerkima, võiks Eesti Pank kaaluda ettepaneku tegemist uute makrotasandi usaldatavusmeetmete (nt vastutsükliline kapitalipuhver) kehtestamiseks.

Joonis 3.2.1. **Laenumahu kasv**

Allikas: EKP

Kontsentratsioon finantssektoris on suur, kuid puuduvad selged märgid, et see takistab juurdepääsu rahastamisele. Kolme suurima panga turuosa on üle 80 %. Finantssektori suur kontsentratsioon võib kaasa tuua vähese konkurentsi finantsturul. Pankade küllaldane likviidsus tagab samas hõlpsa juurdepääsu krediidile. Üksnes ligikaudu 6 % Eesti VKEdest peab oma suurimaks probleemiks ebapiisavat juurdepääsu rahastamisele. See on kooskõlas ELi keskmisega (7 %)([19]). Siiski on eluasemelaenude marginaalid võrreldes ELi keskmiste marginaalidega suured ning lõhe Eesti ja euroala keskmise krediidikulu vahel on viimasel ajal laienenud. Samas võib mikroettevõtjatel,

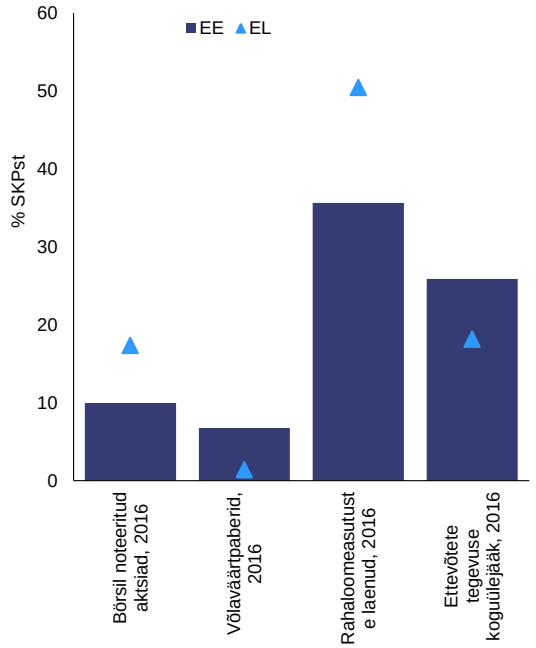
([18]) Eesti Pank (2017), Finantsstabiilsuse ülevaade 2/2017.

([19]) SAFE uuring 2017.

vastloodud ettevõtetel või maapiirkonnas asuvatel ettevõtetel olla suuremaid raskusi vajalike rahaliste vahendite hankimisel, eelkõige ebapiisava tagatise tõttu. Selliste VKEde osakaal, kes peavad ebapiisavat tagatist või garantiid peamiseks takistuseks vajaliku rahastamise saamisel, on ELi keskmisest kaks korda suurem (vastavalt 26 % ja 13 %).

Juurdepääsu rahastamisele toetavad Eestis mitu valitsuse algatust. Sihtasutus Kredexil on allutatud laenude programm, mida rakendatakse kommertspankade kaudu. Samuti panustab Kredex kahte kapitaliturru instrumenti, mille eesmärk on anda täiendavat hoogu Eesti idufirmadele. Balti Innovatsioonifond on olnud edukas. 2017. aastal suutis see kaasata 325 miljonit eurot, kusjuures rohkem kui kolmandiku sellest kohalikest pensionifondidest. Lisaks on välja valitud EstFundi fondivalitsejad ja need peaksid hakkama 2018. aastal investeerima riskikapitalifondi, kasvukapitalifondi ja äriinglite kaasinvesteerimise fondi kaudu (vt 2017. aasta riigiaruanne).

Joonis 3.2.2. **Ettevõtete rahastamisallikad**

Allikas: EKP, Euroopa Komisjon, Invest Europe

Eesti kapitaliturud on jätkuvalt vähearenenud ja mittelikviidsed. Väärtpaberibörsi kapitalisatsioon on vähenenud 10 %-le SKPst (vt joonis 3.2.2.) ja kauplemismaht on alates 2007. aastast märkimisväärselt langenud. Uute esmaste avalike pakkumiste arv jõudis haripunkti aastatel 2005–2007, mil Eesti hakkas kasu saama ELi liikmesusest, kuid praeguseks on uute pakkumiste arv vähenenud ühele või kahele aastas. 2018. aastaks kavandab esmast avalikku pakkumist kaks riigi omanduses olevat ettevõtet([20]). Mõlema puhul on tegemist osalise erastamisega väärtpaberibörsi kaudu. Eestil ei ole riigivõlakirjade turgu ja ärivõlakirjaturg on vähearenenud. Ühendatud väärtpaberibörsi NASDAQ Baltics loomine, mis hõlmab Tallinna, Riia ja Vilniuse väärtpaberibörse, on aidanud kolme turgu ühtlustada.

Eesti soovib järgida kapitaliturgude arendamisel piirkondlikku lähenemisviisi. Õigusraamistiku ühtlustamine Balti naaberriikidega võib luua piisava kogumi selliseid finantstooteid, nagu pandikirjad, investeerimisfondid ja väärtpaberistatud varad. Eesmärk on suurendada nende turusegmentide mahtu, et meelitada ligi investoreid. Seda eesmärki silmas pidades sõlmis rahandusministeerium Läti ja Leedu rahandusministeeriumidega vastastikuse mõistmise memorandumi piirkondliku kapitaliturru arendamise kohta. Eesti on näidanud üles elavat huvi uute finantsteenuste (nt ühisrahastamine ja finantstehnoloogia rahastamiskeskused) arendamise vastu, kuna riik on juba ELis digitaalturu ja küberjulgeoleku valdkonnas esirinnas. See suurendab majanduse rahastamisvõimalusi, soodustades innovatsiooni ja luues uusi töökohti.

Kohaliku majanduse toetamiseks on vaja kohalikke investoreid. Eesti ettevõtted on väikesed ja seega ei paku need Euroopa ja ülemaailmsetele finantsinvestoritele suurt huvi. Teisest küljest on Eesti pensionifondides akumuleerunud varasid väärtuses 3,5 miljardit eurot (16 % SKPst). Seda on sama palju kui aktsiaturu kapitalisatsiooni (2,5 miljardit eurot) ning börsivälise kapitali ja riskikapitalivarade (1 miljard eurot) summa. Kuid regulatsiooni ning investeerimisvõimaluste puudumise tõttu on vähem kui 10 % pensionifondide investeeringutest tehtud kohalikesse varadesse. Võrdluseks olgu märgitud, et euroala keskmine kohalikesse varadesse tehtud investeeringute osakaal on 59 %

([20]) Tallinna Sadam ja Eesti Energia taastuvenergiaüksus Enefit.

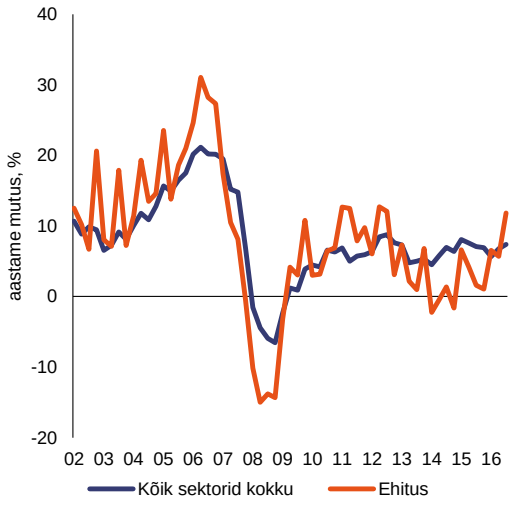
võlakirjade puhul ja 43 % aktsiate puhul([21]). Valitsus võttis 2015. aastal vastu mõned meetmed, et suurendada pensionifondide investeeringuid kohalikesse varadesse.

Eesti on taotlenud komisjoni struktuurireformi tugiteenistuselt tehnilist abi reformide elluviimiseks finantssektoris. Eelkõige soovitakse parandada ettevõtete rahastamisvõimalusi ja toetada kapitaliturg arengut.

Eluasemeturg

Aastatel 2016–2017 elusasemehindade kasv aeglustus, kuna eluasemete pakkumine jõudis nõudlusele järele. Eluasemeehitus oli 2017. aastal jätkuvalt aktiivne ning investeeringud ehitusse suurenesid 2017. aastal ka muudes majandussektorites. Selle tulemusel on hinnasurve ehitussektoris taastunud, kuid mitte sel määral, nagu see oli 2008. aasta buumi ajal (vt joonis 3.2.3.). Eluasemelaenude andmine jätkuvalt suureneb (vt joonis 3.2.1.), kuid on üldjoontes kooskõlas SKP ja palgakasvuga. Võttes arvesse, et hinnasurve eluasemeturul on vaibunud ja laenuandmise kasv on jätkuvalt suhteliselt mõõdukas, on eluasemeturust tulenevad riskid piiratud.

Joonis 3.2.3. **Palgakasv ehitussektoris ja majanduses tervikuna**

Allikas: Eesti Statistikaamet

([21]) DNB Working Paper (2016): International investment positions revisited: Investor heterogeneity and individual security characteristics. Vt ka Euroopa Komisjon (2017): 2017. aasta riigiaruanne: Madalmaad.

3.3. TÖÖTURU-, HARIDUS- JA SOTSIAALPOLIITIKA

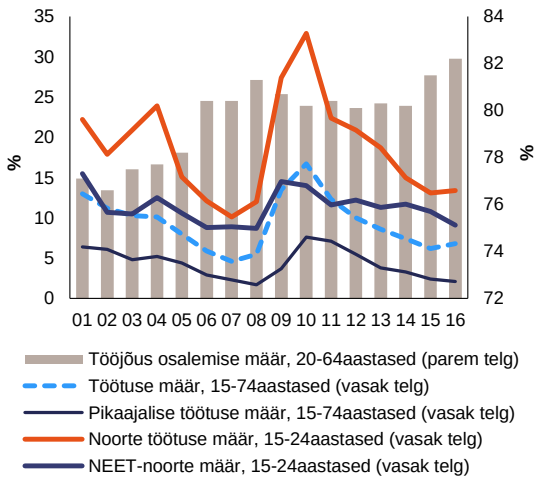
3.3.1. TÖÖTURU PROBLEEMID

Tööturg

Tööjõus osalemise ja tööhõive määr on Eestis tugevasti üle ELi keskmise. 2016. aastal jätkus tööhõive kasv kooskõlas SKP kasvuga ning loodi juurde 2 000 töökohta. Tööhõive määr oli 2016. aastal 76,6 %, mis ületab oluliselt Euroopa 2020. aasta strateegia ja riiklikke eesmärke. Viimastel aastatel on suurenenud ka tööjõus osalemise määr, mis on osaliselt tingitud pensioniea tõstmisest ja hiljutisest 2017. aasta töövõimereformist. Töötus on alates 2010. aasta teisest poolest püsivalt vähenenud ja on praegu üks ELi väiksemaid (2016. aastal 6,8 %), kusjuures vähenemine jätkub ning mõjutab ka noori ja pikaajalisi töötuid (joonis 3.3.1.). Tugeva majanduskasvu toel vähenes töötus 2017. aastal 6 %ni, võrreldes 7,3 %ga aasta varem, mis tähendab, et töötuid oli 11 000 võrra vähem. Töötus peaks järgmistel aastatel siiski mõõdukalt suurenema, kuna töövõimereform toob palju piiratud töövõimega inimesi tagasi tööturule.

Head tööturunäitajad ei lase välja paista reaalsel struktuursel kitsaskohal, mida põhjustab tööealise elanikkonna kahanemine. Demograafiliste prognooside kohaselt peaks Eesti elanikkond sarnaselt ELi suundumustele madala iibe tõttu vähenema([22]). Tagasiränne on hakanud viimasel kümnendil toimunud väljarännet tasakaalustama, kuid sellest ei piisa demograafilist suundumuse ümberpööramiseks. Eurostati prognooside kohaselt väheneb tööealine elanikkond 2025. aastaks 51 000 inimese võrra([23]).

Joonis 3.3.1. **Tööturu põhinäitajad**

Tööjõus osalemise ja tööhõive määr (% elanikkonnast), kokku, vanuserühmas 20–64.
Töötuse määr ja pikaajalise töötuse määr (% tööjõust), kokku, vanuserühmas 15–74.
Noorte töötuse määr (% tööjõust), kokku, vanuserühmas 15–24.
NEET-noored: mittetöötavad ja mitteõppivad noored (% elanikkonnast), kokku, vanuserühmas 15–24.
Allikas: Eurostat

Töövõimereform aitab tõhusalt suurendada tööjõupakkumist. Reformiga kehtestati uued töövõimetoetuse eeskirjad, mis kehtivad alates 2016. aasta juulist. Uued meetmed aitavad osalise töövõimega isikutel naasta tööturule. Eesti ametiasutuste hinnangul hakkasid ligikaudu 12 000 varem mitteaktiivset isikut 2017. aasta lõpuks osalema tööjõus. Kuna sellel haavataval elanikkonnarühmal on vaja töö leidmiseks rohkem aega, peaks töötuse määr prognooside kohaselt suurenema. Reformi täielik mõju ilmneb alles mõne aja pärast.

([22]) Euroopa tööhõivealased ja sotsiaalsed arengud, aastaaruanne 2017, Euroopa Komisjon, Luxembourg: Euroopa Liidu Väljaannete Talitus, 2017.

([23]) Eurostati rahvastikuprognoosid, (vanuserühm 20–64, ajavahemikuks 2015–2025) http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&pcode=tps00002&language=en

Tekstikast 3.3.1. **Seiretulemused Euroopa sotsiaalõiguste samba raames**

Euroopa Parlamendi, nõukogu ja Euroopa Komisjoni poolt 17. novembril 2017 välja kuulutatud Euroopa sotsiaalõiguste sambaga on kehtestatud 20 põhimõtet ja õigust, mis toovad kasu ELi kodanikele. Võttes arvesse kriisi järelmõju ning elanikkonna vananemise, tehnoloogiliste muutuste ja uute töömeetodite tõttu meie ühiskonnas toimuvaid muutusi, on sotsiaalõiguste sammas suunanäitaja uueks lähenemiseks paremate töö- ja elutingimuste suunas.

Paljud Euroopa sotsiaalõiguste sammast toetava sotsiaalnäitajate tulemustabeli ([24]) näitajad on Eestil suhteliselt head, kuid jätkuvalt on ka probleeme. Tänu tugevale majanduskasvule on olukord Eesti tööturul paranenud. Tööhõive määr on suhteliselt kõrge ning mittetöötavate ja mitteõppivate noorte määr üsna madal. Kuid rahuldamata vajadus arstiabi järele inimeste endi esitatud teabe põhjal on süvenemas. Sotsiaalsiirded ei näi olevat tõhusad vaesuse vähendamisel Eestis. Nõrk sotsiaalne turvavõrk on mõjutanud nii vaesust kui ka ebavõrdsust Eestis, kuigi mõlemad näitajad on paranemas.

2015. aastal oli selliste elanike osakaal, kellel oli enda hinnangul rahuldamata vajadus arstiabi järele, Eestis üks ELi suuremaid. Seda põhjustab arstiabi puudulikust koordineerimist tingitud pikk eriarstiabi ooteaeg. Patsiendikäsitluse analüüs osutab, et praeguses süsteemis on välditavat eriarstiabi ja haiglaravi.

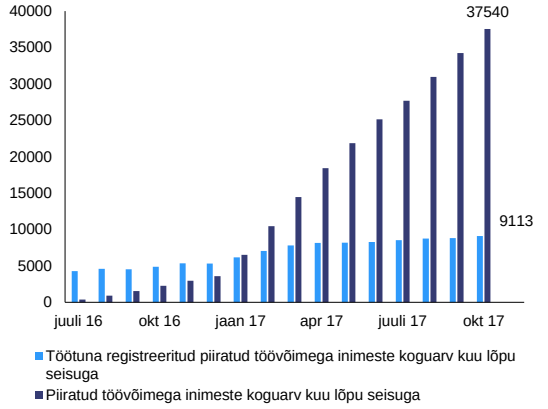
EESTI		
Võrded võimalused ja juurdepääs tööturule	Hariduse omandamiselt ja koolituselt väljalangenud (% 18-24aastastest)	Keskmine
	Sooline tööhõivelõhe	Keskmine
	Sissetulekukvintiilide suhte kordaja (S80/S20)	Keskmisest parem
	Suhteline vaesus või sotsiaalne tõrjutus (%)	Keskmine
	NEET-noored (% 15-24aastastest)	Keskmisest parem
Dünaamilised tööturud ja õiglased töötingimused	Tööhõive määr (% 20-64aastastest)	Keskmisest parem
	Töötuse määr (% 15-74aastastest)	Tuleb jälgida
	GDHI elaniku kohta kasv	Keskmisest parem
Sotsiaalkaitse ja kaasamine	Sotsiaalsiirete (muud kui pensionid) mõju vaesuse vähendamisel	Nõrk, kuid paranemas
	Lastehoiuasutustes käivate kuni 3aastaste laste osakaal	Keskmine
	Rahuldamata vajadus arstiabi järele inimeste endi esitatud teabe põhjal	Kriitiline olukord
	Inimeste digioskuste tase	Keskmine

Liikmesriigid on liigitatud vastavalt tööhõivekomitee ja sotsiaalkaitsekomitee poolt kokku lepitud statistilisele metoodikale. Metoodika võtab arvesse näitajate taset ja muutust võrreldes ELi vastavate näitajatega ning liigitab liikmesriigid seitsmesse kategooriasse (alates "parimad tulemused" kuni "kriitiline olukord"). Näiteks võib riigi tulemused liigitada keskmiseks paremaks, kui näitajad on ELi keskmise lähedal, kuid paranevad kiiresti. Metoodika üksikasjad vt 2018. aasta ühise tööhõivearuande kavand, COM (2017) 674 final.

Eesti võtab paljutõotavaid poliitikameetmeid noorteni jõudmiseks ja nende toetamiseks noortegarantii raames. 2015. aastast kuni 2017. aasta juulini korraldati 15aastastele või vanematele noortele, kes on sisenemas tööturule ja alustamas tööelu, üle 4 000 seminari (nt kuidas tööturg toimib, mida töö otsimisel või karjääri planeerimisel arvesse võtta ning millised on võimalused saada vajaduse korral tööturuga seotud abi). Loodud on noortegarantiiga seotud partnerlused, mis viivad avalikud tööhõiveasutused kokku tööandjate ja haridusteenuste pakkujatega. IT-lahendusega koondatakse paljude riiklike registrite andmed ning tehakse kindlaks mittetöötavad ja mitteõppivad noored. See võimaldab sotsiaaltöötajatel sellise noorteni jõuda ja teavitada neid pakutavatest meetmetest erinevates omavalitsustes.

([24]) Sotsiaalnäitajate tulemustabel hõlmab 14 põhinäitajat, millest 12 kasutatakse praegu liikmesriikide tulemuste võrdlemiseks. Liikmesriikide tehniliste probleemide tõttu ei kasutata näitajaid „aktiivses tööturupoliitikas osalejad 100 töötada sooviva inimese kohta“ ja „töötajatele makstavad hüvitised töötunni kohta (eurodes)“. Võimalikke alternatiive arutatakse asjaomastes komiteedes. GDHI: leibkonna kasutada olev kogutulu.

Joonis 3.3.2. **Töövõimereformi mõju tööpuudusele (puudeliikide kaupa)**

Allikas: Euroopa Komisjoni arvutused

Üldiselt näib aktiivses tööturupoliitikas osalemine olevat tagasihoidlik. Selliste töötute osakaal, kes võtavad töö leidmiseks ühendust riikliku tööturuasutusega, on Eestis üle ELi keskmise (2016. aastal 54 %, võrreldes ELi keskmisega 46 %)([25]). Kuid üksnes 5 % tööd otsivatest inimest kasutab tegelikult aktiivseid tööturumeetmeid ning näib, et aktiivses tööturupoliitikas osalemine oli Eestis 2015. aastal üks ELi väiksemaid. Lisaks sellele on aktiivsetele tööturumeetmetele tehtavad kulutused ühed ELi väiksemad (2015. aastal 0,1 % SKPst). Kuigi aktiivsetes tööturumeetmetes osalemine ja sellega seotud kulude maht (vastavalt 16 % ja 0,2 % SKPst) oli 2016. aastal jätkuvalt alla ELi keskmise, oli näha tugevaid paranemise märke.

Selles hoolimata on aktiivsete tööturumeetmete personaalne pakkumine registreeritud töötutele tulemuslik. Teenus põhineb individuaalsel tegevuskaval (tööturule integreerimise leping). Kõnealuse poliitikameetme tulemuslikkus näib olevat suurem kui ülejäänud ELis. Näiteks 2017. aastal leidsid 37 % tööturule integreerimise lepinguga pikaajalistest töötutest töö (ELi keskmine 14 %). Samuti on Eestis hinnanguliselt suurim tõenäosus, et pikaajaline töötu leiab endale töö (2016. aastal 20 %)([26]). Kavandatud on võtta täiendavaid meetmeid suure töötusega piirkondade puhul, kus inimesed on vähem liikuvad riigi teises osas asuvate vabade ametikohtade täitmisel.

Sooline palgalõhe

Vanemapuhkuse süsteem on üks suure soolise palgalõhe tegureid. Kuigi sooline palgalõhe on Eestis alates 2013. aastast vähenenud, on see jätkuvalt ELi suurim (26,9 % 2015. aastal võrreldes ELi keskmisega 16,3 %). Eesti vanemapuhkuse süsteem on võrreldes teiste riikidega väga soodne. Selle kohaselt on lapsevanematel õigus saada kuni 18 kuud täieliku palgasumma ulatuses vanematoetust ja naasta vanale töökohale kuni nende lapse kolmeaastaseks saamiseni. Vanemapuhkuse pikkus ja asjaolu, et vanemapuhkust võtavad peamiselt naised, suurendavad soolist palgalõhet, kuna naistel, kes katkestavad laste hooldamiseks oma karjääri, on vähem võimalusi leida paremini tasustatud töökohta või naasta sellisele töökohale.

Praegu on menetlusel vanemapuhkuse süsteemi muudatused. Alates 2016. aastast reguleeritakse vanemapuhkuse süsteemi perehüvitiste seadusega, millesse on koondatud kõik varasemad perehüvitisi käsitlevad õigusaktid. 2017. aasta detsembris vastu võetud vanemahüvitise reform rakendatakse aastatel 2018–2020. Selle eesmärk on võimaldada töötajatele suuremat paindlikkust vanemahüvitise kombineerimisel töötamisega([27]) ja sellega nähakse muu hulgas ette ühekuuline vanemapuhkus üksnes isadele. 2016. aastal võttis vanemapuhkust 9 % isadest ja reform peaks selle võimaluse kasutamist hõlbustama. Valitsus kavatseb arutada reformi teist etappi 2018. aasta kevadel. Tõenäoliselt puudutab see täiendavaid muudatusi vanemapuhkuse ja -hüvitiste süsteemis.

Valitsus kavatseb kehtestada läbipaistvusnõuded, et vähendada palgalõhet pikas perspektiivis. Soolise võrdõiguslikkuse seaduse kavandatud muudatused (mille peaks valitsus heaks kiitma 2018. aasta kevadel) on samm õiges suunas ja nende kohaselt peavad avaliku sektori asutused muutma palgad läbipaistvaks. 2019. aastaks kavatsetakse välja töötada IT-vahend, et analüüsida soolist palgalõhet

([25]) Põhineb ELi tööjõu-uuringu andmetel. Vt ka 2018.aasta ühise tööhõivearuande kavandi joonis 37.

([26]) Vastavalt näitajate raamistikule, millega jälgitakse nõukogu soovituse (mis käsitleb pikaajaliste töötute integreerimist tööturule) järgimist.

([27]) Võimalus kombineerida osaajatööd vanemapuhkusega ning vanemahüvitise saamiseks lubatava tööga seotud tulu ülempiiri suurendamine võivad julgustada vanemaid tegema tööhõives lühemaid pause.

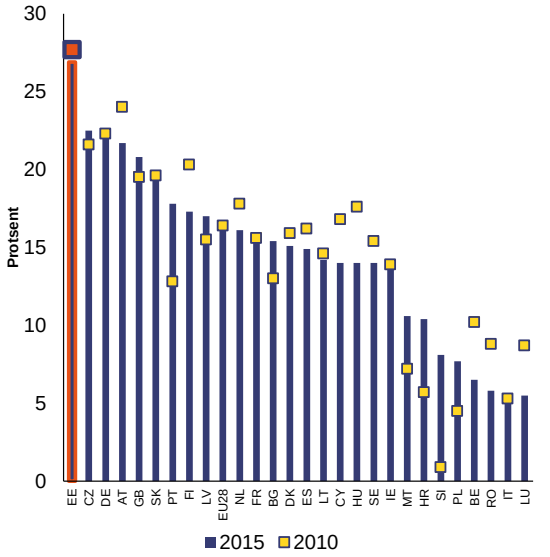
nii avalikus kui ka erasektoris. Kui vahend leiab sooliselt jaotatud andmetes erinevusi, peab tööandja selliseid erinevusi põhjendama. Kui erinevus ei ole põhjendatud, peab tööandja tegema muudatusi või teda võidakse trahvida. Reformi õnnestumine sõltub üksikasjalikest õigusnormidest ja nende tegelikust rakendamisest.

2018. aastal pakutakse rohkem lastehoiu ja puudega inimeste päevahoiu võimalusi. Lisaks ELi vahenditega toetatavatele olemasolevatele lapsehoiuvõimalustele kavatsetakse toetada paindlikke väljaspool tavalist tööaega pakutavaid lapsehoiuteenuseid. Paranenud on puudega laste lapsehoiuteenuste kättesaadavus. 2016. aastal ei saanud siiski üle 20 % täiskasvanud pereliikmete hooldajatest (enamus naised) minna tööle seetõttu, et hooldeteenust ei pakutud või see oli liiga kulukas. 2018. aastal luuakse päeva- ja nädalahooldekohti vaimse puudega isikutele ja mitme raske puudega isikutele. Reformid peaksid aitama hoolduskohustustega naistel leida tööd.

Hoolduskohustused ja nendega seotud karjäärikatkestused, mida teevad peamiselt naised, võivad suurendada soolist pensionilõhet. Praegu on Eesti sooline pensionilõhe ELi madalaim. See on tingitud sellest, et praegustel pensionäridel ei olnud laste kasvatusega seotud pikki karjäärikatkestusi. Selliste naiste osakaal, kes olid tööturult eemal hoolduskohustuste tõttu, oli 2016. aastal üle 30 %, kusjuures ELis on vastav näitaja alla 20 %. See võib suurendada pensionilõhet tulevikus([28]). Vastu on võetud sätted, millega võetakse pensioniikka jõudmisel arvesse inimeste varasemat hoolduskohustust ja osaliselt hüvitatakse sellega seotud riikliku pensioni lõhe. Vanemapuhkuse süsteemi kavandatud reform peaks soolist palgalõhet vähendama ja seega leevendama soolise pensionilõhe probleemi pikas perspektiivis.

([28]) Espenberg ja teised (2014) prognoosivad, et 2047. aastal on pensionilõhe lastega naiste ja meeste vahel Eestis 2047. aastal 19 %.

Joonis 3.3.3. **Korrigeerimata sooline palgalõhe**

Märkus: sooline palgalõhe arvutatakse mees- ja naistöötajate keskmise brutotunnipalga vahe protsendina meestöötajate palgast. Andmed põhinevad töötasu struktuuri uuringul ja hõlmavad tööstus-, ehitus- ja teenuste sektorit (v.a avalik haldus, riigikaitse ja sotsiaalkindlustus), kusjuures välja on jäetud vähem kui 10 töötajaga ettevõtete töötajad.
Allikas: Eurostat

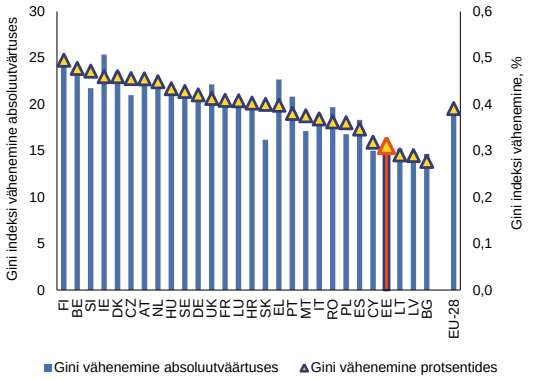
3.3.2. SOTSIAALPOLIITIKA (VAESUS, SOTSIAALKINDLUSTUSSÜSTEEMI SOTSIAALSED ASPEKTID)

Eesti kulutab sotsiaalkaitsele vähem kui teised ELi riigid ja tema sotsiaalne turvavõrk on ebapiisav, võttes eelkõige arvesse üha vananevat elanikkonda. Sotsiaalkaitsekulutused ühe elaniku kohta ja kaalutud sotsiaalkaitsekulutused on ühed ELi väiksemad. Sotsiaalsiirete mõju vaesuse vähendamisel oli 2016. aastal 25 %, st alla ELi keskmise (33 %). Samal ajal on suhtelise vaesuse ja sotsiaalse tõrjutuse määr alates 2010. aastast suurenenud ja jõudnud ELi keskmiseni – ligikaudu 24 % 2016. aastal. Suurenemine on peamiselt tingitud rahalise vaesuse suurenemisest alates 2010. aastast. Suhtelise vaesuse määr on Eestis ligikaudu 22 %, mis on üks nõrgimatest näitajatest ELis, kuigi 2010. aastal oli see alla ELi keskmise. Suhtelise vaesuse määr on eriti kõrge tööta leibkondades elavate inimeste puhul – 78 %, mis on ELi kõrgeim näitaja. Värskeim teave vaesuse ja sissetulekute ebavõrdsuse kohta osutab, et 2016. sissetuleku võrdlusaastal suhtelise vaesuse määr

oluliselt ei muutunud ([29]). Töötushüvitiste osas on Eesti hüvitiste piisavuse ja katvuse seisukohast siiski ELi keskmise lähedal, samas kui maksimaalne kestus (üheaastase tööstaaži korral) on suhteliselt pikk([30]). Ka füüsilisest isikust ettevõtjatel on juurdepääs töötushüvitistele ja muudele sotsiaalkaitse aspektidele. Puudega isikute suhtelise vaesuse ja sotsiaalse tõrjutuse määr on kõrge – 39,4 %. Samuti on suhtelise vaesuse ja sotsiaalse tõrjutuse lõhe puudega inimeste (enamasti eakad) ja puudeta inimeste vahel Eestis (20,9 protsendipunkti) üle ELi keskmise (10,1 protsendipunkti). Samal ajal on suurendatud perehüvitisi, eelkõige suurte perekondade puhul, ja seeläbi on vähenenud suhtelises vaesuses elavate laste osakaal.

Hoolimata hiljutisest paranemisest on sissetulekute ebavõrdsus jätkuvalt suhteliselt suur (joonis 3.3.4.). 20 % jõukamate leibkondade sissetulekud olid 20 % vaesemate leibkondade sissetulekutest 5,6 korda suuremad. Seda on vähem kui 2015. aastal (6,2 korda). See näitaja on ELi keskmisest suurem. Ebavõrdsuse peamised tegurid on väiksed sotsiaalkaitsekulutused ning maksu- ja hüvitiste süsteemi piiratud suutlikkus jõukuse ümberjagamisel (joonis 3.3.4.). Hiljutisel üksikisiku tulumaksu reformil (vt tekstikast 3.3.2.) on hinnanguliselt üksnes piiratud mõju sissetulekute ebavõrduse vähendamisele.

Joonis 3.3.4. **Maksustamise ja sotsiaalsiirete korrigeeriv mõju 2016. aastal**

1) Turupõhise sissetuleku ebavõrduse (st enne maksusid ja hüvitisi) ja kasutada oleva sissetuleku ebavõrduse (st pärast maksusid ja hüvitisi) gini koefitsientide vahe. Sissetulekuandmeid on korrigeeritud leibkonna suurusega (ekvivalentsissetulek). Gini koefitsiendi skaala on 0 kuni 100. 0 vastab täielikule võrdsusele (kõigil on sama suur sissetulek), samas kui 100 vastab maksimaalsele ebavõrdsusele (kogu sissetulek läheb ühele isikule ja kõik teised ei saa midagi).
2) IE, IT ja LU kohta puuduvad 2016. aasta andmed; selle asemel kasutatakse 2015. aasta andmeid.
3) ELi keskmine arvutatakse riiklike näitajate elanikkonnaga kaalutud keskmisena.
4) Sissetulekuid ja elamistingimusi käsitleva ELi 2016. aasta statistika kohaselt, mis põhineb 2015. aasta sissetulekutel (välja arvatud IE ja UK).
Allikas: Euroopa Komisjon, Maksupoliitika ELis: 2017. aasta uuring (avaldamisel), põhineb Eurostati andmetel.

Miinimumsissetuleku süsteem muutus pisut heldemaks. Eurostati andmetel on Eestis üksnes ligikaudu 1 % kõigist sotsiaalkaitse hüvitistest sissetulekupõhised (ELi keskmine 10,6 %). Toimetulekutoetus,([31]) mis on oluliselt alla vaesuse piiri ja võrreldes madalapalgaliste inimeste sissetulekuga suhteliselt väike, on kõige levinum sissetulekupõhine hüvitis (ESPN 2018). Seda suurendati alates 2018. aastast ja süsteem muudeti paindlikumaks. Toimetulekupiiri suurendati 130 eurolt 140 eurole leibkonna esimese täiskasvanu kohta ja 168 eurole iga alaealise kohta. Koos toimetulekupiiri suurendamisega kehtestati ka stiimulid tööle naasmiseks. Need lubavad piiratud ajal hüvitistel kattuda palgatuluga. Täiendavaid muudatusi kohaldatakse alates 2018. aastast ka füüsilisest isikust ettevõtjate suhtes. Nendele tagatakse samasugune maksukohtlemine nagu äriühingutele, mis suurendab nende sotsiaalkaitset. Kuigi need on sammud õiges suunas, ilmneb nende mõju vaesuse ja ebavõrdsuse vähendamisele hiljem.

([29]) Selleks et tõhusamalt jälgida liikmesriikide sotsiaalpoliitikat, on Eurostat statistiliste ja ökonoomeetriliste mudelite alusel koostanud 2016. sissetuleku võrdlusaasta katsekiirhinnangu. See **täiendab sissetulekuid ja elamistingimusi käsitlevat ELi statistikat (EU-SILC)** ning seda saab kuni kõnealuse statistika koostamiseni kasutada eelanalüüsina. Kõnealust kiirhinnangut tuleks tõlgendada ettevaatlikult, kuna selle täpsus sõltub eri teguritest ja seepärast ei pruugi see täielikult kattuda EL-SILC 2017. aasta tulemustega.

([30]) Vastavalt tööhõivekomitee raames tehtud võrdlusanalüüsile töötushüvitiste ja aktiivse tööturupoliitika valdkonnas. Vt üksikasjad 2018. aasta ühise tööhõivearuande kavand, Euroopa Komisjon 2017.

([31]) 50 % vaesuse piirist, nagu näitas sotsiaalkaitsekomitee 2017. aasta võrdlusanalüüs.

Tekstikast 3.3.2. **Üksikisiku tulumaksu reform Eestis**

Varasemates riigiaruannetes on toodud esile madala sissetulekuga inimeste suhteliselt suurt maksukiilu Eestis. 2016. aasta lõpus võttis valitsus vastu meetmepaketi maksustamise valdkonnas. Olulised muudatused tehti üksikisiku tulumaksu puhul,([1]) kehtestades astmelise maksustamise madala sissetulekuga inimeste kasuks ([2]). Selles tekstikastis esitatakse kokkuvõtlikult üksikisiku tulumaksu reformi makromajandusliku mõju eelhindamise tulemused, kasutades Euroopa Komisjoni mudelit QUEST, ja reformi jaotusmõju hinnang, kasutades metoodikat EUROMOD.

QUEST-simulatsiooni([3]) kohaselt vähendab üksikisiku tulumaksu reform keskmist tööjõumaksumäära kahe protsendipunkti võrra. Väiksem maksukiil suurendab tööstiimuleid ning selle mõju on kõige tuntavam madala ja keskmise kvalifikatsiooniga töötajate puhul. Kogumõju tööhõivele on reformile järgneval viiel aastal 0,7 % üle baasstsenaariumi. Maksuvaba tulu suurendab kasutada olevat netotulu, vähendades survet reaalbrutopalkade tõstmiseks. Mõju tarbimise kasvule on üsna piiratud, kuna suuremast netotulust tulenevat positiivset mõju tarbimisele kompenseerib tarbimismaksude ja inflatsiooni tõus (tarbimismaksude tõusu võetakse QUEST-mudelis tehniliselt arvesse, kuna tegelikult kompenseeriti üksikisiku tulumaksu reformiga seotud eelarvekulusid muude maksutõusudega). Reformi kogumõju SKP-le on prognooside kohaselt positiivne (0,4 % üle baasstsenaariumi järgmise viie aasta jooksul).

Tabel 1. **QUEST-simulatsiooni tulemused**

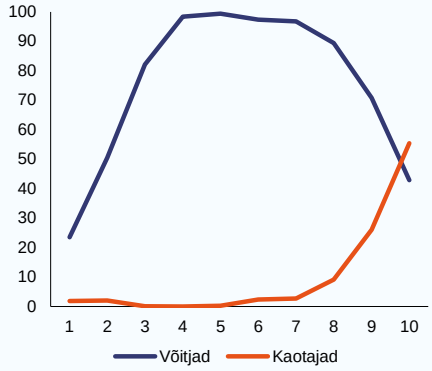
Aasta	1	2	3	4	5
SKP	0,10	0,21	0,29	0,34	0,36
Tööhõive	0,20	0,43	0,56	0,63	0,65
- madala kvalifikatsiooniga	0,32	0,69	0,92	1,03	1,08
- keskmise kvalifikatsiooniga	0,29	0,61	0,79	0,87	0,91
- kõrge kvalifikatsiooniga	0,08	0,16	0,21	0,24	0,25
Reaalpalgad	-0,31	-0,54	-0,57	-0,54	-0,51
- madala kvalifikatsiooniga	-0,41	-0,72	-0,79	-0,77	-0,74
- keskmise kvalifikatsiooniga	-0,38	-0,66	-0,69	-0,66	-0,63
- kõrge kvalifikatsiooniga	-0,19	-0,32	-0,31	-0,27	-0,24
Tarbimine	0,05	0,07	0,14	0,19	0,22
Tarbijahinnad, sh käibemaks	0,88	0,76	0,69	0,65	0,63
Mõju keskmisele tööjõumaksumäärale	-2,07	-2,07	-2,07	-2,07	-2,07

Märkus: kõik näitajad kajastavad muutust (protsentides) võrreldes baasstsenaariumiga; valitsemissektori eelarve näitajad kajastavad muutust protsendipunktides võrreldes baasstsenaariumiga.

EUROMOD-simulatsioonid([4]) võimaldavad uurida reformi võimalikku sissetulekupõhist ja jaotusmõju. Leiti, et üksikisiku tulumaksu reform vähendaks üksnes pisut suhtelise vaesuse määra ja Gini koefitsiendiga mõõdetavat sissetuleku ebavõrdsust([5]). Üldiselt mõjutab reform nelja viiendikku leibkondadest ja enamik neist saavad reformist kasu (71,6 %). Enamik neljanda kuni seitsmenda sissetulekudetsiili leibkondadest saab reformist kasu (vt joonis). Kaotajad on koondunud kahte ülemisse detsiili, kuid võitjaid on ka jõukamate leibkondade seas, nt juhul, kui leibkond koosneb nii kõrge kui ka madala sissetulekuga inimestest. Madalaimates sissetulekudetsiilides on võitjaid suhteliselt vähe, kuna paljud sinna kuuluvad leibkonnad sõltuvad pensionidest ja sotsiaaltoetustest ning neid mõjutab üksikisiku tulumaksu reform vähem. Seepärast on reformil piiratud mõju vaesuse ja sissetulekute ebavõrdsuse vähendamisele kõige madalama

sissetulekuga rühmade puhul.

Joonis 1: Mõjutatud elanikkonna (võitjad ja kaotajad) osakaal sissetulekute lõikes

Allikas: Teadusuuringute Ühiskeskus, arvutused põhinevad mudelil EUROMOD

Märkus: Mõjutatud leibkonnad on need, kelle ekvivalentnetosissetulek reformi tulemusel muutub. Võitjatena käsitatakse neid, kelle sissetulek suureneb, ja kaotajatena neid, kelle sissetulek väheneb. Arvesse võetakse üksnes muutust, mis on suurem kui 1 euro kuus.

([1]) Reformi mõned muud elemendid mõjutavad mittemaksustatavat pensioni, sotsiaaltoetuste taset, maksudeklaratsioonide esitamise eeskirju ja muid samalaadseid küsimusi.

([2]) Alates 2018. aastast kehtivad järgmised üksikisiku tulumaksu muudatused: a) mittemaksustatav tulu (ka nn maksuvaba tulu) suureneb madala ja keskmise sissetuleku puhul 180 eurolt 500 euroni kuus; b) 2 100 eurose või suurema kuusissetuleku puhul maksuvaba tulu ei ole; c) 1 200 eurot kuus ületava sissetuleku puhul maksuvaba tulu järk-järgult väheneb ja jõuab nulli 2 100 eurose kuusissetuleku puhul; d) kaotatakse pensionide tulumaksuvabastus.

([3]) Simulatsioonis võetakse arvesse üksikisiku tulumaksu muutust, kuid kuna seda tegelikult kompenseeriti eelarves muude maksutõusudega, võetakse mudelis arvesse ka kaudsete/tarbimismaksude tõusu, mis täielikult kompenseerib üksikisiku tulumaksu reformi kulud. Võttes arvesse QUEST-mudeli piiranguid, on tegemist 2018. aastal jõustunud tegelike maksumuudatuste (erinevad aktsiisitõusud, äriühingu tulumaksu reform) lihtsustusega.

([4]) EUROMOD-analüüs hõlmab ka ühismaksustamise ja 2 160 euro suuruse aastase lisahüvitise taaskehtestamise (kui ühine aastane sissetulek ei ole üle 50 400 euro) simulatsiooni. Šoki kogumaht on 1,33 % SKPst.

([5]) Reform on aidanud suhtelise vaesuse määra (60 % riigi mediaansissetulekust) pisut vähendada – 21,4 %-lt 19,5 %-le elanikkonnast. Suhtelise vaesuse määr on kõrgeim lasteta leibkondades, kuhu kuulub üks üle 65aastane täiskasvanu (75,9 %). Reformi tulemusel väheneb see määr 72,5 %ni. Reform vähendab pisut ekvivalentnetosissetuleku Gini koefitsienti –0,33-lt 0,32-le.

Pensionide piisavus

Valitsus astub samme, et vähendada pensionisüsteemi jätkusuutlikkust ohustavaid riske. Ta kavatseb siduda alates 2027. aastast seadusjärgse pensioniea oodatava elueaga. Samuti kavatseb ta tühistada alates 2020. aastast riigikaitsetöötajate, prokuröride, politseinike ja piirivalvurite eripensionid ning rasket või ohtlikku tööd tegevate inimeste eripensionisüsteemi. Ta kavatseb muuta pensionide arvutamise korda, et vähendada seost seadusjärgse pensionihüvitise ja palgataseme vahel. Kui muudatused heaks kiidetakse, rakendatakse need üleminekuperioodil 2020–2026. Seaduse eelnõu esitatakse tõenäoliselt 2018. aasta esimeses kvartalis. 2017. aasta oktoobris maksti üksi elavatele pensionäridele esimest korda 115 eurot täiendavat iga-aastast toetust. See vähendas nende pensionäride suhtelise vaesuse määra 5,5 protsendipunkti võrra.

Eesti pensionäride sissetulekutase võrreldes nende pensionieelse palga või riigi keskmise sissetulekuga on EL 28 keskmisest madalam. Pensionid moodustavad Eestis 45 % pensionieelsest palgast, samas kui ELis on vastav näitaja 58 %([32]). 65aastaste ja vanemate suhteline kasutada olev mediaansissetulek oli 60 % alla 65aastaste vastavast sissetulekust. See on samuti

([32]) Asenduse kogumäär on 65–74aastaste vanuserühma keskmise individuaalse brutopensioni ja 50–59aastaste vanuserühma keskmise individuaalse brutotöötasu suhe (mille puhul ei võeta arvesse muid sotsiaaltoetusi). ELi koondnäitajad arvutatakse liikmesriikide elanikkonnaga kaalutud keskmisena.

üks EL 28 madalamatest näitajatest([33]). Suhteliselt väikeste pensionide tõttu on eakate (65aastased ja vanemad) suhtelise vaesuse ja sotsiaalse tõrjutuse määr Eestis üks ELi kõrgeimaid (2016. aastal 41,4 %, võrreldes EL 28 keskmisega 18,3 %). Kuigi vaesuse sügavus([34]) on Eestis alates 2013. aastast suurenenud, on see siiski väiksem kui ELis keskmiselt. See on tingitud sellest, et enamiku madalama pensioniga pensionäride sissetulek on ikkagi suhtelise vaesuse piiri lähedal. See aitab ka piirata eakate (65aastased või vanemad) suure materiaalse puuduse määra,([35]) mis on isegi pisut allpool ELi keskmist (2016. aastal Eestis 5,4 % ja ELis 5,9 %).

Piisava pensioni tagamine tulevikus on Eestile jätkuvalt suur väljakutse, eelkõige lühikese tööstaaži või madala sissetulekuga inimeste puhul, samuti puudega inimeste või üksnes elukohapõhist riiklikku pensioni saavate inimeste puhul. Elanikkonna vananemine on järjest põletavam probleem: prognooside kohaselt suureneb vanuserühma 20–64 vanadussõltuvusmäär Eestis 29,1 protsendipunkti võrra (31,5 %-lt 2016. aastal 60,6 %-le 2056. aastal) ja ületab ELi keskmist (2056. aastal 56,6 %) ([36]).

Sotsiaaldialoog

Sotsiaalpartnerite suutlikkus osaleda poliitika kujundamisel on paranemas. Ametiasutused kaasavad sotsiaalpartnereid, muid huvirühmi ja üldsust otsustusprotsessi eri sidusrühmadele suunatud e-konsulteerimise süsteemi kaudu. See võimaldab aktiivset osalemist, kuigi on kõlanud ka üleskutseid ametlikuma kolmepoolse konsultatsiooniprotsessi toetuseks. Selleks et parandada sotsiaalpartnerite suutlikkust osaleda poliitika kujundamises, rakendatakse praegu Euroopa Sotsiaalfondi poolt 470 000 euroga rahastatavat meedet. Toetatavad tegevused on suunatud sotsiaalpartnerite analüüsivõime parandamisele, nende liikmete kaasamisele ja nende sisemise struktuuri tugevdamisele.

3.3.3. TERVISHOID

Eesti inimeste tervislik seisund on paranemas, kuid jätkuvalt on mõningaid probleeme. Oodatav eluiga on Eestis suurenemas ja laste suremus on vähenemas ning seega on vahe ELi vastavate keskmiste näitajatega kiiresti kahanemas. Eeldatavate tervena elatavate eluaastate, ennetatava suremuse ning südame-veresoonkonnahaiguste ja vähktõve põhjustatud suremuse näitajad on Eestis siiski ELi keskmisest halvemad. See piirab inimeste töövõimet ja tööviljakust.

Registreeritud tööõnnetuste arv on suurenenud, olles 2016. aastal viimase kahekümne aasta suurim. Nii tööõnnetuste kui ka surmaga lõppenud tööõnnetuste arv 100 000 töötaja kohta suurenes 2016. aastal võrreldes 2015. aastaga([37]). Suur osa tööõnnetustest on juhtunud inimestega, kes on töötanud vähem kui ühe aasta. Valitsus on teinud ettepaneku muuta alates 2019. aastast töötervishoiu ja tööohutuse seadust. Muudetud seadus peaks muutma töötajate tervisekontrolli tööpõhiseks, parandama kaitset otseste terviseohtude vastu töökohal ja tagama, et ohutuseeskirju ja esmaabikoolitust kohandatakse vastavalt ettevõtte eripärale. Need muudatused peaksid parandama töötervishoidu, muutes kehtivad eeskirjad selgemaks ja vähendades tööandjate halduskoormust, samas aga suurendades ohutust töökohal. Nende muudatuste mõju töölt tervislikel põhjustel lahkumise vähendamisel ilmneb hiljem.

Tervishoiu kättesaadavus on puudulik. 2015. aastal märkis 12,7 % Eesti elanikest, et neil on rahuldamata vajadus arstiabi järele. See on kõrgeim näitaja ELis (käsitletud OECD/Euroopa tervishoiupoliitika ja -süsteemide vaatluskeskus 2017). Eriarstiabi kättesaadavus on puudulik mitte kulukuse pärast, vaid pigem pika ooteaja tõttu.

([33]) Suhteline keskmine netosissetulek on 60aastaste ja vanemate keskmise ekvivalentnetosissetuleku suhe 0–59aastaste keskmisesse ekvivalentnetosissetulekusse. Selle puhul võetakse arvesse kogu sissetulekut.

([34]) Mõõdetakse vaesuse lõhega, mis näitab, kui palju jääb allpool vaesusepiiri elavate isikute sissetulek allapoole kõnealust vaesuspiiri.

([35]) Suur materiaalne puudus on määratletud kui suutmatus maksta järgmistest puudusnäitajatest vähemalt nelja eest: 1) maksta õigel ajal üüri või kommunaalmakseid; 2) kütta oma kodu piisavalt; 3) katta ootamatuid kulusid; 4) süüa ülepäeviti liha, kala või samaväärseid valgurikkaid tooteid; 5) puhata kord aastas nädal aega väljaspool elukohta; 6) omada autot; 7) omada pesumasinat; 8) omada värvitelerit; 9) omada telefoni.

([36]) 65aastaste või vanemate suhe 20–64aastastesse, 2018. aasta aruanne rahvastiku vananemise kohta.

([37]) Surmaga lõppenud tööõnnetuste arv vanuserühmas 15–74 oli 788.

Patsiendikäsitluse (protsess, mille patsient peab läbi tegema alates esimesest kontaktist tervishoiutöötajatega kuni ravi lõpuni) analüüs osutab probleemidele arstiabi koordineerimisel ja valesti suunatud stiimulitele esmatasandi arstiabi puhul. Ligikaudu 6 %-l elanikkonnast ei ole ravikindlustust. Valitsus võtab meetmeid patsientide oma taskust makstavate summade vähendamiseks, nt kehtestatakse uuesti täiskasvanute hambaravihüvitised. Samuti analüüsib valitsus patsientide oma taskust makstavatest summadest tulenevat rahalist koormust.

Mittenakkushaigustega isikute arv on suurenemas ja tekitab tervishoiuasutustele probleeme. Tähelepanu on pööratud tervishoiuteenuste kvaliteedi ja integreerimise parandamisele. Selleks on kehtestatud esmatasandi arstiabi kvaliteeditasu süsteem, e-konsultatsiooni süsteem ja erinevad kvaliteedi tagamise mehhanismid. Maailmapanga hinnangul (2015) saaks siiski suurt osa statsionaarsest aktiivravist ära hoida ning haiglaravi osakaalu ja ambulatoorse eriarstiabi visiitide arvu saaks vähendada. Esmatasandi arstiabi suutlikkust ja koordineerivat rolli suurendatakse valdkondadevaheliste tervisekeskuste loomise kaudu. Seda reformi rahastatakse Euroopa Regionaalarengu Fondi toel. Samuti on Eestis probleemiks õdede puudus, mis võib ravi lõimimise ja krooniliste haiguste tõhusama ravi kavade elluviimise ohtu seada.

Halveneva tervisliku seisundiga eakate pikaajalise hoolduse pakkumine ei vasta elanikkonna vajadustele. Pikaajalise hoolduse vajadust ja kulusid suurendab elanikkonna kiire vananemine. 2030. aastaks on neljandik elanikkonnast üle 65aastased ja rohkem kui 7 % üle 80aastased. Enamik eakatest maksab sotsiaalteenuste eest oma riiklikust pensionist, millest sageli ei piisa isegi kõige taskukohasema üldhooldekodu tasu maksmiseks([38]). Ööpäevaringse hoolduse tasu oli 2016. aastal enamasti 400–600 eurot kuus, kuid võib ulatuda ka 800–1 200 euroni kuus. Võrdluseks olgu märgitud, et keskmine vanaduspension oli ainult 386 eurot. Õdede ja hooldajate varasema väga väikse miinimumtunnitasu suurendamine 5,4 % võrra 13,6 %-le peaks 2018. aastal veelgi suurendama hooldekodude teenuseid kasutavate inimeste rahalist koormust.

Kuigi on kavas võtta parandusmeetmeid, on tervishoiu rahastamise pikaajalise stabiilsuse tagamine küllaltki keeruline. Eesti kulutused tervishoiule on alla ELi keskmise, mis muudab tervishoiu rahastamise majandusvapustuste ja elanikkonna vananemise suhtes haavatavaks. Pikaajalise prognoosi mudel([39]) osutab, et pikaajalised kulud on suuremad kui tulud ja et Eesti Haigekassa reservid saavad otsa 2021. aastal. 2017. aasta septembris otsustas valitsus suurendada tervishoiusüsteemi rahastamist 300 miljoni euro võrra järgmisel 5 aastal, tehes Eesti Haigekassasse makseid mittetöötavate pensionäride eest. See laiendab tervishoiusüsteemi tulubaasi nii, et see ei hõlma enam üksnes sotsiaalmaksu, ning leevendab survet Eesti Haigekassa reservidele.

3.3.4. HARIDUS JA OSKUSED

Tulevased töötajad (praegused 15aastased) omandavad head põhioskused, kuid mõned probleemid on siiski jäänud. 2015. aasta PISA testid näitavad, et selliste kõrgeima saavutustasemega õpilaste arv, kes suudavad lahendada keerulisi probleeme, on suurem selliste õpilaste arvust, kes ei suuda saavutada miinimumtaset loodusteadustes, lugemises ja matemaatikas. Kuid eesti ja vene emakeelega õpilaste õpitulemuste erinevus endiselt märkimisväärne. Üksnes 61 % vene õppekeelega põhikoolide lõpetajatest saavutas 2016. aastal eesti keele nõutava kesktaseme (B1) (eesmärk on 90 %). Suurenes nende õpilaste osakaal, kes saavutasid B2 keeletaseme, mis on nõutav keskhariduse omandamise lõpus (2016. aastal 83 %). Õpilaste demograafiline olukord tekitab tõhususprobleeme, mille lahendamiseks tuleb suurendada vahendite ja

([38]) Maailmapank. Reducing the Burden of Care in Estonia, juuni 2017, https://riigikantselei.ee/sites/default/files/content-editors/Failid/hoolduskoormus/estonia_ltc_report_final.pdf

([39]) Kruus, P., Soe R.-M., Võrk, A., Jüri. L. (2014). Ravikindlustuse jätkusuutlikkuse prognoos. Tallinn: Praxis. http://www.praxis.ee/wp-content/uploads/2014/02/Ravikindlustuse-j%C3%A4tkusuutlikkuse-prognoos-09.04.pdf

ülesannete koordineerimist haridussüsteemi eri tasanditel([40]).

Haridussüsteemist varakult lahkunud noorte osakaal on jätkuvalt suur. Kuigi haridussüsteemist varakult lahkunud noorte osakaal on ELi keskmise lähedal, ei ole see viimastel aastatel püsivalt vähenenud. Sooline erinevus on endiselt märkimisväärne. Kutsekeskhariduse ja -õppe esimesel aastal koolist väljalangemise määr on vähenenud, kuid on endiselt kõrge (2017. aastal 22,4 %). Ametiasutused kaaluvad võimalusi kohustusliku kooliea pikendamiseks, et vähendada madala kvalifikatsiooniga inimeste osakaalu.

Kuigi täiskasvanuhariduses osalemine on Eestis paranenud, on jätkuvalt probleemiks selliste rühmadeni jõudmine, keda on keeruline kaasata õppimisse ja oskuste täiendamisse. Järgides ELi nõukogu 2016. aasta detsembri soovitust oskuste täiendamise viiside kohta,([41]) pööratakse tähelepanu madala kvalifikatsiooniga täiskasvanute formaalõppesse tagasitoomisele. Eesmärk on parandada nende kvalifikatsiooni või anda neile võtmepädevuste koolitust. Aastate 2017–2020 täiskasvanuhariduse programmis on seatud prioriteediks järgmised võtmepädevused: digitaaloskused, õpioskused, sotsiaalsed oskused ja ettevõtlus ning riigi- ja võõrkeele oskus. Euroopa Sotsiaalfondist on aastateks 2017–2020 eraldatud tasuta koolituste tarbeks üle 30 miljoni euro. Eesmärk on koolitada vähemalt 50 000 täiskasvanut.

Hiljuti kutsehariduse ja -õppe lõpetanute tööhõive määr on jätkuvalt kõrge ning probleeme selles valdkonnas üritatakse lahendada. Äsja kutsekooli lõpetanute tööhõive määr (2016. aastal 82,1 %) oli märksa suurem kui ELi keskmine (75 %). Kutsehariduse ja -õppega seotud peamised probleemid on õpipoisiõppes osalemise madal tase, kõrge kutsehariduse ja -õppe algetapist väljalangemise määr ja oskuste tööturu vajadustele mittevastavus. Euroopa Sotsiaalfondi rahastavate projektidega üritatakse suurendada töölõppimises osalemise madalat taset jms. Selle kaudu toetatakse esimesi õpipoisirühmi kutsekeskhariduses (õppeaeg 3,5 aastat) ja katseprojekte õpipoisiõppe kasutusele võtmiseks kõrghariduses (õppeaeg 3–4 aastat). Alates 2018. aastast uuendatakse kutsestandardeid, mis peaks viima kutsehariduses ja -õppes õpetatavad oskused paremini vastavusse tööturu vajadustega. Kehtestatakse tulemuspõhine rahastamine, mille aluseks on õpilatse õigeaegne õppe lõpetamine, kutseeksamite edukas sooritamine ja osalemine õpipoisiõppes.

Endiselt on esmatähtis suurendada õpetaja elukutse atraktiivsust. Peaaegu pooled Eesti õpetajatest on üle 50aastased. Õpetaja elukutse atraktiivsemaks muutmiseks on võetud täiendavaid meetmeid palkade tõstmiseks, suurendades miinimumpalka, eelkõige eelkooliõpetajate puhul. 2017. aastal vaatasid ülikoolid läbi õpetajaerialade sisseastumisnõuded, et meelitada õppima suurema motivatsiooniga tudengeid. Kuid meetmed ülikooli õppejõu elukutse atraktiivsemaks muutmiseks on olnud üsna tagasihoidlikud.

Kolmanda taseme hariduse omandamise määr on kõrge, kuid kõrge kõrgkoolist väljalangemise määr ja sooline tasakaalustamatus on jätkuvalt probleem. Kolmanda taseme hariduse omandamise määr oli 2016. aastal üle ELi keskmise (39,1 %). 52 % naistest vanuses 30–34 on kõrgharidus, võrreldes 38,8 %-ga samavanuste meeste puhul. Valitsus on seadnud sihiks parandada tulemusi õpingute lõpuleviimisel normaalaja jooksul ja läbi vaadatud rahastamismudeli eesmärk on vähendada kõrget kõrgkoolist väljalangemise määra. OSKA (tööturu ning oskuste uuringusüsteem (Euroopa Komisjon, 2017)) soovitusi on võetud arvesse tulemuslepingutes ja neid jälgitakse tõenäoliselt lepingute täitmise hindamisel.

Mõningaid probleeme on hariduse omandamiselt tööellu üleminekuga. Mõnes majandussektoris võib täheldada oskuste tööturu vajadustele mittevastavust, mis on tingitud ebapiisavast tööjõu pakkumisest. Kuigi loodusteaduserialade lõpetajatel näivad olevat head oskused, ei ole nende järele tööturul selget nõudlust ([42]). Alates 2017. aasta sügisest

([40]) Euroopa Komisjon (2017). Hariduse ja koolituse valdkonna ülevaade: Estonia https://ec.europa.eu/education/sites/education/files/monitor2017-ee_en.pdf).

([41]) ELT C 484/01, 24.12.2016

([42]) Haridus- ja Teadusministeeriumi 2017. aasta analüüsi kokkuvõte https://www.hm.ee/sites/default/files/uuringud/htmannualanalyses2017summary_en.pdf

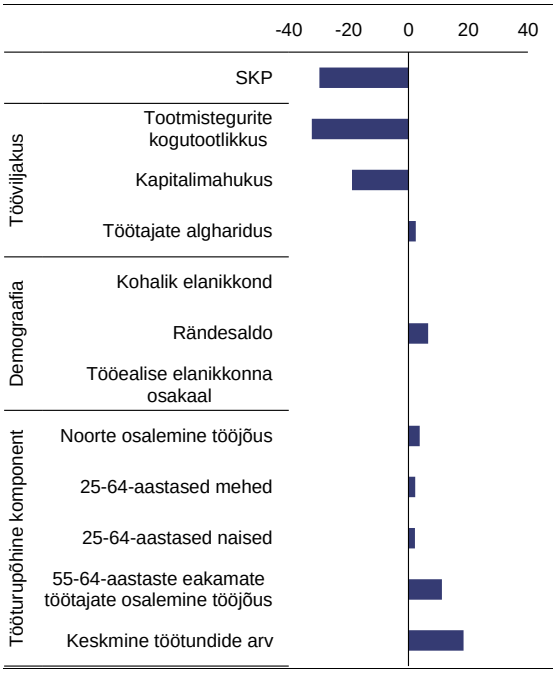
katsetatakse õpipoisiõppe andmist kõrghariduse omandamise raames. Doktoriõppest väljalangemise määra vähendamiseks suurendati alates 2018. aastast doktoranditoetusi 50 %. Kuid üldiselt on huvi ja motivatsioon saada doktorikraad üsna piiratud. Doktoriõppe lõpuleviimine on keeruline doktorantidel, kes samal ajal käivad palgatööl. Lisaks on probleemiks, et demograafiliste suundumuste tõttu üliõpilaste üldine arv jätkuvalt väheneb.

3.4. INVESTEERINGUD

3.4.1. SKP LÄHENEMINE JA INVESTEERINGUD

Sissetulek elaniku kohta on Eestis ligikaudu 30 % alla Euroala keskmise (vt joonised 3.4.1. ja 3.4.2.). Tööjõus osalemise määr on ELi keskmisest palju kõrgem, kuid tööviljakus on palju väiksem.

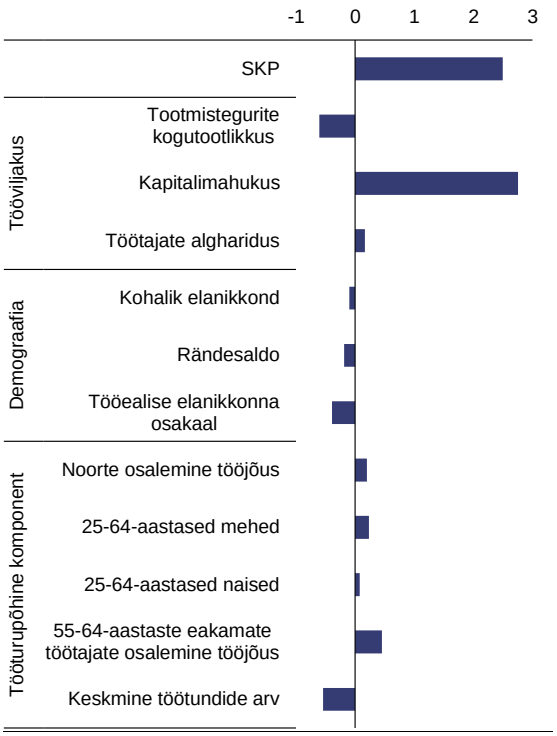
Joonis 3.4.1. **Vahe euroalaga ja selle jaotus**

Sel joonisel on esitatud elaniku kohta arvutatud SKP vahe võrreldes EA 19ga 2016. aastal ja selle jaotus. Horisontaalteljel kajastatakse protsentides erinevust EA 19 tasemest. Jaotus on tehtud kahes etapis. Esiteks on elaniku kohta arvutatud SKP vahe jaotatud demograafiliseks komponendiks, tööturu komponendiks ja tööviljakuse komponendiks. Teiseks on iga neist komponentidest jaotatud veel mitmeks alakomponendiks. Kaks ülejäänut paneeli järgivad sama lähenemisviisi. Järgmisel paneelil kajastatakse nende komponendirühmade panust SKP aastasesse absoluutkasvu aastatel 2005–2016. Horisontaalteljel kajastatakse protsendipunktides panust absoluutkasvu. Kolmandal paneelil esitatakse SKP kasvu jaotus võrreldes EA 19ga. Horisontaalteljel kajastatakse seda, mitme protsendipunkti võrra panustas iga komponent SKP kasvu rohkem/vähem kui EA 19s.
Allikas: Euroopa Komisjon

Eesti peamine majanduskasvumootor oli aastatel 2005–2016 nn kapitalisüvendus,([43]) mis oli keskmiselt peaaegu 3 % aastas. Samuti aitas kaasa kõrge tööjõus osalemise määr. Kuid erinevalt enamikust teistest Euroopa riikidest pärssis aastatel 2005–2016 majanduskasvu tööealise elanikkonna osakaalu vähenemine ja netoväljaränne.

Joonis 3.4.2. **Absoluutkasvu jaotus Eestis aastatel 2005–2016**

Allikas: Euroopa Komisjon

Investeeringud olid peamine mootor majanduslikul lähenemisel ELi keskmisele ja aitasid vähendada kapitalimahukuse lõhet. Kuid viimase kümnendi üldised head tulemused ([44]) ei too välja investeeringute erinevusi kriisile eelnenud ja järgnenud aastatel. Näiteks välismaiste otseinvesteeringute netosissevool, mis soodustab tehnosiiret, jõudis haripunkti 22 % SKPst 2005. aastal ja on alates 2010. aastast märkimisväärselt pidurdunud – keskmiselt tasemele üle 5 % (vt joonis 3.4.3.).

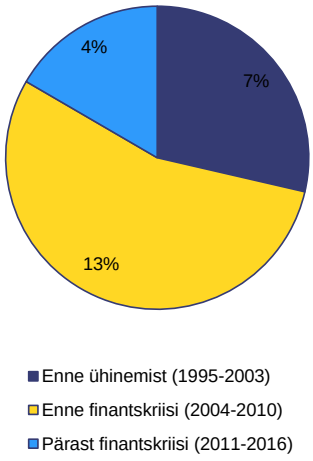
Praegu on Eesti majandus võrreldes ELi keskmisega jätkuvalt 20 % alakapitaliseeritud, mis on osaliselt tingitud tööjõu- ja kapitalisisendite suhteliste hindade erinevustest ning osaliselt sektoripõhisest struktuurist (vt punkt 3.4.2). Tootmistegurite kogutootlikkuse vahe on ligikaudu 30 %. Lähenemiseks tuleb Eestil kasutada nappi inimkapitali tootlikumalt, üritades samas

([43]) Kapitalisüvendus on kapitali suurenemine töötaja kohta.

([44]) Aastatel 2005–2016 suurenes kapitalimahukus Eestis keskmiselt kahe protsendipunkti võrra kiiremini kui euroalal.

suurendada tööjõudu ja kapitali/tööjõu suhtarvu keskpikas perspektiivis.

Joonis 3.4.3. **Välismaised otseinvesteeringud, netosissevool kokku (% SKPst)**

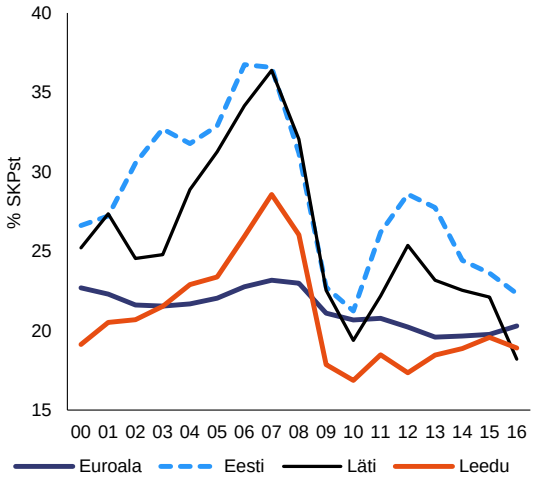
Allikas: IMF, Euroopa Komisjon

3.4.2. INVESTEERIMISSUUNDUMUSTE ÜLEVAADE

Nagu teistes Balti riikides, on investeerimismäär Eestis püsinud aastatel 2011–2016 üle 20 %, mis on mõne protsendipunkti võrra üle ELi keskmise. Kuid investeerimismäär on oluliselt vähenenud võrreldes kriisieelsete aastatega, mil see oli üle 30 % (vt joonis 3.4.4.). See kajastab osaliselt ülekuumenemisele järgnenud kohandumist ja võib anda märku majanduse järkjärgulisest küpsemisest, kuid samas võib osutada ka investeerimiskitsaskohtadele, mis pärsivad konkurentsivõimet pikas perspektiivis (vt tekstikast 3.4.1). Järgnevas analüüsis keskendutakse selliste võimalike kitsaskohtade hindamisele.

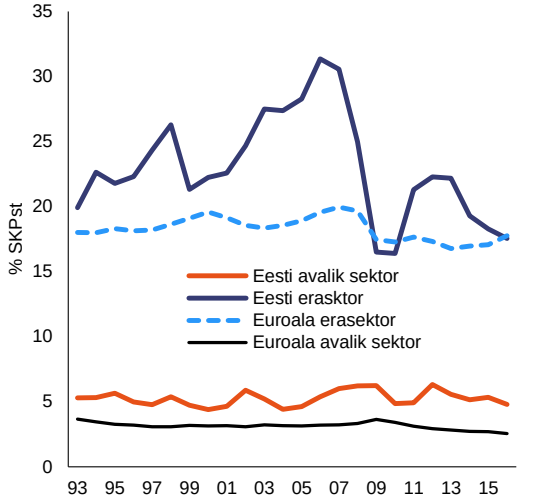
Eesti erasektori investeerimismäär on olnud avaliku sektori investeerimismäärast ligikaudu neli korda suurem, mis osutab väljatõrjumismõju puudumisele. Mõlemad investeerimismäärad on olnud keskmiselt suuremad kui euroala vastavad näitajad (vt joonis 3.4.5.). Avaliku sektori investeeringute suhe SKPsse on Eestis üks ELi suurimaid (vt joonis 3.4.5.), kusjuures ELi vahenditel on avaliku sektori investeeringutes oluline osakaal. Sellist sõltuvust ELi vahenditest käsitatakse riskina ning Eesti valitsus on loonud töörühma, kelle ülesandeks on kaaluda, kuidas tagada investeerimispoliitika jätkusuutlikkus, võttes arvesse ELi järgmisest mitmeaastasest finantsraamistikust eraldatavaid summasid.

Joonis 3.4.4. **Investeerimismäärad (kokku)**

Allikas: Eurostat

Joonis 3.4.5. **Investeerimismäärad (avalik ja erasektor)**

Allikas: Euroopa Komisjon

Eesti töötlev tööstus on spetsialiseerunud neljale valdkonnale: puit ja paber, IKT ja elektriseadmed, toiduained ja joogid ning metallitooted. Nende nelja sektori arvele jääb kokku ligikaudu kaks kolmandikku tööstustoodangust ja ekspordist ning ligikaudu sama palju kogu töötleva tööstuse tööhõivest. Eesti

statistikaameti andmetel on tööviljakus töötaja kohta on suurim IKT-ettevõtetes. Kuid lisandväärtuse seisukohast on puidutööstuse osa kõige suurem (neljandik kogu lisandväärtusest), samas kui IKT arvele jääb üksnes 11 %.

Selline suhteline spetsialiseerumine Eesti töötlevas tööstuses on alates 2005. aastast väga vähe muutunud ning seepärast jääb tehnoloogiamahukatesse varadesse tehtud investeeringute suhe SKPsse allapoole ELi keskmist. See suhe on viimasel ajal suurenenud, peamiselt tänu info- ja kommunikatsioonitehnoloogia seadmetesse tehtud investeeringutele, mis on viimasel kümnendil olnud Eestis ELi keskmisest kaks korda suuremad (1,5 % SKPst). Samal ajal on intellektuaalomandiõigustega seotud toodetesse tehtud investeeringute suhe SKPsse suurenenud üldjoontes kooskõlas ELi keskmisega, kuid selle algne tase oli madalam (joonis 3.4.6.). See oli 2016. aastal Eestis 2,5 % SKPst ja ELis 4 %. Pidades silmas, et lähenemine jätkub ja varasemad investeeringud hakkavad vilja kandma, on mõistlik eeldada, et intellektuaalomandiõigustega seotud toodetesse tehtud investeeringute osakaal suureneb, kuna majanduse struktuur nihkub teadmis- ja tehnoloogiamahukama tegevuse suunas.

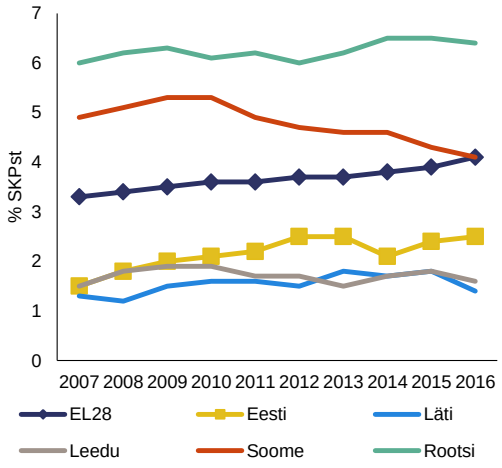
3.4.3. INVESTEERIMISTINGIMUSED

Rahastamistingimused on Eestis jätkuvalt üsna soodsad (vt punkt 3.2). Mitu asutust toetab ettevõtete, sealhulgas VKEde ning innovatsiooniks ja ekspordiks rahastamist vajavate ettevõtete juurdepääsu rahastamisele. Samuti kasutatakse Eestis alternatiivseid kapitali kaasamise viise, nt ühisrahastamine. Paljusid investeeringuid toetatakse erinevate ELi algatustega, nt Euroopa Strateegiliste Investeeringute Fondi kaudu.

Tööturgu reguleerivad õigusnormid näivad investeeringuid soodustavat, kuid negatiivsed demograafilised suundumused mõjuvad pidurina. Eesti tööturupoliitika toimib hästi – tööjõus osalemise ja tööhõive määrad on võrreldes ELi keskmisega kõrged (vt punkt 3.3). Töökaitsealased õigusaktid ei näi ettevõtete konkurentsivõimet põhjendamatult takistavat ning tööturg ei ole killustunud tähtajaliste ja tähtajatute töölepingute vahel. Hiljutise töövõimereformiga kõrvaldati töötamist pärssivad tegurid ja kuigi reformi praegu veel rakendatakse, on selle mõju aktiivsuse kasvu näitajate põhjal juba nähtav. Eurobaromeetri hiljutise uuringu kohaselt ei pea enamik Eesti ettevõtjaid tööalaseid õigusakte nende äritegevust takistavaks tõkkeks (Euroopa Komisjon, 2017c).

Eestis on ettevõtjasõbralik regulatiivne keskkond ja Eesti asub paljudes rahvusvahelistes konkurentsivõime edetabelites kõrgel kohal (Maailmapank, 2016) ([45]). See on eriti oluline, pidades silmas Eesti ettevõtete demograafiat([46]) ja vajadust säilitada kulupõhine konkurentsivõime. Puuduvad äritegevust takistavad konkreetsed probleemid sellistes valdkondades nagu ettevõtte loomine, nõuete täitmise kulud ja suhtlemine ametiasutustega. Need tulemused kajastavad Eesti investeeringuid e-valitsusse ja avaliku sektori tõhususse. Seepärast on ettevõtete arvu netokasv Eestis ELi keskmisest tunduvalt suurem([47]). Ka Eesti ettevõtete püsimajäämise määr pärast viiendat aastat (49 %) on suhteliselt kõrge, ületades enamiku Kesk- ja Ida-Euroopa riikide vastavat näitajat.

Joonis 3.4.6. **Investeeringud intellektuaalomandiõigustega seotud toodetesse**

Allikas: Euroopa Komisjon

([45]) Eesti on 190 riigi majanduse seas 12. kohal.
([46]) Enam kui 90 % Eesti ettevõtetest on mikroettevõtted. VKEde arvele jääb peaaegu 76 % riigis loodavast lisandväärtusest ja ligikaudu 78 % töökohtadest.
([47]) Ettevõtete arvu netokasv oli 2015. aastal Eestis 2,85 % (ELi vastav näitaja oli 1 %).

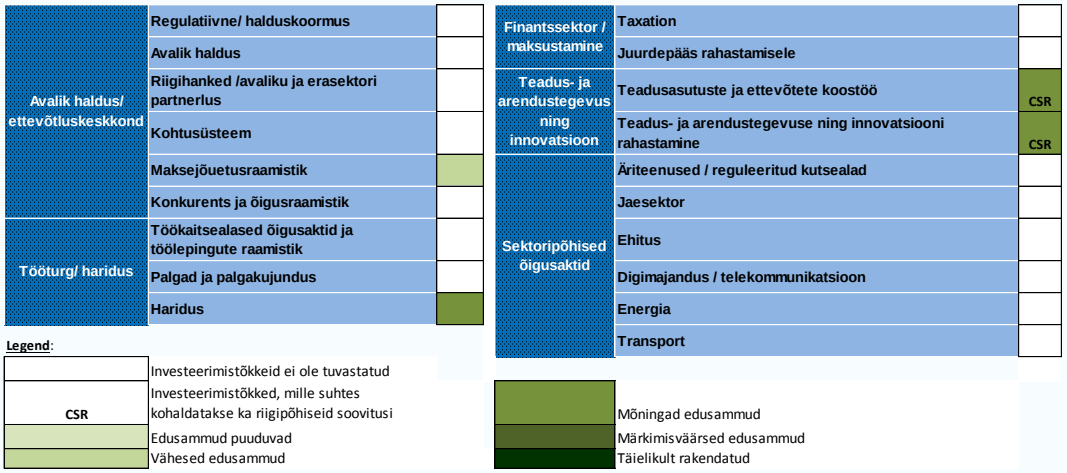
Tekstikast 3.4.1. **Eesti investeerimisprobleemid ja reformid**

Makromajanduslik perspektiiv

Investeeringute suhe SKPsse on Eestis üle ELi keskmise, kuid see on võrreldes kriisieelse tasemega viimastel aastatel vähenenud. Kuigi 2017. aastal investeeringud järsult suurenesid, oli kapitalimahukuse panus SKPsse inimese kohta Eestis 2016. aastal umbes 20 % madalam kui euroala keskmine (vt punkt 3.4.1). Investeeringute suurenemine 2017. aastal oli tingitud ELi vahendite kasutamise haripunktist. Eesti investeerib üle ELi keskmise „muusse ehitustegevusse“ ning „masinatesse ja seadmetesse“. Kuid kategoorias „muud“, mis hõlmab ka immateriaalset vara, investeeritakse Eestis ELi keskmisega võrreldes 40 % vähem.

Struktuursed investeerimistõkked

Järgmises tabelis on esitatud mõned Eesti puhul tuvastatud investeerimistõkked.

1) *Tööjõu ja oskuste nappust* peetakse kiiresti kasvavate sektorite puhul investeeringuid piiravaks takistuseks. Teatavate oskuste (IT-oskused) nappus on teravam mõnes sektoris, nt IKT sektoris (vt punkt 3.3.4). Oskuste nappuse ja tööjõu pakkumise struktuurse puuduse kõrvaldamiseks kohaldab Eesti terviklikku lähenemisviisi. Need sammud liiguvad õiges suunas, kuid nende mõju on olnud piiratud.

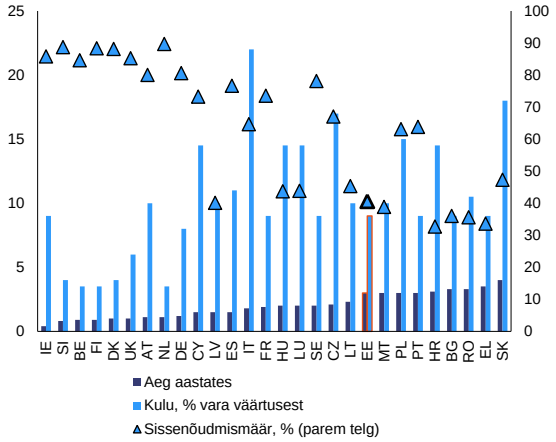
2) Investeeringute nappus suurema lisandväärtusega valdkondades on jätkuvalt probleem. Investeerimistõkkeid käsitlevas komisjoni analüüsis toodi esile *piiratud koostöö ettevõtete ja teadusasutuste vahel* ning *vähesed erainvesteeringud teadus- ja arendustegevusse ning innovatsiooni*. Eesti võttis nende probleemide lahendamiseks meetmeid, kuid nende tõhusust ei ole veel võimalik hinnata (vt punkt 3.5.1).

3) Komisjoni analüüsis toodi institutsioonilise tõkkena esile *pikk maksejõuetusmenetlus*, mis võib pärssida investeeringuid. Maksejõuetusraamistiku läbivaatamine on käimas, mis hõlmab ka varajase hoiatamisega ja maksejõuetuseelsete menetlustega seotud täiendavat projekti (vt punkt 3.4.3).

Pikad maksejõuetusmenetlused takistavad tõhusat ressursside ümberjaotamist. Eesti maksejõuetusraamistik on suhteliselt tugev, kuid maksejõuetusmenetlused on pikad ja koormavad ning seda käsitatakse puudusena. Varajase sekkumise (eelkõige võlausaldajate poolt) puudumise tõttu on sissenõudmismäär madal. Samuti aeglustab see vahendite ümberjaotamist ja pärsib ettevõtluse dünaamikat. Ettevõtluskeskkonda nõrgendab ka see, et ei ole

otseseid riiklikke norme ega menetlusi äriühingute registrijärgse asukoha viimiseks Eestisse või Eestist välja.

Joonis 3.4.7. **Maksujõuetusmenetluse näitajad**

Allikas: Maailmapank

Eesti on esirinnas e-riigihanke lahenduste rakendamisel, kuid pakkumusmenetluste strateegiline kasutamine on endiselt piiratud. Eesti kasutab aktiivselt e-riigihankeid ja kavatseb integreerida Euroopa ühtse hankedokumendi riiklikusse süsteemi. Kuid jätkuvalt kasutatakse avalike hangete hindamisel liiga vähe kvaliteedikriteeriumeid. Ligikaudu 76 % riigihankemenetluste puhul on peamine kriteerium jätkuvalt madalaim hind, mitte kvaliteet ja uuenduslikkus (Euroopa Komisjon, 2018a).

On võetud meetmeid Eesti idufirmade keskkonna tugevdamiseks. Valitsus kehtestas uue viisaprogrammi ELi-väliste ettevõtjate jaoks, kes soovivad asutada Eestis idufirma. Viisat saab anda kuni üheks aastaks ja seda saab pikendada kuni 6 kuu võrra. Need, kes soovivad jääda kauemaks, saavad taotleda ajutist elamisluba ettevõtluseks. Viisat saavad kasutada ka Eesti idufirmad, kes soovivad meelitada ligi ja palgata välismaiseid talente, mis aitab leevendada tööjõu puudust mõnes sektoris.

3.4.4. TOOTLIKKUSE JA TÖÖJÕUKULUDE SUUNDUMUSED

Struktuursed ja tsüklilised tegurid tekitavad jätkuvalt palgasurvet. Soodsad majandusväljavaated koos tööturu pingestumisega ja miinimumpalga tõusuga viimastel aastatel on tekitanud pideva surve nominaalpalkadele. Seetõttu on alates 2012. aastast kasvanud töötasu tootlikkusest kiiremini, mis on kaasa toonud tööjõu nominaalse ühikukulu kasvu. Lisaks on alates 2012. aastast nominaalpalga kasv olnud kiirem, kui seda eeldaksid nii riigisisese tööturu tingimused kui ka kulupõhise konkurentsivõime stabiilne areng (joonis 3.4.8.).

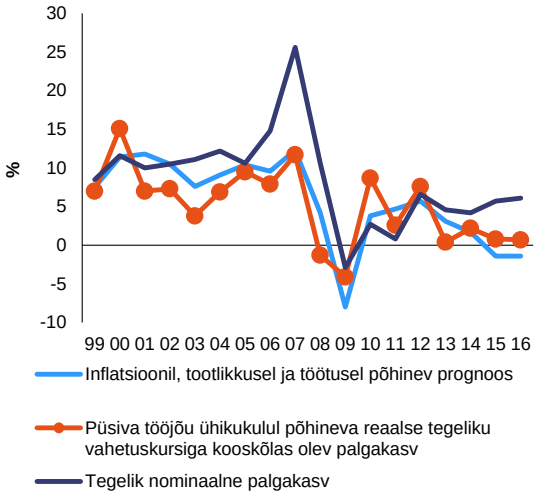
Reaalpalga kasv Eestis on osaliselt tingitud kõrge elatustasemega riikidele järelejõudmise protsessist. Alustades suhteliselt madalalt palgatasemelt on Eesti üks riikidest (koos teiste Balti riikide, Bulgaaria ja Rumeeniaga), kus on alates 2000. aastast leidnud aset kiire palgakasv, mis on osaliselt tingitud majanduslikust lähenemisest teistele ELi riikidele. Esimest korda mitme aasta jooksul oli 2017. aasta esimesel poolel tootlikkuse kasv reaalpalkade kasvust kiirem.

Üldiselt ei ole tööjõu ühikukulu kasv seni oluliselt pärssinud eksporti. Eksport on viimastel aastatel suurenenud kooskõlas ülemaailmse nõudlusega. Majandusharudes, kus Eesti on nn hinnavõtja, on tööjõukulu kasvu mõju aidanud teataval pehmendada kasumite vähenemine ja soodsad hinnasuundumused eksporditurgudel. Majandusharudes, kus Eesti turuosa on tehnoloogiamahukatel nišiturgudel kasvanud,([48]) on Eesti saavutanud eelise. Kõnealuse eelise säilitamine ei ole võimalik ilma täiendavate investeeringuteta teadus- ja arendustegevusse ja inimkapitali, et tagada tööviljakuse ja konkurentsivõime suurenemine.

Elanikkonna vananemise mõju suureneb järgmistel aastatel veelgi. Tõenäoliselt tekitab see täiendavat palgasurvet. Tööjõu ühikukulu kasvul võib järgmistel aastatel olla tuntavam negatiivne mõju majandusele.

([48]) Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumi hiljutise uuringu kohaselt võib ekspordi panus SKPsse sõltuvalt impordi vahetoodete mahust ja riigis loodud lisandväärtusest märkimisväärselt varieeruda. Statistikas ei pruugi kasutatud tehnoloogia täielikult kajastuda.

Joonis 3.4.8. **Nominaalpalga kasv Eestis võrreldes palga võrdlusnäitajatega**

Nominaalpalga kasv on kiirem, kui seda eeldavad kaks eri võrdlusmudelit, mis võtavad arvesse majanduse põhisuundumusi (nt inflatsioon, tootlikkus, tööjõu ühikukulu, reaalne tegelik vahetuskurss jne).
Allikas: Arpaia ja Kiss (2015), ajakohastatud väljaanne.

3.5. POLIITIKA SEKTORITE KAUPA

3.5.1. TEADUS- JA ARENDUSTEGEVUS NING INNOVATSIOON

Eesti teadusuuringute ja innovatsiooni süsteemi täielik potentsiaal on ikka veel ära kasutamata. Riik on rakendanud mitu meedet, et kiirendada teadmistepõhise majanduse kasvu, kuid raske on maksimeerida nende mõju. Olemas on lai valik kõrgharidus-, uurimis- ja tehnoloogiaasutusi ning nendega seotud taristu([49]). Kuid ettevõtete ja teadusasutuste vähene koostöö, vähesed erasektori investeeringud teadus- ja arendustegevusse, teadustulemuste kvaliteet ning inimkapitali ja oskuste pakkumine on peamised kitsaskohad, mis pärsivad Eesti innovatsioonisuutlikkuse suurendamist.

Eesti avaliku sektori teadus- ja arendustegevuse intensiivsus (0,6 % SKPst), mida toetatakse ELi vahenditega, on olnud ELi keskmisest suurem. Valitsus on viimastel aastatel suurendanud teadus- ja arendustegevuse eelarvet ning see suundumus jätkub ka 2018. aastal. Kuid 50 % valitsemissektori teadus- ja arendustegevuse kuludest kaetakse ELi struktuurifondidest([50]) ja selline sõltuvus võib tulevikus põhjustada probleeme.

Eesti kuulub mõõdukate uuendajate hulka, kusjuures innovatsioonitulemused on viimasel ajal võrreldes teiste ELi riikidega halvenenud([51]). Halvenemine on tingitud uuenduslike VKEde väiksest osakaalust ning teadusasutuste ja ettevõtjate vahelise koostöö ja ettevõtjatevahelise koostöö nõrgenemisest. Eesti suhteliselt tugevad küljed on avaliku sektori investeeringud teadusuuringutesse ja innovatsiooni, kolmanda taseme hariduse laialdane omandamine ja innovatsioonisõbralik keskkond (vt punkt 3.4.3.).

Eestil on avatud riiklik teadusuuringute ja innovatsiooni süsteem, kuid süsteemi tõhusus näib olevat küsitav, vähemalt lühiajalises perspektiivis. Eesti osaleb aktiivselt rahvusvahelises koostöös([52]) ning välismaalastest doktorantide arv aastatel 2008–2017 rohkem kui kolmekordistus (17,1 %ni). Kuid teadustulemuste kvaliteet, mida mõõdetakse enim tsiteeritud publikatsioonide alusel, on madal ([53]) (vt joonis 3.5.1). Alates 2016. aastast toetatakse ASTRA-programmiga([54]) avaliku sektori teadusuuringute ja innovatsiooni süsteemi rahastamise hindamist ja ratsionaliseerimist, nt mitme kõrgkooli ja teadusasutuse ühinemise kaudu([55]). 2017. aastal oli kõrgkoolide ja teadusasutuste toetuseks ettenähtud 22 miljonit eurot. Järgmistel aastatel saavad teadusasutused täiendavalt 16,9 miljonit eurot üldrahastamist, et vähendada praegust sõltuvust sihipärastest toetustest võrreldes teadus- ja kõrgharidusasutuste baasrahastamisega ning parandada teadus- ja arendussüsteemi pikaajalist jätkusuutlikkust.

Teadusuuringute ja innovatsiooniga tegelevate inimeste puudus on suur probleem. Loodusteaduste ja tehniliste erialade puhul on uute doktorantide ja doktoriõppe lõpetanute arv alates 2013. aastast vähenenud allapoole ELi keskmist([56]). See on murettekitav. Valitsus on võtnud mitmeid meetmeid, et parandada teadlaste töötingimusi, edendada nende karjäärivõimalusi ja meelitada ligi välismaiseid talente([57]). Lisaks kasutab Eesti inimkapitali tugevdamiseks üha rohkem Euroopa Strateegiliste Investeeringute Fondi rahastamist (vt tekstikast 2.1).

([49]) Eestis on 7 ülikooli, 4 erasektori teadus- ja arendusasutust ja 11 riiklikku teadusasutust. Lisaks on veel 3 teadus- ja tehnoloogiaparki, 6 pädevuskeskust ja 22 tehnoloogiaklastrit erineval küpsustasemel.

([50]) Eesti teadus- ja innovatsioonistrateegias 2014–2020 on märgitud, et struktuurifonde kasutatakse eelkõige struktuursete muudatuste elluviimiseks. Pidevat rahastamist vajavat tegevust (nt teadus- ja arendusasutuste tegevuskulud) rahastatakse riigi tuludest.

([51]) Vt Euroopa innovatsiooni tulemustabel.

([52]) Näiteks on Eesti rahvusvahelises koostöös avaldatavate teaduspublikatsioonide osas ELis kuuendal kohal.

([53]) 10 % maailmas enim tsiteeritud teaduspublikatsioonide seas olevate publikatsioonide osas on Eesti 19. kohal, kuid kui võtta aluseks avaliku sektori teadus- ja arendustegevuskulud protsendina SKPst, 12. kohal.

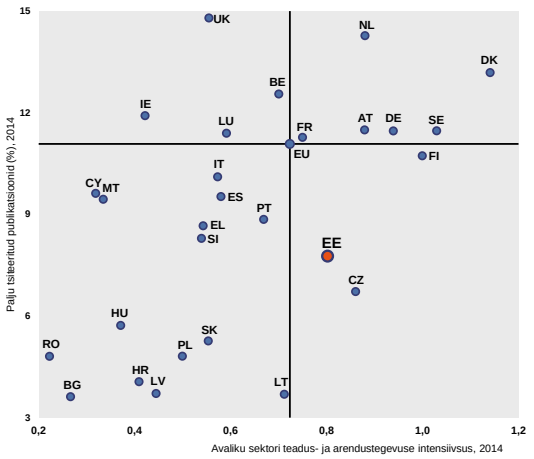
([54]) ASTRA on institutsiooniline arendusprogramm teadus- ja arendusasutustele ja kõrgkoolidele.

([55]) Mõned näited ühinemistest 2017. aastal: i) Eesti Biokeskus ühines Tartu Ülikooliga; ii) Tallinna Tehnikaülikool ühines IT Kolledžiga.

([56]) Doktoriõppe lõpetanute arv tuhande elaniku (vanuses 25–34) kohta vähenes 1,13-lt 2014. aastal 1,09-le 2015. aastal. Vastav näitaja loodusteaduste ja tehniliste erialade uute lõpetanute puhul vähenes 15,7-lt 2013. aastal 14,5-le 2015. aastal.

([57]) Mobilitas Pluss Top Researcher toetuste abil on Eestisse toodud 13 tippteadlast.

Joonis 3.5.1. **Palju tsiteeritud publikatsioonid(*)**

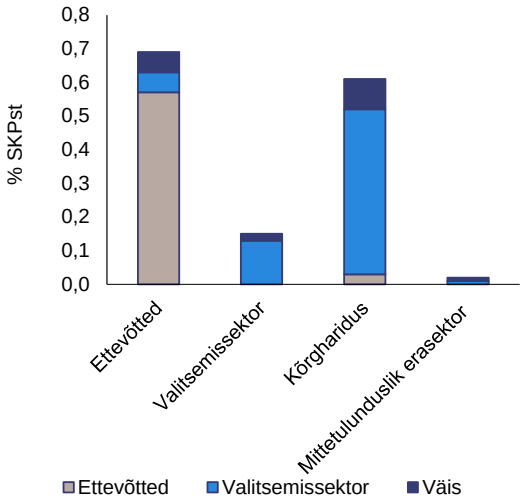

* Teaduspublikatsioonid 10 % maailmas enim tsiteeritud teaduspublikatsioonide seas protsendina riigi kõigist teaduspublikatsioonidest ning avaliku sektori teadus- ja arendustegevuse intensiivsus (valitsemissektori kulutused teadus- ja arendustegevusele pluss kõrgharidussektori kulutused teadus- ja arendustegevusele protsendina SKPst).
Allikas: Euroopa Komisjon

Vähem kui 0,5 % Eesti ettevõtetest tegeles 2016. aastal teadustegevusega ning erasektori teadus- ja arendustegevuse intensiivsus on üksnes 0,7 % SKPst – pool ELi keskmisest (1,3 %). Ettevõtete vähene teadus- ja arendustegevus võib kajastada kõrgtehnoloogiliste ja teadmismahukate ettevõtete väikest osakaalu majanduses. Kulutused teadus- ja arendustegevusele on suurimad IKT, töötleva tööstuse ja energiasektoris. Mõnes nendest sektoritest suurenesid 2015. aastal 2014. aastaga võrreldes investeeringud teadus- ja arendustegevusse: töötlevas tööstuses 39 %, elektroonikatoodete ja -seadmete puhul 80 % ning teenuste puhul 13 %([58]). Erasektori teadus- ja arendustegevuse investeeringute võimendamiseks ning Eesti majanduse tehnoloogilise suutlikkuse suurendamiseks annab valitsus ettevõtetele toetust tehnoloogiaarenduskeskustes ja -klastrites osalemiseks. Samuti annab valitsus toetust tehnoloogiainvesteeringute edendamiseks (eelarve 3 miljonit eurot). Lisaks antakse platvormi ADAPTER raames toetust Eesti ettevõtetele, kes soovivad teha teadusuuringuid koos Eesti ülikoolidega. Alates selle käivitamisest 2016. aastal on alla kirjutatud 14 projektile.

Eesti innovatsioonivõimet pärsib jätkuvalt avaliku sektori teadusuuringute süsteemi mittevastavus ettevõtlussektori vajadustele ja selle ebapiisav teadmussiire. Eesti tulemused ettevõtete ja teadusasutuste koostöö vallas on jätkuvalt nõrgad ja jäävad oluliselt alla ELi keskmise([59]). 2015. aastal käivitati programm NUTIKAS, et suurendada ettevõtete rakendusuuringute teostamise suutlikkust. Selle eesmärk on hõlmata 2023. aastaks ligikaudu 200 ettevõtet. Kuigi ettevõtete huvi näib kasvavat, sai 2017. aastal toetust üksnes 21 ettevõtet. Aeglaselt edeneb ka muude meetmete (nt riigihanketoetus) rakendamine.

Joonis 3.5.2. **Kulutused teadus- ja arendustegevusele, toimesektor ja rahastamisallikas (2015)**

Allikas: Euroopa Komisjon (Eurostat)
Tulbad kajastavad toimesektorit ja värvid rahastamisallikat.

Avaliku sektori teadus- ja arendustegevuse ja innovatsiooniinvesteeringute ebapiisav prioriseerimine on jätkuvalt probleem. Eesti on teinud mõningaid edusamme sellise protsessi taaskäivitamisel, mille eesmärk on teha kindlaks ja täpsustada spetsiifilised konkurentsieelised ning aidata leida täiendavaid turuvõimalusi rahvusvahelistes väärtusahelates. Protsessi lõppeesmärk on viia avaliku sektori teadus- ja arendustegevus ja innovatsiooniinvesteeringud

([58]) 2015 OECD ANBERD-näitaja: ettevõtete teadus- ja arendustegevus sektorite kaupa.

([59]) Avaliku sektori kulutused teadus- ja arendustegevusele, mida rahastavad kodumaised ettevõtted, on Eestis üksnes 0,036 % SKPst, võrreldes ELi keskmisega 0,052 %. Ka avaliku ja erasektori koostöös avaldatud teaduspublikatsioonide osakaal kõigist publikatsioonidest oli 2015. aastal Eestis madal (0,1 %) ja jääb oluliselt alla ELi keskmise (2,8 %).

kõnealuste eeliste ja võimalustega paremini kooskõlla. Eesti peaks tegema püsivaid jõupingutusi, et rakendada ja viimistleda oma aruka spetsialiseerumise lähenemisviisi, mille eesmärk on tootmisstruktuuride pidev ümberkujundamine teadusuuringute ja innovatsiooni kaudu.

3.5.2. DIGITAALMAJANDUS JA -ÜHISKOND

Digitaaltehnoloogia kiire kasutuselevõtt avalikus sektoris jätkub. Digitaaltehnoloogia valitsemissektoris kasutuselevõtu poolest on Eesti on üks Euroopa kõige arenenumaid riike. Digitaalarengu tegevuskava tulemustabeli (Euroopa Komisjon, 2018a) kohaselt on Eesti kõige edukam riik digitaalsete avalike teenuste ja e-valitsuse poolest. Eesti näitajad on üle ELi keskmise ka elanikkonna digitaaloskuste ja interneti kasutamise valdkonnas. Avalike digiteenuste poolest on Eesti olnud esirinnas juba mitmeid aastaid. E-valitsuse kasutajate osakaal (78 %) on ELi keskmisest üle kahe korra suurem (vt tekstikast 3.5.1).

Teisest küljest ei ole erasektori näitajad niivõrd head ja ettevõtete üleminek digitehnoloogiale on üks suurimaid väljakutseid. Kuigi on mõningaid väga dünaamilisi idufirmasid, ei ole traditsioonilistes majandusharudes suudetud ära kasutada digitaalse ärimudeli kõiki võimalusi. Selle üheks põhjuseks on raskused vajalike digitaaloskustega töötajate värbamisel. Eesti ettevõtted on IKT kasutuse poolest maha jäänud. Seda kajastab selliste ettevõtete osakaal, kelle äriprotsessid on automaatselt seotud tema tarnijate ja/või klientide äriprotsessidega, e-kaubanduse käibe osakaal ja lairibaühendusega ettevõtjate osakaal. VKEd on siiski teinud mõningaid olulisi edusamme. Internetis kaupu või teenuseid müüvate VKEde osakaal on suurenemas ning e-kaubanduse käive on üle ELi keskmise (vastavalt 10,7 % ja 9,4 %). Kuid internetis piiriüleselt kaupu või teenuseid müüvate VKEde arv on siiski väike.

Mõningaid edusamme oh tehtud digitaaltaristu valdkonnas. Lairiba püsiühendusega kaetud kodumajapidamiste osakaal (91 %) on suurenenud, kuid on endiselt oluliselt alla ELi keskmise (98 %). Praegu on vaid üks kolmandik internetiühendustest kiire lairibaühendusega, kusjuures ELi tasandil on vastav näitaja 37 %. See kajastab peamiselt linna- ja maapiirkondade digilõhet. Lairiba püsiühenduse ebapiisavat leviala maapiirkondades suurendatakse EstWin projekti kaudu. Selle eesmärk on rajada maapiirkondadesse 2018. aastaks 6 000 km tagasiühenduse võrke. Pärast projekti lõpuleviimist peaks 98 % kõigist Eesti kodumajapidamistest, ettevõtetest ja ametiasutustest asuma mitte kaugemal kui 1,5 km lähimast võrgu juurdepääsupunktist.

Eesti on võtnud meetmeid koostöömajanduse kasutamise hõlbustamiseks, alustades transpordisektorist. Uue seaduseelnõu eesmärk on vähendada vahendusplatvormide halduskoormust. Lisaks on Eesti ametiasutused on sõlminud platvormidega koostöölepingud, et hõlbustada ja lihtsustada sõidukijuhtidel tuludeklaratsioonide esitamist ning nendelt maksu kogumist. Sõidukijuhtide nõusolekul saadavad platvormid asjaomased andmed elektrooniliselt maksuhaldurile, et vähendada juhtide halduskoormust([60]). Samuti on teenusepakkujatel võimalik avada pangas spetsiaalne ettevõtluskonto, kust asjaomased maksed kantakse automaatselt üle maksuhaldurile. Eurostati 2017. aasta uuringu tulemuste kohaselt on 20 % Eesti elanikest tellinud transporditeenust teiselt üksikisikult internetis. See on üks ELi kõrgemaid näitajaid.

3.5.3. ENERGIA, KLIIMA JA KESKKOND

Eestis moodustavad tahkekütused energiaallikate jaotuses suhteliselt suure osa([61]). See on tingitud riigis kaevandatavast põlevkivist, mida kasutatakse põlevkiviõli ja elektri tootmiseks. Seepärast sõltub Eesti väga vähe energia impordist ja on majandus energiamahukuse seisukohast ELis teisel kohal. Taastuvenergia osakaal energia sisemaises kogutarbimises on 28,8 %, mis on juba üle 2020. aasta eesmärgi (25 %). See on saavutatud peamiselt tänu biomassi kasutamisele elektri ja soojuse tootmisel.

Eesti liigub kindlalt kasvuhoonegaaside heite ja taastuvenergia 2020. aasta eesmärkide täitmise

([60]) Uuring taksoteenuse, juhiga autorendi ja auto ühiskasutuse teel toimuva reisijaveo kohta ELis, 2016, III lisa, kättesaadav aadressil https://ec.europa.eu/transport/modes/road/studies/road_en, vt lk 230.

([61]) Vt nt OECD keskkonnahoidlikkuse ülevaade: Eesti 2017.

suunas. Eesti on otsustanud vähendada kasvuhoonegaaside heidet 2030. aastaks 70 %, suurendada taastuvenergia tootmist 50 %ni energia lõpptarbimisest ja säilitama energia lõpptarbimise 2010. aasta tasemel.

Tekstikast 3.5.1. **Poliitika põhisuunad: e-valitsus**

Eesti on olnud paar aastat esirinnas avalike internetiteenuste valdkonnas ja tal on tõenäoliselt maailma kõige ühendatum e-valitsus. IKT oskuslik kasutamine avalikus sektoris võimaldab 99 % avalikest teenustest kasutada ööpäevaringselt. ([1])

Avalike teenuste edukas muutmine veebipõhiseks põhineb peamiselt elektrooniliste ID-kaartide laialdasel kasutamisel ja digitaalse infotaristu loomisel. X-tee nime kandva infotaristu puhul on tegemist turvalise internetipõhise andmevahetuskihiga, mis võimaldab detsentraliseeritud andmebaasidel ja infosüsteemidel omavahel suhelda. X-tee osapooled jagavad teavet, et pakkuda teenuseid, mille inimesed pääsevad ligi oma ID-kaardi abil.

Selline avatud struktuuri paindlikkus on võimaldanud lisada aastate jooksul uusi komponente. Süsteemi kantakse teavet nii avalikust sektorist (rahvastikuregister, ravikindlustuse register, sõidukiregister jne) kui ka erasektorist (peamiselt energia- ja telekommunikatsiooniettevõtted ning pangad). See võimaldab Eesti elanikel kasutada teenuseid (sh e-hääletus, maksudeklaratsioonid ja e-retseptid) ja sõlmida ka siduvaid lepinguid või avada pangakontot mobiiltelefoni kaudu kõikjal maailmas.

Pärast vaevalist algust (nagu paljude tehnoloogiliste uuenduste puhul) on ID-kaartide kasutamine aja jooksul suurenenud. 2014. aastal kasutati neid üle 80 miljoni korra (keskmine aastane kasv ligikaudu 7,4 miljonit autentimist ja ligikaudu 3,5 miljonit allkirja). Ka X-tee kaudu pakutavate teenuste koguarv on suurenenud 40-lt 2003. aastal praeguseks 1600ni.

Lisaks teenuste kättesaadavusele on taristu suurendanud tõhusust, tuues rahalist ja ajalist kokkuhoidu nii kasutajatele kui ka ametnikele. Näiteks võtab tuludeklaratsiooni täitmine 5 minutit ja maksutagastus tehakse probleemivabade deklaratsioonide puhul 5 päeva jooksul (võrreldes 3-6 kuuga paberdeklaratsioonide puhul). Seega ei ole üllatav, et 95 % tuludeklaratsioonidest esitatakse elektrooniliselt.

Maailmapanga hinnangul oli X-tee kasutuselevõtust tulenev ajasääst 2014. aastal 2,8 miljonit tundi ehk 3225 aastat. Teisisõnu oli e-valitsusest tulenev tootlikkuse kasv võrdne tööhulgaga, mida 3225 inimest teeksid ööpäevaringselt töötades ühe aasta jooksul. ([2])

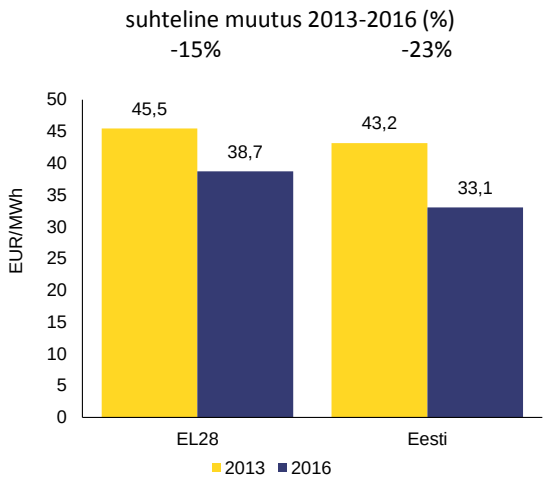
([1]) Vt https://e-estonia.com/solutions/e-governance/state-e-services-portal/

([2]) Vt Maailmapank (2016) Estonian e-Government Ecosystem: Foundation, Applications, Outcomes, Maailma arenguaruanne 2016 taustadokument: digitaalsed dividendid. Hinnang kajastab elaniku ja ametiasutuse suhtlust, mis oleks isikliku kontakti korral kestnud 15 minutit (konservatiivne eeldus). Varieerides päringu menetlemise pikkust (5 minutilt kuni 1 tunnini), oleks ajasääst 1 000 kuni 12 000 aastat.

Eesti energiatõhusus on paranemas, kuid endiselt on suur energiasäästu potentsiaal, eelkõige eluaseme ja energiajaotuse sektoris. Energialiidu teabelehe kohaselt on Eesti saavutanud oma riiklikud energiatõhususe eesmärgid. Eesti on teinud mõningaid edusamme seoses mitme energiatõhusust parandava seadusandliku algatusega. Praegu on väljatöötamisel riiklikud toetuskavad, sealhulgas uus toetuskava kaugküttesüsteemide uuendamiseks. Toetusprojektid hõlmavad kaugküttevõrkude ja -rajatiste uuendamist kogu Eestis. Eesti energiakogukondadel võib olla oluline roll riiklike energiatõhususe eesmärkide saavutamisel.

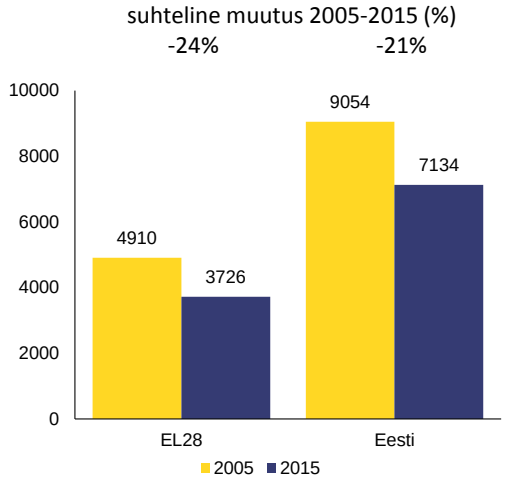
Elektritaristu suurprojektide lõpuleviimine Balti riikides on aidanud vähendada piirkonnas elektrihindu ja suurendanud varustuskindlust. Läänemere energiaturu ühendamise tegevuskava rakendamise osana on Balti riikides ellu viidud paljud piiriülesed ja riigisisesed taristuprojektid, mis sisuliselt on aidanud need riigid integreerida Põhjamaade elektrituruga (Euroopa Komisjon, 2017). Eesti-Läti ühenduse suurem võimsus toob kasu Eesti ja teiste Balti riikide elektriturgudele. Võrkude sünkroniseerimine Mandri-Euroopaga on kõigi kolme Balti riigi ühine strateegiline eesmärk. Sünkroniseerimise peamine eesmärk on suurendada varustuskindlust ja aidata kaasa täielikult integreeritud energia siseturu loomisele. Projekti rakendamine on piirkonna suurim väljakutse energiavaldkonnas järgmistel aastatel.

Joonis 3.5.3. **Elektrienergia hulgimüügihinnad**

Allikas: Euroopa Komisjon, Plattsi ja Euroopa elektribörside andmete alusel.

Joonis 3.5.4. **Elektritootmise turu kontsentratsiooni indeks**

Allikas: Euroopa Komisjon, ENTSOE talveprognoosi 2016/2017 alusel.

Piirkondliku maagaasituru arendamine on olnud elektrituru omast aeglasem. Maagaasi hulgihinnad on Eestis viimastel aastatel langenud, kuid on jätkuvalt ELi keskmisest kõrgemad, mis on osaliselt tingitud konkurentsi puudumisest piirkonnas. Prognooside kohaselt peaks konkurents gaasiturul pärast laiema piirkondliku gaasituru loomist suurenema. Klaipeda veeldatud maagaasi terminal pakub Eestile juurdepääsu alternatiivsele gaasivarustuse allikale ja on seega teinud lõpu gaasisektori varasemale isoleeritusele. Lähiaastatel kavatsetakse arendada täiendavaid projekte, et veelgi suurendada varustuskindlust ja piirkonna turgude integreerumist.

Eesti ei tee piisavaid edusamme, et täita ELi jäätmealased eesmärgid või luua nn ringlussevõttev majandus, kus põletatakse üksnes jäätmejäägid. On selgelt võimalusi jäätmete liigiti kogumise parandamiseks, eelkõige laiendades seda orgaanilistele jäätmetele ja ringlussevõetavatele jäätmetele. Majandushoobadega (nt põletamismaks) võib muuta ringlussevõtu majanduslikult teostatavamaks võimaluseks.

Transpordisektoris tuleb võtta kasutusele säästvamad ja arukamad lahendused. Uute reisirongide kasutuselevõtt ja taristu uuendamine aidanud märkimisväärselt suurendada reisijatevedu raudteel (alates 2013. aastast üle 50 %). Keskpikas perspektiivis jääb Rail Baltica projekt oluliseks investeeringuks kogu piirkonnas. Projekti ajakohastatud kulude-tulude analüüs, mis esitati 2017. aasta aprillis, kinnitas oodatavat positiivset mõju piirkonna majanduskasvule, samuti keskkonnale seoses maanteetranspordilt raudteetranspordile toimuva nihkega.

A LISA. ÜLEVAATETABEL

Kohustused	**Kokkuvõtlik hinnang (** [1] **)**
2017. aasta riigipõhised soovitused	
Esimene riigipõhine soovitus. Järgida oma eelarvepoliitikas stabiilsuse ja kasvu pakti ennetava osa nõudeid, mis eeldab, et 2018. aastal peetakse kinni keskpika perioodi eelarve-eesmärgist. Parandada sotsiaalse turvavõrgu piisavust. Võtta meetmeid soolise palgalõhe vähendamiseks, eelkõige palkade läbipaistvuse suurendamise ja vanemahüvitise süsteemi läbivaatamise kaudu.	Eesti on teinud esimese riigipõhise soovituse järgimisel **mõningaid edusamme**. Esimese riigipõhine soovituse üldise hindamise käigus ei hinnata vastavust stabiilsuse ja kasvu pakti nõuetele.
Järgida oma eelarvepoliitikas stabiilsuse ja kasvu pakti ennetava osa nõudeid, mis eeldab, et 2018. aastal peetakse kinni keskpika perioodi eelarve-eesmärgist.	Vastavust stabiilsuse ja kasvu pakti nõuetele hinnatakse kevadel, kui lõplikud andmed on kättesaadavad.
Parandada sotsiaalse turvavõrgu piisavust.	**Mõningad edusammud.** Astutakse mõningaid samme, et tagada piisavam pension üksi elavatele pensionäridele, suurem ja paindlikum toimetulekutoetus ning suuremad perehüvitised. Hoolimata hiljuti võetud meetmetest ei paku sotsiaalsed turvavõrgud endiselt piisavat sissetulekutoetust ning suhtelises vaesuses elavate inimeste osakaalu suurenemine on probleem. Seepärast tuleb hiljutiste reformide tegelikku mõju nõuetekohaselt jälgida ja hinnata. Rahastamise ebapiisavus on suurim pensionide, puudega inimeste toetuste ja pikaajalise hoolduse teenuste puhul.
Võtta meetmeid soolise palgalõhe vähendamiseks,	**Mõningad edusammud.** Eesti on teinud mõningaid edusamme soolise palgalõhe vähendamisel. Parlament võttis vastu vanemapuhkuse süsteemi ja vanemahüvitiste muudatused, mida hakatakse järk-järgult rakendama alates 2018. aastast. Valitsus kavatseb võtta 2018. aasta kevadel vastu soolise võrdõiguslikkuse seaduse muudatused, et suurendada palkade läbipaistvust.
eelkõige palkade läbipaistvuse suurendamise ja	**Vähesed edusammud.** Valitsus kavandab võtta 2018. aasta kevadel vastu soolise võrdõiguslikkuse seaduse muudatused, et suurendada palkade läbipaistvust.
vanemapuhkuse süsteemi läbivaatamise kaudu.	**Mõningad edusammud.** Parlament võttis vastu vanemapuhkuse süsteemi ja vanemahüvitiste muudatused, mida hakatakse järk-järgult rakendama alates 2018. aastast.

Kohustused	**Kokkuvõtlik hinnang (** [1] **)**
Teine riigipõhine soovitus. Edendada erainvesteeringuid teadusuuringutesse, tehnoloogiasse ja innovatsiooni, sealhulgas teadusasutuste ja ettevõtete koostööd tugevdavate meetmete kaudu.	Eesti on teinud teise riigipõhise soovituse järgimisel **mõningaid edusamme**.
Edendada erainvesteeringuid teadusuuringutesse, tehnoloogiasse ja innovatsiooni,	**Mõningad edusammud.** Eesti on võtnud eri meetmeid, et suurendada erasektori investeeringute potentsiaali, kuid kõnealuste meetmete mõju on seni olnud piiratud.
sealhulgas teadusasutuste ja ettevõtete koostööd tugevdavate meetmete kaudu.	**Mõningad edusammud.** Võetud on meetmeid ja nende rakendamine on käimas, kuid veel ei ole võimalik hinnata uute meetmete tulemuslikkust võrreldes varasemate meetmetega.
Strateegia „Euroopa 2020“ (riigi eesmärgid ja edusammud)	
2013. aasta riiklikus reformikavas seatud tööhõive määra eesmärk: 76 %	Eesti eesmärk on tõsta tööhõive määra 20–64 aastaste seas 76 %ni, mis tähendab veel 38 000 inimese tööturule toomist võrreldes 2009. aastaga. Eesmärk saavutati juba 2015. aastal (76,5 %) ja seda täideti ka 2016. aastal (76,6 %).
2013. aasta riiklikus reformikavas seatud teadus- ja arendustegevuse eesmärk: 3 % SKPst; sellest 2 % erasektoris.	2016. aastal vähenesid teadus- ja arendustegevuse investeeringud Eestis 1,28 %-le SKPst (2015. aastal 1,49 %) ja on jätkuvalt alla ELi keskmise (2 % SKPst). Ka ettevõtete teadus- ja arendustegevuse kulutused vähenesid pisut – 0,69 %-lt 2015. aastal 0,66 %-le 2016. aastal. Erasektori teadus- ja arendustegevuse intensiivsus on jätkuvalt tugevasti alla riikliku eesmärgi (2 % SKPst) ja ELi keskmise (2016. aastal 1,31 % SKPst).
Heitkogustega kauplemise süsteemi mittekuuluvate sektorite kasvuhoonegaaside heite eesmärk: 11 % (võrreldes 2005. aasta heitega).	7,6 %. Praegu kättesaadavate andmete põhjal suurenes heitkogustega kauplemise süsteemi mittekuuluvate sektorite kasvuhoonegaaside heide 2015. aastaga võrreldes 2016. aastal 7,6 %, mis on vahe-eesmärgist rohkem. Komisjonile esitatud viimaste riiklike prognooside kohaselt ja kehtivaid meetmeid arvesse võttes peaks strateegia 2020 eesmärk saavutatama väikse varuga (0,3 %). Allikas: EÜ ja EMÜ. Ligikaudsetel inventuuriandmetel põhinevad 2016. aasta andmed, prognoosidel ja 2017. aastal esitatud

	meetmetel põhinevad 2020. aasta andmed.
Taastuvenergiaeesmärk: 25 %	28,8 % (2016; Eurostat). Näitaja vähenemise vältimiseks võib olla vaja võtta meetmeid.
Energiatõhusus: primaarenergia tarbimise absoluuttase 6,5 miljonit naftaekvivalenttonni.	6,13 (2016; Eurostat).
Kohustused	**Kokkuvõtlik hinnang (** [1] **)**
Haridussüsteemist varakult lahkunud noorte osakaalu vähendamise eesmärk: 9,5 % 18–24aastastest, kellel on madalam kui keskharidus ning kes ei jätka õpinguid ega koolitust.	2016. aastal osakaal (10,9) võrreldes 2015. aastaga (12,2 %) vähenes ja täiendavad sammud võivad aidata eesmärki saavutada.
Kolmanda taseme hariduse eesmärk: 40 % 30–34aastastest inimestest on omandanud kolmanda taseme hariduse.	2016. aastal oli see määr 45,4 %.
Suhtelises vaesuses elava elanikkonna osakaalu vähendamise eesmärk: 15 % 2020. aastal.	Suhtelise vaesuse määra vähendamine 17,5 %-lt 2010. aastal (sissetulekuaasta) 15 %-le 2020. aastal (sissetulekuaasta). Suhtelises vaesuses elavate inimeste arv jäi 2016. aastal samaks. Riikliku eesmärgi (15 %) saavutamine on jätkuvalt väga küsitav. Suhtelise vaesuse määr (uuringuaastate kaupa): 2016: 21,7 % 2014: 21,8 %, 2015: 21,6 %

([1]) Edusamme 2017. aasta riigipõhiste soovituste rakendamisel analüüsitakse järgmiste kategooriate kaupa.

Edusammud puuduvad. Liikmesriik ei ole usutavalt teatanud meetmete võtmisest riigipõhiste soovituste täitmiseks ega neid võtnud. See kategooria hõlmab tüüpilisi olukordi, mida tuleb tõlgendada juhtumipõhiselt, võttes arvesse konkreetse riigi tingimusi. Need hõlmavad järgmist:
õigus-, haldus- või eelarvemeetmeid ei ole esitatud riiklikus reformikavas;

parlamendile, asjakohastele parlamendikomisjonidele või Euroopa Komisjonile esitatud muus ametlikus dokumendis;

avalikkusele (nt pressiteade või valitsuse veebisaidil);

valitsus- või seadusandlik organ ei ole esitanud muid kui seadusandlikke akte;

liikmesriik on astunud esmaseid samme riigipõhise soovituse järgimiseks, näiteks tellinud uuringu või moodustanud töörühma võimalike meetmete analüüsimiseks (välja arvatud juhul, kui riigipõhises soovituses on sõnaselgelt soovitatud võtta suunitluse ja valikuvõimaluste väljaselgitamiseks vajalikke meetmeid). Kuid konkreetseid meetmeid riigipõhise soovituse täitmiseks ei ole veel esitatud.

Vähesed edusammud. Liikmesriik on

teatanud teatavatest meetmetest, kuid nendega järgitakse riigipõhiseid soovitusi ainult osaliselt ja/või

esitanud õigusaktid valitsus- või seadusandlikule organile, kuid neid ei ole veel vastu võetud ja enne riigipõhiste soovituste rakendamist tuleb veel teha palju õigusloomega mitteseotud tööd;

esitanud muid kui seadusandlikke akte, kuid ei ole võtnud riigipõhiste soovituste rakendamiseks vajalikke järelmeetmeid.

Mõningad edusammud. Liikmesriik on võtnud vastu meetmed,

millega järgitakse riigipõhiseid soovitusi osaliselt, ja/või

võtnud vastu meetmed riigipõhiste soovituste järgimiseks, kuid soovituste täielikuks järgimiseks tuleb teha rohkem tööd, kuna ainult mõni meetmetest on rakendatud. Näiteks riigi parlament on vastu võtnud või ministri otsusega on vastu võetud üks või mitu meedet, kuid puuduvad rakendusotsused.

Märkimisväärsed edusammud. Liikmesriik on võtnud vastu meetmed, mis üldiselt vastavad riigipõhistele soovitustele, ja enamiku meetmetest ka ellu viinud.

Täielik rakendamine. Liikmesriik on võtnud kõik riigipõhise soovituse nõuetekohaseks täitmiseks vajalikud meetmed.

B LISA MAKROMAJANDUSLIKU TASAKAALUSTAMATUSE MENETLUSE TULEMUSTABEL

Tabel B.1. **Makromajandusliku tasakaalustamatuse menetluse tulemustabel Eesti kohta (häiremehhanismi aruanne 2018)**

			Piirmäärad	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Väline tasakaalustamatus ja konkurentsivõime	**Jooksevkonto saldo, % SKPst**	3 aasta keskmine	**-4%/6%**	1.9	0.4	0.0	-0.4	0.9	1.4
	Rahvusvaheline netoinvesteerimispositsioon	% SKPst	**-35%**	-54.8	-51.1	-50.1	-46.9	-39.8	-37.1
	Reaalne tegelik vahetuskurss - 42 kaubanduspartnerit, THHI deflaator	3 aasta muutuse %	**±5% (EA) ±11% (mitte-EA)**	-0.8	-3.6	3.1	4.8	5.9	4.5
	Ekspordi turuosa - % maailma ekspordist	5 aasta muutuse %	**-6%**	24.5	7.3	10.2	20.4	7.9	-0.7
	Nominaalne tööjõu ühikukulu (2010=100)	3 aasta muutuse %	**9% (EA) 12% (mitte-EA)**	-2.6	0.0	9.1	14.0	13.5	13.4
Sisemine tasakaalustamatus	**Deflateeritud eluasemehinnaindeks (2015=100)**	1 aasta muutuse %	**6%**	2.7	3.2	7.5	13.0	7.1	3.8
	Erasektori krediidivoog, konsolideeritud	% SKPst	**14%**	-1.1	6.8	3.5	5.7	3.0	5.9
	Erasektori võlg, konsolideeritud	% SKPst	**133%**	120.4	117.8	115.9	118.0	115.2	115.4
	Valitsemissektori koguvõlg	% SKPst	**60%**	6.1	9.7	10.2	10.7	10.0	9.4
	Töötuse määr	3 aasta keskmine	**10%**	14.2	13.0	10.3	8.7	7.4	6.8
	Finantssektori kogukulutused, mittekonsolideeritud	1 aasta muutuse %	**16.5%**	-0.6	10.4	10.4	13.1	8.7	7.2
Tööhõivenäitajad	**Tööjõus osalemise määr - % 15-64aastastest**	3 aasta muutus protsendipunktides	**-0.2 pp**	0.5	0.8	1.2	0.5	1.9	2.4
	Pikaajalise töötuse määr - % tööjõu hulka kuuluvatest 15-74aastastest	3 aasta muutus protsendipunktides	**0.5 pp**	5.4	1.8	-3.8	-3.8	-3.1	-1.7
	Noorte töötuse määr - % tööjõu hulka kuuluvatest 15-24aastastest	3 aasta muutus protsendipunktides	**2 pp**	10.4	-6.5	-14.2	-7.4	-7.8	-5.3

1) Selles tabelis esitatakse 2018. aasta häiremehhanismi aruande andmed 24. oktoobri 2017. aasta seisuga. Seepärast võivad selles tabelis esitatud näitajad erineda mujal selles dokumendis esitatud hilisematest andmetest. 2) Töötuse määr: i = Eurostati tagasiarvutus, et võtta arvesse 2011. aasta rahvaloenduse tulemusi. 3) Noorte töötuse määr: i = Eurostati tagasiarvutus, et võtta arvesse 2011. aasta rahvaloenduse tulemusi.
Allikas: Euroopa Komisjon 2017, 2018. aasta häiremehhanismi aruande statistikalisa, SWD(2017) 661.

C LISA STANDARDTABELID

Tabel C.1. **Finantsturu näitajad**

	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Pangandussektori koguvarad (% SKPst)(1)	109,7	105,4	108,5	114,2	117,1	107,7
Viie suurima panga varade osakaal (% koguvaradest)	89,6	89,7	89,9	88,6	88,0	-
Välisomandis olev osa pangandussüsteemist (% koguvaradest)(2)	96,4	95,7	95,1	94,2	93,4	92,2
Rahandusliku usaldusväärsuse näitajad:2)						
- viivislaenud (% kõigist laenudest)(3)	3,0	1,9	2,6	1,9	1,5	1,9
- kapitali adekvaatsuse määr (%)	23,2	23,1	41,8	35,4	34,4	35,9
- omakapitali investeeringute tulusus (%)(4)	11,7	10,7	9,7	6,8	11,1	5,6
Pangalaenud erasektorile (aastane muutus protsentides)(1)	-0,4	2,7	4,5	9,3	9,5	1,6
Eluasemelaenud (aastane muutus protsentides)(1)	0,2	1,2	2,9	4,5	5,5	6,8
Laenude ja hoiuste suhtarv(1)	134,4	128,9	124,0	122,1	122,5	120,3
Keskpanga likviidsus protsendina kohustustest	-	-	0,3	0,4	0,4	0,4
Erasektori võlg (% SKPst)	117,8	115,9	118,0	115,2	115,4	-
Koguvälisvõlg (% SKPst)(2) - avalik sektor	7,0	7,6	8,0	7,2	7,1	6,5
- erasektor	49,4	47,4	49,3	46,0	43,7	41,6
Pikaajaliste intressimäärade vahe võrreldes Saksamaa võlakirjadega (baaspunktides)*	-	-	-	-	-	-
(5aastaste) riigivõlakohustuste krediidiriskivahetustehingute riskimarginaalid*	101,3	58,6	57,1	58,3	58,5	55,6

1) Viimased andmed (2017. aasta kolmas kvartal). Hõlmab mitte üksnes pankasid, vaid ka kõiki rahaloomeasutusi, välja arvatud keskpangad.
2) Viimased andmed (2017. aasta teine kvartal).
3) Viivises võlainstrumentide brutosumma EKP määratluse kohaselt.
4) Kvartaalsed väärtused ei ole aastapõhised.
* Mõõdetuna baaspunktides.
Allikas: Euroopa Komisjon (pikaajalised intressimäärad); Maailmapank (koguvälisvõlg); Eurostat (erasektori võlg); Euroopa Keskpank (kõik muud näitajad).

Tabel C.2. **Sotsiaalse tulemustabeli põhinäitajad**

	2012	2013	2014	2015	2016	2017 [5]
Võrdsed võimalused ja juurdepääs tööturule						
Hariduse omandamiselt ja koolituselt väljalangenud (% 18-24aastastest)	10,3	9,7	12,0	12,2	10,9	:
Sooline tööhõivelõhe (protsendipunktides)	5,7	6,6	7,7	7,9	8,2	7,6
Sissetulekute ebavõrdsus, mõõdetud sissetulekukvintiilide suhte kordajana (S80/S20)	5,4	5,5	6,5	6,2	5,6	:
Suhtelise vaesuse või sotsiaalse tõrjutuse määr[1]	23,4	23,5	26,0	24,2	24,4	:
Mittetöötavate ja mitteõppivate noorte määr (% 15-24aastastest)	12,2	11,3	11,7	10,8	9,1	:
Dünaamilised tööturud ja õiglased töötingimused[†]						
Tööhõive määr (20-64aastased)	72,2	73,3	74,3	76,5	76,6	78,3
Töötuse määr[2] (15-74aastased)	10,0	8,6	7,4	6,2	6,8	6,0
Leibkonna kasutada olev kogureaaltulu elaniku kohta[3] (indeks 2008=100)	:	:	99,9	104,6	:	:
Riigipoolne toetus / sotsiaalkaitse ja kaasamine						
Sotsiaalsiirete (v.a pensionid) mõju vaesuse vähendamisel[4]	29,4	26,8	23,2	22,3	24,9	:
Lastehoiuasutustes käivate kuni 3aastaste laste osakaal	18,0	21,0	19,4	21,4	30,2	:
Rahuldamata vajadus arstiabi järele inimeste endi esitatud teabe põhjal	8,3	8,4	11,3	12,7	15,3	:
Isikud, kellel on algtaseme või sellest kõrgema taseme üldised digioskused (% 16–74aastastest)	:	:	:	65,0	60,0	60,0

Sotsiaalnäitajate tulemustabel hõlmab 14 põhinäitajat, millest 12 kasutatakse praegu liikmesriikide tulemuste võrdlemiseks. Liikmesriikide tehniliste probleemide tõttu ei kasutata näitajaid „aktiivses tööturupoliitikas osalejad 100 töötada sooviva inimese kohta“ ja „töötajatele makstavad hüvitised töötunni kohta (eurodes)“. Võimalikke alternatiive arutatakse asjaomastes komiteedes.
(1) Suhtelises vaesuses või sotsiaalses tõrjutuses elavad inimesed: inimesed, kes elavad suhtelises vaesuses ja/või kes kannatavad suure materiaalse puuduse käes ja/või kes elavad leibkonnas, kus tööhõive on null või väga väike.
(2) Töötud on kõik inimesed, kes ei töötanud, kuid otsisid aktiivselt tööd ja olid valmis tööle asuma kohe või kahe nädala jooksul.
(3) Leibkonna kasutada olev kogutulu on kohandamata, vastavalt 2018. aasta ühise tööhõivearuande kavandile.
(4) Suhtelise vaesuse määra vähenemine protsentides sotsiaalsiirete tulemusel (suhtelise vaesuse määr enne sotsiaalsiirdeid võrreldes suhtelise vaesuse määraga pärast sotsiaalsiirdeid; arvutamisel ei võeta sotsiaalsiiretena arvesse pensione).
(5) 2017. aasta esimese kolme kvartali keskmine, välja arvatud näitaja „isikud, kellel on algtaseme või sellest kõrgema taseme üldised digitaaloskused“ puhul (aastaandmed). Andmed töötuse määra kohta on hooajaliselt kohandatud.
Allikas: Eurostat

Tabel C.3. **Tööturu ja haridusnäitajad**

Tööturunäitajad	**2012**	**2013**	**2014**	**2015**	**2016**	**2017** [5]
Tööjõus osalemise määr (15-64aastased)	74,8	75,1	75,2	76,7	77,5	:
Praegusel töökohal töötamise kestus						
0 kuni 11 kuud	16,1	15,3	15,2	14,8	15,6	:
12 kuni 23 kuud	12,3	11,9	11,2	11,9	11,4	:
24 kuni 59 kuud	17,1	19,0	20,3	20,9	21,2	:
60 kuud või rohkem	54,6	53,8	53,1	52,2	51,6	:
Tööhõive kasv* (muutuse % võrreldes eelmise aastaga)	1,6	1,2	0,8	2,9	0,3	1,6
Naiste tööhõive määr (% 20-64-aastastest naistest)	69,4	70,1	70,6	72,6	72,6	74,5
Meeste tööhõive määr (% 20-64-aastastest meestest)	75,1	76,7	78,3	80,5	80,8	82,1
Eakate tööhõive määr* (% 55-64aastastest)	60,5	62,6	64,0	64,5	65,2	67,6
Osalise tööajaga töötamine* (% 15-64aastaste kogutööhõivest)	9,2	8,9	8,3	9,5	9,9	9,5
Tähtajaline töösuhe* (tähtajalise töölepinguga töötajate osakaal protsentides, 15-64aastased)	3,5	3,5	3,1	3,4	3,7	3,1
Ajutiselt töösuhtelt alalisele ülemineku määr (3 aasta keskmine)	47,0	63,0	62,5	55,7	:	:
Pikaajalise töötuse määr[1] (% tööjõust)	5,5	3,8	3,3	2,4	2,1	2,0
Noorte töötuse määr (% tööjõus osalevatest 15-24aastastest)	20,9	18,7	15,0	13,1	13,4	13,7
Sooline tööhõivelõhe osalise tööaja puhul	8,2	6,9	5,5	7,4	6,5	7,5
Sooline palgalõhe[2] (kohandamata)	29,9	29,8	28,1	26,9	:	:
Haridus- ja koolitusnäitajad	**2012**	**2013**	**2014**	**2015**	**2016**	**2017**
Täiskasvanute osalemine õppes (hariduse omandamises ja koolituses osalevate 25-64aastaste osakaal protsentides)	12,8	12,6	11,6	12,4	15,7	:
Kehv haridusalane edasijõudmine[3]	10,5	:	:	11,2	:	:
Kolmanda taseme hariduse omandamine (kolmanda taseme hariduse omandanud 30-34aastaste osakaal protsentides)	39,5	42,5	43,2	45,3	45,4	:
Õpilaste sotsiaalmajanduslikust staatusest tingitud erinevus tulemuslikkuses[4]	8,6	:	:	7,8	:	:

* Tulemustabelisse mittekuuluv näitaja
1) Pikaajalised töötud on inimesed, kes on olnud töötud vähemalt 12 kuud.
(2) Mees- ja naistöötajate keskmise brutotunnipalga vahe protsendina meestöötajate keskmisest brutotunnipalgast. Seda käsitatakse mittekorrigeerituna, kuna arvesse ei võeta individuaalsete omaduste jaotust (tegu on ülevaatega soolisest ebavõrdusest palga seisukohast). Arvesse võetakse kõik kümne või enama töötajaga ettevõttes töötavad inimesed, olenemata vanusest või töötundide arvust.
(3) Madalad PISA (OECD) tulemused matemaatikas 15aastaste seas.
(4) Sotsiaalmajandusliku ja kultuurilise staatuse mõju PISA (OECD) tulemustele. 2012. ja 2015. aasta näitajad osutavad vastavalt matemaatikale ja loodusteadustele.
(5) 2017. aasta esimese kolme kvartali keskmine. Andmed noorte töötuse määra kohta on hooajaliselt kohandatud.
Allikas: Eurostat, OECD

Tabel C.4. **Sotsiaalse kaasatuse ja tervise näitajad**

	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Kulutused sotsiaalkaitse hüvitistele* (% SKPst)						
Haigused/tervishoid	4,2	4,1	4,4	4,6	:	:
Invaliidsus	1,7	1,8	1,8	1,8	:	:
Vanadus ja toitjakaotus	6,6	6,6	6,6	7,1	:	:
Perekond/lapsed	1,7	1,6	1,6	2,1	:	:
Töötus	0,5	0,5	0,4	0,4	:	:
Eluase	0,0	0,0	0,0	0,0	:	:
Sotsiaalne tõrjutus (mujal kassifitseerimata)	0,1	0,1	0,1	0,1	:	:
Kokku	14,8	14,7	14,9	16,2	:	:
millest: majanduslikust olukorrast sõltuvad hüvitised	0,1	0,1	0,1	0,1	:	:
Valitsemissektori kulutused funktsioonide järgi (% SKPst, COFOG)						
Sotsiaalkaitse	12,3	11,9	11,9	12,9	13,5	:
Tervishoid	5,0	5,0	5,2	5,5	5,3	:
Haridus	6,3	6,0	5,7	6,1	5,9	:
Omaosalus tervishoiukulude kandmisel (% tervishoiu kogkuludest)	21,5	22,6	22,6	22,8	:	:
Suhtelises vaesuses või sotsiaalses tõrjutuses olevad lapsed (% 0-17aastastest)*	22,4	22,3	23,8	22,5	21,2	:
Suhtelise vaesuse määr[1] (% kogu elanikkonnast)	17,5	18,6	21,8	21,6	21,7	:
Suhtelise palgavaesuse määr (% töötavatest inimestest)	8,3	7,6	11,8	10,0	9,6	:
Suure materiaalse puuduse määr[2] (% kogu elanikkonnast)	9,4	7,6	6,2	4,5	4,7	:
Väga halbades tingimustes elavate inimeste määr[3], eluruumi kasutamise aluse järgi						
Omanik, eluasemelaenu või muu laenuga	2,3	4,4	2,2	1,9	0,9	:
Üürnik, turuhinnale vastav üür	3,7	5,1	8,1	4,3	6,1	:
Madala tööhõivega leibkondades elavate inimeste osakaal[4] (% 0-59aastastest)	9,1	8,4	7,6	6,6	5,8	:
Vaesuse piir, väljendatuna omavääringus püsivhindades*	2812	2965	3151	3428	3754	:
Tervena elatud aastad (65aastaselt)						
Naised	5,5	5,7	6,0	5,3	:	:
Mehed	5,4	5,1	4,9	5,3	:	:
Asenduse kogumäär pensionide puhul[5] (65aastaselt)	0,5	0,5	0,5	0,4	0,5	:
Digitaalmajanduse ja -ühiskonna indeksi (DESI) ühendatusmäär[6]	:	:	44,8	51,8	56,7	62,2
GINI indeks enne makse ja siirdeid*	48,6	48,9	51,6	49,9	47,5	:
GINI indeks pärast makse ja siirdeid*	32,5	32,9	35,6	34,8	32,7	:

* Tulemustabelisse mittekuuluv näitaja
(1) Suhtelise vaesuse määr: selliste inimeste osakaal, kelle ekvivalentnetosissetulek jääb alla 60 % üleriigilise ekvivalentse mediaansissetuleku.
(2) Selliste inimeste osakaal, kes kannatavad järgnevatest puudustest vähemalt nelja käes: neile käib rahaliselt üle jõu i) maksta üüri või kommunaalmakseid, ii) kütta oma kodu piisavalt, iii) katta ootamatuid kulusid, iv) süüa ülepäeviti liha, kala või samaväärseid valgurikkaid tooteid, v) puhata kord aastas nädal aega väljaspool elukohta, vi) omada autot, vii) omada pesumasinat, viii) omada värvitelerit või ix) omada telefoni.
(3) ülerahvastatud eluruumides ja halbades elutingimustes elavate inimeste % koguelanikkonnast.
(4) Väga väikese tööhõivega leibkonnas elavad inimesed: selliste 0–59aastaste inimeste osakaal (v.a ülalpeetavad lapsed), kes elavad leibkonnas, kus täiskasvanud töötasid viimase 12 kuu jooksul alla 20 % oma potentsiaalsest tööajast.
(5) 65–74aastaste vanuserühma keskmise individuaalse brutopensioni ja 50–59aastaste vanuserühma keskmise individuaalse brutotöötasu suhe.
(6) Lairiba püsiühenduse kasutus (33 %), mobiilse lairibaühenduse kasutus (22 %), kiirus (33 %) ja taskukohasus (11 %), digitaalarengu tegevuskava tulemustabeli alusel. Allikas: Eurostat, OECD

Tabel C.5. **Tooteturu tulemus- ja poliitikanäitajad**

Tulemusnäitajad	**2010**	**2011**	**2012**	**2013**	**2014**	**2015**	**2016**
Tööviljakus (tegelik, töötaja kohta, aastane muutus protsentides)							
Tööviljakus tööstussektoris	12,60	-1,81	5,99	6,32	9,28	-1,46	-2,01
Tööviljakus ehitussektoris	23,68	-5,68	7,83	-1,92	-8,28	-13,46	16,61
Tööviljakus teenuseturgudel	4,68	-0,99	5,66	0,01	-0,47	-1,10	1,23
Tööjõu ühikukulu (kogu majandus, aastane muutus protsentides)							
Tööjõu ühikukulu tööstussektoris	-12,63	-0,66	9,18	1,51	-0,50	3,14	2,93
Tööjõu ühikukulu ehitussektoris	-6,98	-11,14	4,98	5,88	2,16	1,54	5,94
Tööjõu ühikukulu teenusesektoris	-5,04	0,09	4,81	3,19	7,69	6,10	2,40
Ettevõtluskeskkond	**2010**	**2011**	**2012**	**2013**	**2014**	**2015**	**2016**
Lepingute jõustamiseks kuluv aeg[1] (päevades)	425.0	425.0	425.0	425.0	425.0	425.0	425.0
Ettevõtte käivitamiseks kuluv aeg[1] (päevades)	6,5	6,5	6,5	6,5	4,5	3,5	3,5
VKEde laenutaotluste tulemused[2]	na	0,89	na	0,91	0,66	0,19	0,82
Teadusuuringud ja innovatsioon	**2010**	**2011**	**2012**	**2013**	**2014**	**2015**	**2016**
Teadus- ja arendustegevuse intensiivsus	1,58	2,31	2,12	1,72	1,45	1,49	1,28
Valitsemissektori kulutused haridusele (% SKPst)	6,60	6,20	6,30	6,00	5,70	6,10	na
Kolmanda taseme hariduse omandanud ja/või teaduse ja tehnoloogia valdkonnas töötavate inimeste osakaal (% kõigist töötajatest)	50	50	51	51	51	51	51
Kolmanda taseme hariduse omandanud inimesed[3]	30	31	32	32	33	33	34
Keskastme hariduse omandanud noored[4]	84	83	81	84	83	82	84
Kõrgtehnoloogiliste toodete kaubandusbilanss (% SKPst)	-1,58	-0,67	-0,88	-0,32	-0,33	-0,34	na
Toote- ja teenuseturud ning konkurents					**2003**	**2008**	**2013**
Tooteturu reguleerimist käsitlevad OECD näitajad[5], üldine					na	1,37	1,29
Tooteturu reguleerimist käsitlevad OECD näitajad[5], jaesektor					na	1,40	1,50
Tooteturu reguleerimist käsitlevad OECD näitajad[5], ametitoimingud					na	1,81	1,79
Tooteturu reguleerimist käsitlevad OECD näitajad[5], võrgusektorid[6]					3,34	2,60	2,40

1) Selle näitaja arvutamise metoodika (sh eeldused) üksikasjad on esitatud veebisaidil http://www.doingbusiness.org/methodology.
2) Küsimusele 7B_a saadud vastuste keskmine. „[Pangalaen]: Kui taotlesite viimase kuue kuu jooksul pangalt laenu, siis millise otsuse pank tegi?“. Vastused tähistati järgmiselt: 0 – taotlus rahuldati täielikult; 1 – taotlus rahuldati suures osas; 2 – taotlus rahuldati piiratud osas; 3 – taotlus lükati tagasi; näitaja puudub – taotluse menetlemine on pooleli või küsitletu ei oska öelda.
3) Kolmanda taseme haridusega 15–64aastaste elanike osakaal (%).
4) Vähemalt keskhariduse omandanud noored (%) vanuserühmas 20–24.
5) Näitajad: 0 = ei ole reguleeritud; 6 = enim reguleeritud. Tooteturu reguleerimist käsitlevate OECD näitajate kasutamise metoodikat on üksikasjalikult kirjeldatud veebisaidil http://www.oecd.org/competition/reform/indicatorsofproductmarketregulationhomepage.htm
(6) OECD koondnäitajad energia-, transpordi- ja kommunikatsioonisektori reguleerimise kohta.
Allikas: Euroopa Komisjon; Maailmapank, „Doing Business" (lepingute jõustamine ja ettevõtte käivitamiseks kuluv aeg); OECD (tooteturu reguleerimist käsitlevad näitajad). SAFE (Survey on the access to finance of enterprises, VKEde laenutaotlusi käsitlevad tulemused).

Tabel C.6. **Keskkonnahoidlik majanduskasv**

Keskkonnasäästliku majanduskasvu tulemusnäitajad		2011	2012	2013	2014	2015	2016
Makromajanduslikud							
Energiamahukus	kgoe / €	0,39	0,37	0,40	0,37	0,36	0,3
CO_2-mahukus	kg / €	1,34	1,22	1,30	1,22	1,02	
Ressursimahukus (ressursitootlikkuse pöördväärtus)	kg / €	2,24	2,16	2,25	2,14	2,06	1,8
Jäätmemahukus	kg / €	-	1,33	-	1,26	-	
Energia kaubavahetusbilanss	% SKPst	-0,4	-1,3	-2,2	-2,1	-1,5	-1,(
Energia osakaal THHIs	%	13,93	14,69	14,42	14,43	13,65	10,5
Energiahinna muutuse ja inflatsiooni erinevus	%	1,3	7,2	7,4	-4,6	-4,1	-5,1
Energia tegelik ühikukulu	% lisand-väärtusest	14,9	15,6	15,7	14,6	-	
Keskkonnamaksude ja tööjõumaksude suhe	suhtarv	0,17	0,17	0,16	0,16	0,16	
Keskkonnamaksud	% SKPst	2,7	2,7	2,6	2,7	2,8	3,1
Valdkondlikud							
Tööstuse energiamahukus	kgoe / €	0,19	0,18	0,19	0,16	0,14	0,1
Energia tegelik ühikukulu töötlevas tööstuses, v.a faineerimine	% lisand-väärtusest	13,5	13,5	14,2	13,3	-	
Energiamahukate sektorite osakaal majanduses	% SKPst	12,85	12,33	12,76	13,90	14,02	13,2
Elektrihinnad keskmise suurusega tööstustarbijate jaoks	€ / kWh	0,07	0,08	0,10	0,09	0,09	0,0
Gaasihinnad keskmise suurusega tööstustarbijate jaoks	€ / kWh	0,03	0,04	0,04	0,04	0,03	0,0
Avaliku sektori teadus- ja arendustegevus energia valdkonnas	% SKPst	0,02	0,02	0,01	0,01	0,02	0,0(
Avaliku sektori teadus- ja arendustegevus keskkonna valdkonnas	% SKPst	0,05	0,03	0,04	0,04	0,05	0,0
Olmejäätmete ringlussevõtu määr	%	23,3	19,1	17,9	31,3	28,3	28,1
Heitkoguste kauplemise süsteemiga hõlmatud kavuhoonegaaside osakaal*	%	72,3	69,7	73,5	71,1	67,7	69,7
Transpordi energiamahukus	kgoe / €	0,64	0,63	0,61	0,64	0,68	0,6
Transpordi CO_2 mahukus	kg / €	1,87	1,84	1,78	1,86	2,00	
Energiavarustuse kindlus							
Sõltuvus energia impordist	%	12,0	17,0	11,9	9,2	7,3	6,8
Tarnijate kontsentratsiooni koondindeks	HHI	74,7	79,6	73,0	76,6	11,5	
Energiaallikate jaotuse mitmekesisus	HHI	0,49	0,45	0,48	0,48	0,44	0,4

Kõik makromajanduslikud mahukusnäitajad on väljendatud füüsilise koguse ja SKP suhtarvuna (2010. aasta hindades).
Energiamahukus: sisemaine energia kogutarbimine (naftaekvivalentkilogrammides) jagatuna SKPga (eurodes).
CO_2-mahukus: kasvuhoonegaaside heitkogused (CO_2-ekvivalentkilogrammides) jagatuna SKPga (eurodes).
Ressursimahukus: kodumaine materjalitarbimine (kg) jagatuna SKPga (eurodes).
Jäätmemahukus: jäätmed (kg) jagatuna SKPga (eurodes).
Energia kaubavahetusbilanss: energia ekspordi ja impordi bilanss, väljendatud protsendina SKPst
Energia osakaal THHIs: energiatoodete osakaal THHI koostamisel kasutatud tarbijakorvis.
Energiahinna muutuse ja inflatsiooni erinevus: THHI energiakomponent ja THHI koguinflatsioon (aastane muutus protsentides).
Tegelik energia ühikukulu: tegelik energia ühikukulu protsendina majanduse kogulisandväärtusest.
Tööstuse energiamahukus: energia lõpptarbimine tööstuses (naftaekvivalentkilogrammides) jagatuna tööstuse kogulisandväärtusega (2010. aastal eurodes).
Tegelik energia ühikukulu töötlevas tööstuses, v.a rafineerimine: tegelik energia ühikukulu protsendina töötleva tööstuse lisandväärtusest.
Energiamahukate majandusharude osakaal majanduses: energiamahukate tööstusharude kogulisandväärtuse osakaal SKPs.
Elektri- ja gaasihinnad keskmise suurusega tööstustarbijate jaoks: tarbimisvahemik 500–2000 MWh ja 10 000–100 000 GJ; andmed ei sisalda käibemaksu.
Olmejäätmete ringlussevõtu määr: ringlussevõetud ja kompostitud olmejäätmete ja koguolmejäätmete suhtarv.
Avaliku sektori teadus- ja arendustegevus energeetika või keskkonna valdkonnas: valitsemissektori kulutused teadus- ja arendustegevusele neis valdkondades, väljendatud protsendina SKPst.
ELi heitkogustega kauplemise süsteemiga hõlmatud kasvuhoonegaaside osakaal (v.a lennundus): põhineb kasvuhoonegaaside heite andmetel
(v.a maakasutus, maakasutuse muutus ja metsandus), mille liikmesriigid on esitanud Euroopa Keskkonnaametile.
Transpordi energiamahukus: transpordi lõppenergiatarbimine (naftaekvivalentkilogrammides) jagatuna transpordisektori kogulisandväärtusega (2010. aastal eurodes).
Transpordi CO_2-mahukus: transpordi kasvuhoonegaaside heide jagatuna transpordisektori kogulisandväärtusega.
Sõltuvus energia impordist: energia netoimport jagatuna energia sisemaise kogutarbimisega, sh rahvusvaheliste punkrikütuste tarbimine.
Tarnijate kontsentratsiooni koondindeks: hõlmab naftat, gaasi ja sütt. Väiksemad väärtused näitavad laiemat mitmekesistatust ja seega väiksemat riski.
Energiaallikate jaotuse mitmekesistatus: Herfindahli indeks maagaasi, kõigi bensiinitoodete, tuumajaamades toodetud soojusenergia, taastuvenergia ja tahkekütuste kohta.
* Euroopa Komisjon ja Euroopa Keskkonnaamet
Allikas: Euroopa Komisjon ja Euroopa Keskkonnaamet (heitkogustega kauplemise süsteemiga hõlmatud kasvuhoonegaaside osakaal); Euroopa Komisjon (keskkonnamaksude ning tööjõumaksude ja SKP suhtarvud); Eurostat (kõik muud näitajad).

VIITED

Berg, A. ja Ostry, J. D. (2011), *Inequality and Unsustainable Growth: Two Sides of the Same Coin? Rahvusvahelise Valuutafondi talituste aruteludokument 2011SDN/11/08*, Rahvusvaheline Valuutafond, Washington.

Sotsiaal- ja majandusuuringute keskus (CASE) (2017), *Study and reports on the VAT gap in the EU-28 Member States: 2017. aasta lõpparuanne* (https://ec.europa.eu/taxation_customs/sites/taxation/files/study_and_reports_on_the_vat_gap_2017.pdf).

Euroopa Komisjon (2018a), *ELi ühtse turu tulemustabel 2017* (http://ec.europa.eu/internal_market/scoreboard and https://opentender.eu/).

Euroopa Komisjon (2018b), *Digitaalarengu tegevuskava tulemustabel* (https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/scoreboard/).

Euroopa Komisjon (2017a), *2017. aasta sügisprognoos* (https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/economic-performance-and-forecasts/economic-forecasts/autumn-2017-economic-forecast_en#autumn-2017-economic-forecast-continued-growth-in-a-changing-policy-context).

Euroopa Komisjon (2017b), AMECO andmebaas (https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/indicators-statistics/economic-databases/macro-economic-database-ameco/ameco-database_en#forecasts).

Euroopa Komisjon (2017c), *Eurobaromeetri kiiruuring nr 417: European businesses and public administration*, Euroopa Liidu Väljaannete Talitus, Luxembourg (https://data.europa.eu/euodp/data/dataset/S2089_417_ENG).

Euroopa Keskkonnaamet (EEA) (2016), *Air quality in Europe — 2016 report* nr 28/2016, Euroopa Liidu Väljaannete Talitus, Luxembourg (https://www.eea.europa.eu/publications/air-quality-in-europe-2016/folder_contents).

OECD (2017), *OECD Economic Surveys: Estonia 2017* (http://dx.doi.org/10.1787/eco_surveys-est-2017-en).

OECD (2015), *„In it Together: Why Less Inequality Benefits All“*, 2. peatükk: The impact of income inequality on economic growth, 2015.

PricewaterhouseCoopers, Maailmapanga Grupp (2018), *Paying Taxes 2018* (https://www.pwc.com/gx/en/paying-taxes/pdf/pwc_paying_taxes_2018_full_report.pdf?WT.mc_id=CT13-PL1300-DM2-TR2-LS1-ND30-TTA4-CN_payingtaxes-2018-intro-pdf-button).

OECD/ Euroopa tervishoiupoliitika ja -süsteemide vaatluskeskus (2017), *Estonia: Country Health Profile 2017*, State of Health in the EU, OECD Publishing, Paris/European Observatory on Health Systems and Policies, Brüssel. http://dx.doi.org/10.1787/9789264283350-en.

Maailmapanga Grupp (2015), *The State of Health Care Integration in Estonia*, https://www.haigekassa.ee/sites/default/files/Maailmapanga-uuring/summary_report_hk_2015.pdf .

Euroopa sotsiaalpoliitika võrgustik (ESPN 2018), välkaruanne, *Changes to Estonian subsistence benefit system make it more flexible and motivate working*, veebruar 2018.

Maailmapank (2016), *Doing Business 2016: Measuring Regulatory Quality and Efficiency*, Washington (http://www.doingbusiness.org/~/media/WBG/DoingBusiness/Documents/Annual-Reports/English/DB16-Full-Report.pdf).

Ramboll Management Consulting ja Corit Advisory (2016), '*Study on Structures of Aggressive Tax Planning and Indicators'*, Euroopa Komisjoni maksustamisdokument nr 61. Euroopa Liidu Väljaannete Talitus, Luxembourg.

van't Riet ja Lejour (2017), „*Optimal Tax Routing: Network Analysis of FDI diversion*", *CPB Discussion Paper* 349 (https://www.cpb.nl/en/publication/optimal-tax-routing-network-analysis-fdi-diversion)